

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**PLANSIZ KONUT ALANLARI İÇİN İYİLEŞTİRME
YAKLAŞIMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ VE KUŞTEPE
ÖRNEĞİNDE İRDELENMESİ**

**Y. LİSANS TEZİ
Mimar Mehtap KOCAMAN**

Anabilim Dalı : MİMARLIK

Programı : MİMARİ TASARIM

MAYIS 2004

**PLANSIZ KONUT ALANLARI İÇİN İYİLEŞTİRME
YAKLAŞIMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ VE KUŞTEPE
ÖRNEĞİNDE İRDELENMESİ**

**Y. LİSANS TEZİ
Mimar Mehtap KOCAMAN
502011026**

**Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 26 Nisan 2004
Tezin Savunulduğu Tarih : 21 Mayıs 2004**

**Tez Danışmanı : Prof.Dr. Ahsen ÖZSOY
Diğer Jüri Üyeleri Prof.Dr. Orhan HACIHASANOĞLU (İ.T.Ü.)
Prof.Dr. Gülden ERKUT (İ.T.Ü.)**

MAYIS 2004

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasının her aşamasında gösterdiği ilgi ve desteği için, yönlendirmeleri ile konunun gelişiminde ve bir sistem içinde ele alınmasında yardımcı olan değerli hocam Prof. Dr. Ahsen ÖZSOY'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmanın tamamlanmasında emeği geçen Konut Araştırma ve Eğitim Merkezi Çalışma Arkadaşlarım Evren Uzer'e, Duygu Gülaydın'a ve Seda Genç'e ve diğer tüm arkadaşlarıma; ve tezimin her aşamasında, her türlü konuda desteğini esirgemeyen annem Zehra Kocaman, babam Tayyar Kocaman ve kardeşim Turgut Kocaman'a katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Mayıs 2004

Mehtap Kocaman

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	vi
TABLO LİSTESİ	vii
ŞEKİL LİSTESİ	viii
ÖZET	x
SUMMARY	xii
1. GİRİŞ	1
1.1. Amaç ve Kapsam	2
1.2. Yöntem	3
2. PLANSIZ YERLEŞİMLERDE İYİLEŞTİRME ÇALIŞMALARI VE ÇEŞİTLİ YAKLAŞIMLAR	4
2.1. İyileştirme Çalışmaları, Tanımlar	4
2.2. İyileştirme Çalışmalarının İlişkili Olduğu Kavramlar	9
2.2.1. Sürdürülebilirlik	9
2.2.2. Katılım	10
2.3. İyileştirme Çalışmaları İçin Genel Yaklaşımlar	14
2.3.1. Yıkım	14
2.3.2. Standart Konut Üretimi	15
2.3.3. Kira Denetimi	16
2.3.4. Arsa Düzenlemeleri	16
2.3.5. Yer-Hizmet Sağlama	20
2.3.6. Kendi Evini Yapana Yardım	22
2.4. Dünyada İyileştirme Çalışmalarına Yönelik Yaklaşımlar	24
2.5. Türkiye’de İyileştirme Çalışmalarına Yönelik Yaklaşımlar	28
2.5.1. Türkiye’deki Gecekondu Problemi	28
2.5.2. Türkiye’deki Gecekondu Problemine Yönelik Geliştirilen Politikalar ve İyileştirme	29
3. İYİLEŞTİRME ÇALIŞMALARINA AİT ÖRNEKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE ETKİN ROLLER	33
3.1. Yerinde ve Başka Yere Taşıyarak Yapılan İyileştirme Örneklerinin Değerlendirilmesi	34
3.1.1. Venezüella, Catuche Çevresel Gelişim Projesi	35
3.1.2. Venezüella, Caracas Barrio Brisas De Turumo “Slum” İyileştirme Yaklaşımı	35

3.1.3. Kenya, Nairobi Aşamalı Gelişim Projesi	38
3.1.4. Zambia, Lusaka Toplumsal Katılım Yolu İle Yer-Hizmet Sağlama ve Mevcut Konutların İyileştirilme Projesi	40
3.1.5. Mısır, Ismailia Yer-Hizmet Sağlama ve Konut Alanların İyileştirilme Projesi	42
3.1.6. Hindistan, Yeni Bombay Aşamalı Yeniden Yerleşim Projesi-Belapur Konutları	43
3.1.7. Khuda-ki Basti Toplumsal Katılım Yolu İle Aşamalı Geliştirme Projesi	44
3.1.8. Hindistan, Aşamalı Geliştirme Yaklaşımı İle Indor Aranya Toplu Konutları	46
3.1.9. İtalya, Matera Sassi'de Restorasyon Projesi	47
3.1.10. Manila, Tondo Kendi Evini Yapana Yardım Yollu Yenileme Projesi	48
3.2. İyileştirme Çalışmalarında Kullanıcının Rolü	49
3.2.1. Kullanıcı Profili	50
3.2.2. Kullanıcı Katılımı	53
3.3. İyileştirme Çalışmalarında Kurum Ve Kuruluşların Rolü	57
3.3.1. Kamu Kuruluşlarının Rolü	58
3.3.2. Özel Kuruluşların Rolü	63
3.3.3. Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü	64
3.4. İyileştirme Çalışmalarında Tasarımcıların (Mimar ve Plancıların) Rolü	70
3.4.1. İyileştirme Çalışmalarında Tasarımcının Çözüm Üretme Süreçleri	71
3.4.2. İyileştirme Çalışmalarında Tasarımcının Diğer Rollerle İlişkisi	76
4. KUŞTEPE ÖRNEĞİNDE İYİLEŞTİRME YAKLAŞIMLARININ İNCELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ	78
4.1. Bölgeye Ait Genel Bilgi	78
4.2. Kuştepe Örneğinde İyileştirme Yaklaşımı İçin Ele Alınan Çerçeve	80
4.2.1. Amaç ve Kapsam	81
4.2.2. Yöntem	81
4.3. Kuştepe Mahallesinde Kullanıcı ve Konut Profili	88
4.4 Kuştepe'de İyileştirme Yaklaşımına Yönelik Fiziksel ve Sosyal Yapı Analizleri	89
4.4.1. Bina Durumu Analizi	92
4.4.2. Bina Kullanım Analizi	92
4.4.3. Mülkiyet Analizi	92
4.4.4. Hane Başına Düşen Kişi Sayısı Analizi	94
4.4.5. Gelir Düzeyi Dağılımı Analizi	94
4.4.6. Konut İçi Mekan Organizasyonu Analizi	94

4.4.7. Olası Bir İyileştirme Çalışması İçin Katılım Durumu Analizi	98
4.4.8. Doluluk Boşluk Analizi	99
4.5. Fiziksel ve Sosyal Yapı Analizlerinin Değerlendirilmesi ve Sentez	99
4.5.1. Bina Durumu - Kişi Sayısı	102
4.5.2. Bina Durumu - Katılım	102
4.5.3. Bina Durumu - Gelir Düzeyi	102
4.5.4. Yönlenme - Kişi Sayısı	105
4.5.5. Mülkiyet - Katılım	105
4.5.6. Katılım - Gelir Düzeyi	105
4.6. Seçilen İyileştirme Yaklaşımının Fiziksel ve Sosyal Yapı Analiziyle Değerlendirilmesi	108
5. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME	111
KAYNAKLAR	115
ÖZGEÇMİŞ	120

KISALTMALAR

AFSC	: American Friends Service Committee
UNCHS	: United Nations Centre for Human Settlements
HDA	: Haydarabad Development Agency
TAPS	: The Tenant Participation Advisory Service
UN	: United Nations
FUNDASAL	: Fundacion Salvadorean de Desarrollo y Vivienda Minima
KSSGM	: Kadının Statüsünü Sağıklaştırma ve Güçlendirme Mekanizması
ABACUS	: Architecture and Building Computer Unit
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları

TABLO LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 2.1. Belirlenen kriterlere göre eskime derecesi.....	8
Tablo 2.2. Katılım yöntemleri.....	13
Tablo 2.3. Mahalle bazında yere ve kullanıcıya yönelik geliştirilen programlar.....	26
Tablo 3.1. Birleşmiş milletler gelişim programının belirlediği uluslararası problemler.....	50
Tablo 3.2. Kentsel yeniden üretim süreci-aktörlerin/temsilcilerin tipleri.....	58
Tablo 3.3. Türkiye’de kadına ilişkin araştırma ve pilot projeleri.....	68
Tablo 4.1. Kullanılan yöntemle ilişkin akış şeması.....	87
Tablo 4.2. Uygulama alanından elde edilen sosyal veriler.....	90

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 2.1 : İyileştirme Önerisi.....	5
Şekil 2.2 : Toplu Katılıma Ait Devamlılık Şeması.....	12
Şekil 2.3 : Tayvan, Kaohsiung Hükümeti, İlk Arazi Birleştirme Projesi.....	17
Şekil 2.4 : Bangkok'da Arazi Paylaşımı Örnekleri.....	20
Şekil 3.1 : Caracas'da Kaçak Yapılaşmaya Ait Önceki ve Sonraki Durum Grafığı.....	36
Şekil 3.2 : Barrio Brisas De Turumo'ya Ait Bölgesel Problemler.....	36
Şekil 3.3 : Barrio Brisas De Turumo'da Konuta Ait Problemler.....	37
Şekil 3.4 : Kenya, Aşamalı Gelişim Planı.....	39
Şekil 3.5 : Konut Tip Planları.....	39
Şekil 3.6 : 1. Aşamaya Ait Plan.....	39
Şekil 3.7 : Lusaka Yer-Hizmet Yaklaşımı İçin Belirlenen Bölgeler.....	40
Şekil 3.8 : Yeniden Yapım Genişletme Çalışmaları.....	41
Şekil 3.9 : Yer Hizmet Sağlayarak Geliştirilen Konut Örneği.....	41
Şekil 3.10 : İsmailia Konut Alanlarının Gelişim Önerisi.....	43
Şekil 3.11 : Belapur Konutları.....	44
Şekil 3.12 : Khuda-Ki Basti Aşamalı Gelişim Projesi.....	45
Şekil 3.13 : Aranya Yerleşim Planı.....	46
Şekil 3.14 : Aranya Konutları.....	47
Şekil 3.15 : Sassi Rehabilitasyon Çalışması Alternatifleri.....	48
Şekil 3.16 : Manila Yenileme Çelişması İçin Plan ve Görünüşler.....	49
Şekil 3.17 : Byker Projesi.....	54
Şekil 3.18 : Hanna Nasif İyileştirme Çalışmasında Rol Alan Gruplar.....	60
Şekil 3.19 : Bayındırlık ve İskan Bakanlığına Ait Organizasyon Şeması.....	62
Şekil 3.20 : Yerleşme ve Konut Ölçeğinde Yapılabilirlik Alternatifleri.....	72
Şekil 3.21 : Kullanıcının Mekanı Organize Etmede Kullandığı Semboller.....	73
Şekil 4.1 : Kuştepe'nin Mecidiyeköy'le Olan İlişkisi.....	79
Şekil 4.2 : Kuştepe, Yukarıdan Görünüş.....	80
Şekil 4.3 : Konuta Ait Çıkartılan Katmanlar.....	86
Şekil 4.4 : Bölgeye Ait Oluşturulan Topografik Değerler Ve Bölgeye Ait Gelişim Grafikleri.....	86
Şekil 4.5 : Yapı Adasının Bilgi Üniversitesi Yönüne Bakan Cephe.....	89
Şekil 4.6 : Yapı Adasının Yavrukuş Sokak Yönüne Bakan Cephe.....	89
Şekil 4.7 : Uygulama Alanından Elde edilen Plan Tipolojileri.....	91
Şekil 4.8 : Bina Durumu Analizi.....	93
Şekil 4.9 : Bina Kullanım Analizi.....	93
Şekil 4.10 : Mülkiyet Analizi.....	93
Şekil 4.11 : Hane Başına Düşen Kişi Sayısı Analizi.....	94
Şekil 4.12 : Gelir Düzeyi Dağılımı Analizi.....	96
Şekil 4.13 : Konut İçi Mekan Organizasyonu Analizi.....	96
Şekil 4.14 : Olası Bir İyileştirme Çalışması İçin Katılım Durumu Analizi.....	97
Şekil 4.15 : Doluluk Boşluk Analizi.....	97
Şekil 4.16 : Bina Durumu-Kişi Sayısı.....	100
Şekil 4.17 : Bina Durumu-Katılım.....	101
Şekil 4.18 : Bina Durumu-Gelir Düzeyi.....	103
Şekil 4.19 : Yönlenme-Kişi Sayısı.....	104

Şekil 4.20 : Mülkiyet-Katılım.....	106
Şekil 4.21 : Katılım-Gelir Düzeyi.....	107
Şekil 4.22 : Kötü Bina Durumu Özelliği Gösteren Konuta Ait Analizler.....	109

ÖZET

Plansız Konut Alanları İçin İyileştirme Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi Ve Kuştepe Örneğinde İrdelenmesi

Yerleşme en geniş anlamıyla doğa, insan ve onun eserlerinden oluşan mekan parçasıdır. Kentleşme sürecinde insan yerleşimleri, sosyal, ekonomik ve kültürel farklılıklar nedeniyle, farklı biçimlenme özellikleri gösterebilmektedir. Endüstri devriminin ardından gerçekleşen hızlı kentleşme bu biçimlenmeye etki eden önemli bir faktördür.

Modernizmin başlangıcı ve bunu takip eden şehirlerin hızlı büyümesi ile teknolojiye gelişmeler, tarım ve tarım dışı üretim biçimi ve ilişkilerindeki değişimlerin sonucu göçü doğurmuş ve şehirlerin yapısında farklılaşmalar ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte, farklı gelir düzeyine sahip toplulukların bir araya gelmesiyle ortaya çıkan alanlar, bugün çarpık kentleşme dediğimiz köhneleşmiş alanları oluşturmuştur. Tarihsel süreç içerisinde Dünya’da ve Türkiye’de bu alanlar problem bölgeleri olarak tanımlanmış, bu problemin çözümü için başlangıçta yok etme yaklaşımı uygulanmıştır. İyileştirme çalışmaları bu tip alanlarda uygulanan yenilikçi bir yaklaşımdır. Kendi evini yapana yardım metotlu yer-hizmet sağlayan planlama önerileri yerel hükümetler tarafından planlama aşamasında alınan kararlarla uygulanmıştır. Bugün kavram ve uygulama açısından başlangıçtakinden farklılıklar göstermektedir.

Plansız konut alanlarının kent yapısında oluşturduğu olumsuz etkiyi düzeltme eğilimiyle ortaya çıkan iyileştirme çalışmaları, farklı ülkelerde farklı biçimlerde gelişmiştir. İyileştirme çalışmalarında, farklı politikalar ve organizasyonel yaklaşımlar söz konusudur. Bir yandan, kullanıcı gruplarının kendi konutlarını teknik yardım olarak gerçekleştirdiği kendi evini yapana yardım politikası, konut yapım programının iyileştirilmesi üzerine oluşturulmuş yer ve servis sağlama politikası ve katılım prensipli yaklaşımlar, diğer yandan belediyeler, sivil toplum örgütleri, sosyal mimarlık toplulukları, kadın organizasyonları gibi organizasyonel yaklaşımlar, iyileştirme çalışmalarının farklı sunum biçimleriyle ortaya çıkmalarını sağlamıştır.

Genelde yasal olmayan yollarla kullanıcının konutunu kendisinin yapması, iyileştirme çalışmalarında kullanılabilecek önemli bir faktördür. Fakat iyileştirme kavramı sadece konutun sağlıklılaştırılması yada sağlıklılaştırılmayacak konutların

yıkılarak yerlerine yenilerinin yapılması biçiminde düşünülmemelidir. Kullanıcının bilinçlendirilmesine, yaşam kalitesinin arttırılmasına ve kullanıcıya iş olanakları yaratılmasına yönelik süreçlerinde bütünleşik olarak tasarlanması gerekmektedir. Resmi kurumlar, iyileştirme çalışmalarında çoğu zaman planlama ölçeğinde, yasal düzenlemeler ve maddi desteklerle sınırlı kalmıştır. Sivil toplum örgütlerinin gerek dünyada gerekse Türkiye’de bilen bir toplum oluşturma konusunda çok büyük katkıları olmuştur. Bir çok örnekte halkı organize etmişler, halkın belirlediği ihtiyaçları doğrultusunda çözümler geliştirmişler, belediye hizmetlerinden faydalanmak için faaliyetlerde bulunmuşlar ve maddi anlamda desteklemişlerdir. Tasarımcıların kullanıcı gereksinmelerine uygun çevreler üretme çalışmaları ürüne ve sürece yönelik olarak geliştirilmiştir. Fakat iyileştirme çalışmalarında her zaman bir üründen bahsetmek mümkün görülmemektedir. Kullanıcıya ve bölgeye ait verilerin uygun yöntemlerle saptanması ve işbirliği içinde çözümlerin üretilmesi bugün sürdürülebilir gelişime olanak vermektedir. Türkiye’de ve gelişmekte olan diğer ülkelerde çözülmesi gereken köhneleşme probleminin çözüm arayışlarından bir tanesi olan iyileştirme çalışmalarının, kamu ve özel sektörün, STKların ve tasarımcıların eşgüdümlü çalışması ve kullanıcı katılımıyla daha etkin uygulamalara dönüşeceği düşünülmektedir. Diğer yandan uygulama bölgesi olarak seçilen Kuştepe mahallesi sosyal konut bölgesi olma özelliğiyle birlikte diğer plansız konut alanları ile benzerlikler göstermektedir. Bölgede fotoğraflar, anket çalışmaları, simülasyonlar, diyagramlar gibi teknikler kullanılarak inceleme yapılmıştır. Yapılan incelemeler doğrultusunda sürece etkisi olabilecek roller belirlenmiştir. Bu biçimde ele alınabilecek bir yaklaşımın, rollerin belirlenmesine yardımcı olacağı ve çözüme yönelik alternatiflerin belirlenmesi aşamasında yardımcı olacağı düşünülmektedir.

SUMMARY

Evaluation of Improvement Approaches for Unplanned Housing Areas and Its Study in Kuştepe Case

Definition of settlement, with the widest meaning, is the space composed of nature, people and manmade elements. Within the urbanization process, human settlements, depending on their different social, economical and cultural specialties can be read from the space as different formations. Rapid urbanization occurred after Industry Revolution, is one of the most important factors affecting this formation.

Beginning of modernism and fast growing cities following that, the progress in technology, agricultural and non-agricultural production forms and change in their relations resulted with migration and caused differences within the form of the cities. All the same, gathering of population composed of different income levels, formed deterioration areas what we call illegal urbanization

In the historical context in all over the world and in Turkey, these areas are defined as problem areas, and for the solution, previously slum clearance approach was applied. Improvement application is an innovative approach to these kinds of problematic areas. Site-service providing planning decisions including self-help method has been applied by the local governments during the application process. Today planning decisions including site-service provision with self help methods different from its previous context and application.

Improvement methods are a result of the aim to decrease the negative affect of unplanned housing areas to city structure. We can talk about different organizational approaches and policies in improvement applications. In one side, self-help policy which means technical support to user groups, in building their own houses, site and service provision which stands on improvement of existing housing production program and approaches with the principle of participation, on the other hand organizational approaches like municipalities, NGOs, social architectural communities, women organizations, resulted different presentation forms of improvement applications.

In general, users' illegally self built houses can be considered as an important factor which can be used in improvement studies. But important concept shouldn't be

thought as only housing rehabilitation and/or demolishing houses which are in bad condition and building up new ones. In order to make the users conscious of their environment, to improve their life quality and to produce processes for working possibilities for the use, all the processes should be designed with a united understanding.

In improvement studies, public sector mostly is bounded to limits of legal implementations and financial support. In this concept NGOs have enormous contribution to built up the community not only abroad but also in Turkey. In many cases they've organized inhabitants, they've acted as a facilitator for making effective use of municipality services and they gave financial support. Works of designers aiming to produce environments take user needs into consideration, only supervised as product and process oriented. But in improvement studies it's not always possible to talk about a product. Today to have data about user and the environment by appropriate methods give opportunity for sustainable development. Improvement studies that seem to be one of the main solution to deterioration problems which are one of the main housing problems waiting to be solved in Turkey and other developing countries, is considered to be effective applications if implemented with a united work of public and private sectors, NGOs and designer groups with user participation.

On the other hand as a case study area Kuştepe neighborhood, is having both social housing areas' and also unplanned housing areas' characteristics. Some series of analysis have been made in the case study area by using photography, survey, simulations and diagrams techniques. To take on the approach in this way of a participative and integrated frame is thought to define the roles and to produce solution oriented alternatives.

1. GİRİŞ

Konut ve yakın çevresi insanın varoluşundan bu güne barınma gereksinimini karşılamak için farklı biçimlenme özellikleri göstermiştir. Günümüzde bu gereksinimlerin karşılanması için yapılan konutlar hem nicel hem nitel yönden sorun olarak görülmektedir. Hızla artan nüfusun konut ihtiyacının sayısal yönden karşılanmasındaki zorluklar nicel sorunları oluştururken, yapılan konutların hızlı değişen ihtiyaçları karşılayamaması ve insanları memnun edememesi niteliksel bir sorun olmuştur.

Dünya'da ve Türkiye'de konutun nicelik ve niteliksel anlamda sorunları, sanayileşme ve kentleşmeyle birlikte artmıştır. Toplumun sosyal ve ekonomik yapısındaki gelişmelere bağlı olarak, nüfus hareketleri doğum-ölüm gibi doğal artışlarla ve göç etkiyle oluşmuş, kentleşme kavramıyla sıkı bir ilişki kurmuştur. Diğer yandan hızlı kentleşmeyle birlikte kırdan kente göçen kitleler, kentin sınır bölgelerinde ve bazen kent merkezlerinde kendi olanaklarıyla barınma ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Bu şekilde oluşan mahalleler kenti fiziksel ve sosyal anlamda olumsuz yönde etkilemiştir. Özellikle ikinci dünya savaşından sonra kentlerde hızla yenileme hareketleri başlamıştır. Savaşın izlerini taşıyan kentlerin ve plansız gelişen yerleşimlerin iyileştirilmesi için farklı politikalarla soruna çözümler getirilmiştir.

Plansız konut alanlarında uygulanan iyileştirme çalışmaları başlangıçtan günümüze incelenecek olunursa; bu konuda ilk yaklaşımlar toplum öncelikli olmamış, kötü durum gösteren konutların yıkılması yönünde olmuştur. Yıkımla birlikte konutun nicel ihtiyacını karşılamak için çok sayıda standart konut üretimi; gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan toplumlarda uygulanmıştır. Fakat bu yaklaşım dar gelirli halkın ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmıştır. Ekonomik, politik ve teknolojik farklılıklar gösteren gelişmiş toplumların bu konuyu kentleşmenin ilk aşamalarında ele almaları, bugün gelişmekte olan toplumlardan farklı bir yere götürmüştür. Teknolojideki gelişimler tasarımcıların kullanıcı ihtiyaçlarını karşılaması konusunda farklı çözümler üretmelerini sağlamıştır. Fakat dar gelirli nüfusun oluşturduğu plansız yerleşimlerde kullanıcı profili mevcut piyasadaki konut edinen kullanıcı profilinden farklılık göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise hükümetlerin maddi imkanları genelde gelişmiş teknolojileri kullanmakta sınırlı kalmaktadır. Dar gelirli halkı konut

sahibi yapmak için kendi evini yapana yardım ve yer-hizmet sağlayan yaklaşımlar çeşitli biçimlerde sunulmuştur.

İncelenen yaklaşımlar doğrultusunda bu çevrelerdeki iyileştirme çalışmalarının uygun çözüm alternatifleri sağlayabilmesi için ilişkili olduğu kavramlar; katılım ve sürdürülebilirlik olarak sınıflandırılmıştır. Süreç içerisinde bu kavramların işlerliğinin sağlanması için etkili rollerin sınıflandırılması gerekli görülmektedir. Bu doğrultuda farklı örneklerin de değerlendirilmesiyle süreci etkileyebilecek roller genel olarak üç başlık altında toplanmıştır:

- Kullanıcı,
- Kurum ve kuruluşlar,
- Tasarımcılar.

Elde edilen veriler doğrultusunda sürdürülebilirlik ve katılım, plansız konut alanlarındaki köhneleşmeyi sadece fiziksel yönde değil, sosyal yönde de iyileştirmeyi hedefleyen kavramlardır. Fakat bu kavramların işlerliği uygun çözüm alternatiflerinin geliştirilmesi, maddi kaynakların doğru kullanımı ile sağlanmaktadır. İyileştirme çalışmalarının işbirliği içinde ele alınması ve böylelikle doğru verilerin elde edilmesi ile probleme yönelik uygun çözümlerin geliştirilebileceği düşünülmektedir.

1.1 Amaç ve Kapsam

İyileştirme yaklaşımları kent genelinde düşünüldüğünde oldukça kapsamlı bir konudur. Tezin kapsamı içerisinde iyileştirme çalışmaları, plansız konut alanlarıyla sınırlı tutulmuştur. İncelenen konular sırasıyla; iyileştirme çalışmalarındaki yaklaşımları ilişkili olduğu kavramlarla sınıflandırmayı, rolleri tanımlamayı, olası bir iyileştirme çalışmasında veri toplamaya yönelik farklı yöntemlerle kurumsal organizasyonların, kullanıcıların ve tasarımcıların rollerini alan çalışmasında değerlendirmeyi içermektedir.

Plansız konut alanlarını sağlıklılaştırmak, kentle ilişkisini kurmak, gelişmişlik düzeyini arttırmak etkin rollerin bu süreçte yer almasıyla mümkün olduğu düşünülmektedir. Bu tip yerleşimlerde probleme yönelik uygun çözümlerin belirlenmesi, uygun verilerin sağlanmasıyla doğru orantılıdır. Plansız konut alanlarında verilerin toplanması; gerek sürece, gerekse kullanılan araçlara yönelik çeşitliliğe sahiptir. Etkin rollerin bu bilinçle konuyu ele almaları çözüme yönelik alternatifleri genişleteceği düşünülmektedir.

Bu doğrultuda tezin amacı; plansız konut alanlarında uygulanan iyileştirme çalışmalarının ileriye yönelik, uygun çözüm alternatifleriyle geliştirilmesi için farklı disiplinlerdeki rolleri inceleyerek değerlendirmektir. Alan çalışması ile analiz aşamasından elde edilen görsel verilerin bu alternatiflerin ortaya çıkmasında katkısının olacağı düşünülmektedir.

Elde edilen veriler doğrultusunda iyileştirme çalışmalarının, yerel yönetimlerin geliştirdiği planlama stratejileri ile sınırlı kalmadığı, sürecin içinde tasarımcının ve diğer kurumların da olduğu, kullanıcının kendi yarattığı çevreyi yine kendisinin geliştirmesinde başarılı olabileceği gösterilmek istenmektedir. Bu doğrultuda tasarımcı sadece kullanıcı ihtiyaçlarını karşılayan uygun çözümleri geliştirmemekte, aynı zamanda bu çözümler için süreçleri de planlama sorumluluğu taşımaktadır. Bu şekilde ele alınacak iyileştirme sürecinin, plansız konut alanlarını fiziksel ve sosyal yönden kentle ilişkilendirilebileceği düşünülmektedir. Kullanıcının farklı aşamalarda sürece dahil olmaları ve tasarımcıların bu konuda yol gösterici olmaları iyileştirme çalışmalarının başarı ölçütünü genişleteceği düşünülmektedir.

1.2 Yöntem

Çalışmanın ilk aşamasında, iyileştirmenin temel kavramları ve bugüne kadarki süreçte yaklaşımların çeşitliliği incelenmiştir. Plansız konut alanlarında genel yaklaşımlar olumlu ve olumsuz yönleriyle açıklanmış, dünyada ve Türkiye’de bu yaklaşımların süreç içerisinde nasıl geliştiği ve birbirleriyle olan etkileşimlerinden bahsedilmiştir.

İyileştirme çalışmalarının kimler tarafından gerçekleştirilebileceği konusunun sorgulanması süreci etkileyen rolleri belirtmeye götürmüştür. Bu konudaki örneklerin büyük çoğunluğunda tasarımcılar genelde sürecin dışında kalmışlardır, fakat tez kapsamı içerisinde tasarımcıların rolü, diğer kullanıcı ve kurumların rollerinde olduğu gibi sorgulanmıştır.

Bu veriler doğrultusunda temel literatür incelemesi yapılmıştır. Literatür incelemesi sürecin her aşamasında sürdürülmüştür. Elde edilen veriler, Kuştepe alan çalışmasında değerlendirilmiştir. Bunun için farklı veri toplama teknikleri kullanılmıştır. Yerinde yapılan gözlem, anket çalışması, simülasyon ve diyagramlar kullanılarak iyileştirilebilecek öğelerin rollerle ilişkisi değerlendirilmiş, iyileştirme çalışmalarına katkıları açısından irdelenmiştir.

2. PLANSIZ YERLEŞİMLERDE İYİLEŞTİRME ÇALIŞMALARI VE ÇEŞİTLİ YAKLAŞIMLAR

Bu bölümde, önce iyileştirme çalışmalarının genel tanımı ve kapsamı üzerinde durulacak, daha sonra ilişkili olduğu kavramlara yer verilecektir. İyileştirmenin kapsamı ve ilişkili olduğu kavramlar açıklandıktan sonra plansız konut alanları için uygulanan yaklaşımlar bahsedilerek iyileştirme kavramı ile ilişkisi kurulacaktır. En son aşamada dünyada ve Türkiye'deki yaklaşımlara yer verilecektir.

2.1 İyileştirme Çalışmaları, Tanımlar

Kentleşme sürecinde yerleşmeler, sosyal, ekonomik ve kültürel farklılıklar ile çeşitli biçimlenme özellikleri göstermektedir. Endüstri devriminin ardından gerçekleşen hızlı kentleşme, bu biçimlenmeye etki eden önemli bir faktördür.

Plansız yerleşimleri, sadece sağlıklı çevre koşulları ve üretkenlik arasındaki ilişkiyi tanımlayarak değil, ekonomiye olan katkıları ile birlikte düşündüğümüzde, bölgedeki ticari faaliyetlerin ve üretimin artması, konutun önemini açık biçimde vurgulamaktadır.

Hızla yayılan “slum” ve gecekondu tipi yerleşimler düşük gelirli insanların sağlık ve güvenliklerinin yanı sıra, aynı zamanda kentin diğer planlı yerleşimlerini de tehdit etmektedir. Bu nedenle önceleri yıkım programları resmi kurumlar arasında büyük öncelik taşımış, tartışmalarla yerini “slum” bölgelerin iyileştirilmesi ve çevresel iyileştirme projelerine bırakmıştır (Anon., 1996b).

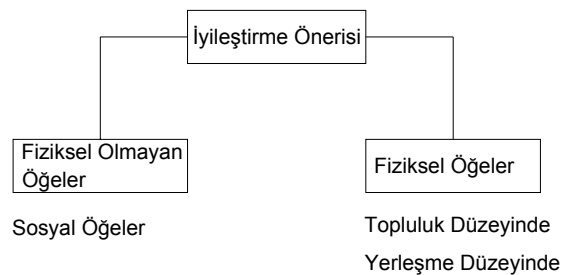
Plansız yerleşmelerin yerleşme ve mekan organizasyonu, bölgeleme (zoning) ve yapı standartları açısından yasal konut örüntülerinden çok büyük farklılıklar göstermektedir. Bu tip bölgelerde temel belirleyiciler arsa temini ile başlayıp, yaşama ve çalışma eylemlerinin, kültürel gelenekler ve kaynak sınırlamalarının bir kombinasyonu içinde örgütlenmesi ile noktalanmaktadır. Bu koşullar içinde iyileştirme, mevcut kentsel dokunun soyut planlama kavramı ile yapılan yeniden düzenleme (reorganizasyon) çalışmalarıyla bir tutulamamaktadır. Plansız bölgelerdeki iyileştirme sorunu çevre bileşenlerini desteklemeli; fiziksel ve sosyal koruma öğelerini içermeli ve geliştirilecek sıhhileştirme programları, toplum önceliklerine cevap verebilmelidir (Atasoy, ve diğerleri, 1988).

Sözlük anlamı; iyi, işe yarar duruma sokmak, ıslah etmek; sağlığına kavuşturmak, tedavi etmek olan iyileştirme (upgrading, improvement, renovation) (Demiray, 1993), kavram olarak kent literatüründe fiziksel ve sosyal değişikliklerin birbirleriyle etkileşimi sonucu, kent yapısında oluşturduğu bu olumsuz etkiyi düzeltme, onarma eğilimiyle ortaya çıkmıştır (Lian, 1995). Düzenleme ve yasallaştırma esasına dayanan iyileştirme çalışmaları, bilinçli bir toplum oluşturma yönünde başlayan ilk adımdır (Anon., 2003. [www. web.mit.edu/urbanupgrading/upgrading](http://www.web.mit.edu/urbanupgrading/upgrading)). Dünya Bankası iyileştirmeyi, “mevcut yerleşimlere geleneksel anlamda yapılan küçük ölçekli eklemeler” olarak tanımlamıştır. Dünya bankası bu tanımlı, iyileştirmenin basit bir strateji olmasından çok halkın gelişimini daha iyiye götüreceği bir süreç olarak vurgulamaktadır (De Oliveira, ve diğerleri, 1996).

İyileştirme kavramının içeriği bu süreçte neyin niçin korunup, niçin yenileneceğinin saptanması ve mevcut çevrenin doğru analizi esasına dayanmaktadır. Çevrede var olan değerlerin belirlenmesi; değişim-gelişim süreci içindeki yerlerinin saptanması; yeni referans değerlerinin ve ereklerinin geliştirilmesi gibi iyileştirmenin sosyal, kültürel, yasal, teknolojik, ekonomik, v.b. belirleyicileri bu kapsamda yer almaktadır (Atasoy, ve diğerleri, 1988).

Plansız yerleşimlerde gerçekleştirilmesi düşünülen kapsamlı bir iyileştirme çalışması Şekil 2.1’de görülen fiziksel ve fiziksel olmayan öğeleri içermektedir. Bu anlayıştaki iyileştirme önerisinde mevcut dokuyu doğru anlayan, kullanıcı katılımını barındıran, öncelikleri fiziksel ve fiziksel olmayan öğelere göre belirleyen, sürdürülebilir ve tekrar imkanı sunan, sürecin yönetim ve organizasyon dağılımını tanımlayabilen yapıda olmalıdır.

Fiziksel Olmayan Öğeler; sosyal, ekonomik, eğitim, sağlık, istihdam ile ilgili konular olurken, Fiziksel Öğeler; topografik öğeler, yerleşim kaynakları, ulaşılabilirlik, altyapı, açık alanlar, sirkülasyon ve konutun durumu ile ilgili konulardır (De Oliveira, ve diğerleri, 1996).

Şekil 2.1 İyileştirme Önerisi (De Oliveira, ve diğerleri, 1996).

İyileştirmenin tanımı, neyin iyileştirileceğinin kararı konusu ile ilişkili görülmektedir. İyileştirme çalışmaları, farklı ölçeklerdeki düzenlenme biçimiyle konuyu ele almaktadır.

- Bölge,
- Mahalle,
- Bina Toplulukları,
- Bina,
- Bina Bileşenleri,
- Bina Malzemeleri

Çoğu zaman binanın korunup, altyapının değiştiği örnekler karşımıza çıkmıştır. Bu bağlamda iyileştirmenin kapsamı, ölçekle entegre biçimde tarif edilmelidir. Çünkü neyin değiştirileceği ya da korunacağı iyileştirme politikasını oluşturmaktadır (Turgut, ve Ünügür, 1989). İyileştirmenin kapsamı farklı sistem bileşenleriyle bu bilgiler doğrultusunda geliştirilebilmektedir.

Plansız yerleşimlerin iyileştirilmesindeki temel öğeler, en genel hali ile bu bölgelerde yaşayan halkın arazisini yasallaştırmak ve bölgeye altyapı sağlamak konusunda olmuştur (Anon., 1996b).

Fakat iyileştirme kavramını, fiziksel öğelerin dışında da düşündüğümüzde farklı amaçlar sıralanmaktadır. İyileştirilecek her bir bölgenin kendine ait özelliğinin olması, iyileştirmenin de kendine ait durumlarını ve amaçlarını ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda İyileştirme kavramında amaçlar şu şekilde gruplanabilir:

- Yasallaştırma (legalisation) (mülkiyet, bina, altyapının)
- İyileştirme (improvement) (fiziksel ve sosyal çevrenin)
- Kültürel etkilenme (acculturation) (gecekondu nüfusunun)
- Entegrasyon (integration) (kent merkeziyle gecekondu yerleşimi arasında). (Turgut, ve Ünügür, 1989).

Çeşitli ülkelerde bu konu bir problem olarak ele alınmış ve çözümüne yönelik yaklaşımlar farklı politikalarla gündeme gelmiştir.

Plansız yerleşimlerdeki iyileştirme sürecinde izlenen temel ilkeler şu şekilde belirlenmiştir:

- Çevrenin mümkün olduğunca korunarak sağlıklılaştırılması,

- Konutun korunması,
- Alt yapının iyileştirilmesi veya bölgeye hizmetinin sağlanması (Kanalizasyon, su, elektrik, gaz, telekomünikasyon, yol),
- Çevrenin kısmen korunarak sağlıklılaştırılması,
- Çevrenin kısmen yenilenmesi,
- Çevrenin tamamen yıkılarak yenilenme yoluyla iyileştirilmesi (Atasoy, ve diğerleri, 1988).

Bu doğrultuda farklı kaynaklardan yapılan değerlendirmeler sonucunda iyileştirme, yerinde ve başka yere taşınarak yapılan iyileştirme olmak üzere iki biçimde uygulanmaktadır (Turgut, ve Ünügür, 1989), (Sanoff, 1978), (Lian, 1995).

Yerinde iyileştirme:

- Onarım (rehabilitation),
- Yeniden canlandırma (revitalization),

Başka yere taşınarak yapılan iyileştirme:

- Yeniden geliştirme (redevelopment, revitalization, reconstruction),
- Yenileme (renewal, renovation)
- Sağlıklılaştırma (gentrification)*,

Onarım (rehabilitation): Onarım, mevcut yerleşimleri koruma, düzeltme ve restore çalışmalarına dayanmaktadır. Onarım genelde bakımı yapılmamış binaların yapısal anlamda kötü olduğu bölgelerde uygulanmaktadır. Eski binaların kabul edilebilir standartlara modern faaliyetlerin sağlanarak günümüz koşullarına uyarlanması mevcut konut stokunda olumlu etkileri yansıtmaktadır (Lian, 1995).

Yeniden Canlandırma (revitalization): Yeniden canlandırma 1970'lerde kentsel yenilemeye baskın bir yaklaşım olarak gelişmiştir. Yerleşim alanların korunmasını ve konutun onarımını vurgulayarak, halkın yer değiştirmesini ve dağıtılmasını sınırlandırmıştır (Lian, 1995).

Yeniden Geliştirme (redevelopment): Yeniden geliştirme, mevcut binaların kaldırılıp yerlerine projelendirilmiş yeni binaların uygulanması yaklaşımıdır. Bu yaklaşım binaların onarılamayacağı ve ciddi boyutta köhneleştiği, ya da içerdiği binalarla sağlıklı koşullar oluşturamadığı bölgelerde uygulanmaktadır. Bu yaklaşım

* gentrification dilimizde sıkça soylulaştırma ve mutenalaştırma terimleriyle de karşımıza çıkmaktadır.

kullanıcıların daha konforlu ve güvenli yaşamları için kısmi ya da parçalı olarak yıkımı ve yeniden yapımı gerektirmektedir (Lian, 1995). Geçmiş deneyimlerde yeniden geliştirme yaklaşımı ile sıkça karşılaşılmaktadır. Delhi’de bu anlamda yeniden geliştirmeye yönelik bir çalışma resmi kurumlarca geliştirilmiş ve burada bölgenin köhneleşmesine yönelik değerlendirmeler yapılmıştır. Tablo 2.1 köhneleşmiş yerleşimde, belirlenen kriterlere göre eskime derecelerini göstermektedir.

Tablo 2.1 Belirlenen Kriterlere Göre Eskime Derecesi (Juppenlatz, 1970).

	Faktörlere göre değerlendirme
(a) Bölgede haftada 13\$ ın altında geliri olan ailelerin sayısı	1
(b) Kötü şarttaki yapıların durumu	2
(c) Suyun sağlanmadığı hanelerin oranı	1
(d) Tuvaletin sağlanmadığı hanelerin oranı	1
(e) Elektriğin sağlanmadığı hanelerin oranı	0.75
(f) Mutfağın olmadığı hanelerin oranı	0.75
(g) oda başına düşen ortalama kişi sayısı	1

Her bir kriter kendi önemine göre aritmetik biçimde değerlendirilmiştir. Örneğin yapının durumu, elektrik durumuna göre daha fazla önem taşımaktadır. Yapılan değerlendirmeyle her hangi bir bölgenin yüzde 75’den daha kötü bir duruma sahip olması bölgenin yeniden geliştirilmesini gerektirmiştir (Juppenlatz, 1970). Bugün yeniden geliştirme yaklaşımı plansız konut alanlarında iyileştirmenin yapılamayacak durumda olduğu bölgelerde halen uygulanmaktadır.

Yenileme (renewal): Kentsel yenilemenin en önemli amacı bugünün ve ilerisinin yaşama ve çalışma ihtiyaçlarını karşılamak için kentsel çevreyi bilinçli biçimde değiştirmek ve planlanmış düzenlemelerle mevcut çevreye yeni yaşamları sunmaktır. kentsel yenilemede genelde yeniden gelişim, onarım ve koruma prensipleri kullanılmaktadır (Lian, 1995).

Değerini artırma (gentrification): Değerini artırma, orta ve yüksek gelirli sınıfın kentin merkezi çalışma bölgelerini tercih ederek bu bölgelere yerleşmesi ve bunun sonucunda çalışan sınıfın yerine geçmesi ile oluşmaktadır (Lian, 1995). Temel olarak orta ve üst orta gelir gruplarındaki ailelerin, dar gelirli olanların yaşadığı şehir içindeki mahallelere iç göçünü ve buradaki mevcut konut stokunu iyileştirmelerini içermektedir (İslam, 2003).

İyileştirmenin uygulama biçimi bölgenin durumuna, yerel stratejilere ve gelişim önceliğine göre değişiklik göstermektedir.

İyileştirme tanımından elde edilen bu veriler doğrultusunda, iyileştirmenin genel planlama kararlarından farklı olduğunu ve farklı aşamaları içinde barındırdığını söyleyebiliriz. Genel olarak toplum öncelikli ele alınan iyileştirme yaklaşımlarında;

1. Problemi belirleme,
2. Analiz etme,
3. Değerlendirme,
4. Uygulama,
5. Sürdürme,

aşamalarından bahsetmek mümkündür. İyileştirmeyle ilgili kavramlar ve yaklaşımlar bu aşamaların içerisinde yer alırken, tezin ilerleyen bölümlerinde bu aşamalarla sürecin nasıl geliştiği konusu üzerinde durulmak istenmektedir.

2.2 İyileştirme Çalışmalarının İlişkili Olduğu Kavramlar

İyileştirme çalışmalarının toplumsal önceliğinin olması, sürecin farklı kavramlarla ilişkili olduğunu göstermektedir. Konut ve çevresinin biçimlenmesinde sıkça karşılaşılan sürdürülebilirlik ve katılım kavramları, iyileştirme konusunda bu bölümde incelenecektir.

2.2.1. Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilirlik, üretim, çevre ve maliyet gibi konularda ele alınırken, kavram olarak yenilenebilir kaynaklardan doğal kaynakların kullanımı, sınırlı enerji kullanımı, geri dönüşüm, yeniden kullanım, gerekli binaların bakımı veya geri dönüştürülebilir prensiplerle uygulanan mimari tasarım olarak tanımlanmaktadır (Thomas, 2002).

Brundtland kurulu olarak da bilinen Dünya Ekonomik Gelişim Kuruluna göre sürdürülebilir gelişim, bugünün ihtiyaçlarının ileriye dönük düşünülerek gerçekleştirilmesidir. Sürdürülebilir gelişim kavramının kapsamında (De Oliveira, ve diğerleri, 1996):

1. Yıkım düşüncesinden farklı olarak, seçme hakkı olmayan düşük gelirli halka yardım etmek,
2. Doğal kaynakların kullanılarak, düşük maliyetli gelişim düşüncesini savunmak,

3. Geleneksel yaklaşımları çevresel kaliteyi düşürmeyen uzun vadeli, düşük maliyetli gelişim düşünceleriyle sürdürmek,
4. Çevre ve sağlık kontrolü, yiyecek, temiz su ve herkes için konut sağlamak gibi konuları geliştirmek,
5. İnsanın kavramlarda kaynak olarak ele alındığı, kullanıcı temelli girişimlere öncelik vermek

sıralamaları yer almaktadır. Düşük gelirli halka yönelik sürdürülebilir gelişimin uygulanması:

1. Verimlilik oranlarının azalması gibi önemli sosyal ölçüler,
2. İnsan yerleşimlerinin yayılmış düzeni, düşük maliyetli su hizmeti ve konut konuları üzerinde duran kentsel politika,
3. İşsizlik, fakirlik ve eşitsizlik gibi önemli sosyo-ekonomik problemlere yönelik bugünkü kuralcı yaklaşımların tersine pozitif bir yaklaşım

gibi faktörleri vurgulamaktadır.

Sürdürülebilir gelişim kavramı, konutların iyileştirilmesi sürecinde çok yönlü ve yenilenebilir organik malzemelerin kullanılmasıyla varlığını sürdürmekte ve sokakların fiziksel durumlarını aşamalı bir süreçle iyileştirmek, alanı farklı amaçlarla kullanmalarını teşvik etmektedir. Sürdürülebilir gelişim süreci, iyileştirme önerilerinde somutlaşmıştır.

İyileştirme önerilerinde kullanılan aşamalı süreçler bugünün koşullarıyla ileriye dönük çalışmaları sürdüren sürdürülebilirlik kavramının temelini oluşturmaktadır (De Oliveira, ve diğerleri, 1996).

2.2.2 Katılım

Katılım yaklaşımlı gelişim, planlama ve karar verme sürecinde sonucun kullanıcı ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için bireylerin veya grupların farklı donanımlarla desteklenerek bütünleşik anlamda katılmalarını sağlayan, sosyal, ahlaki ve politik uygulamalardan oluşmaktadır (Horelli, 2002).

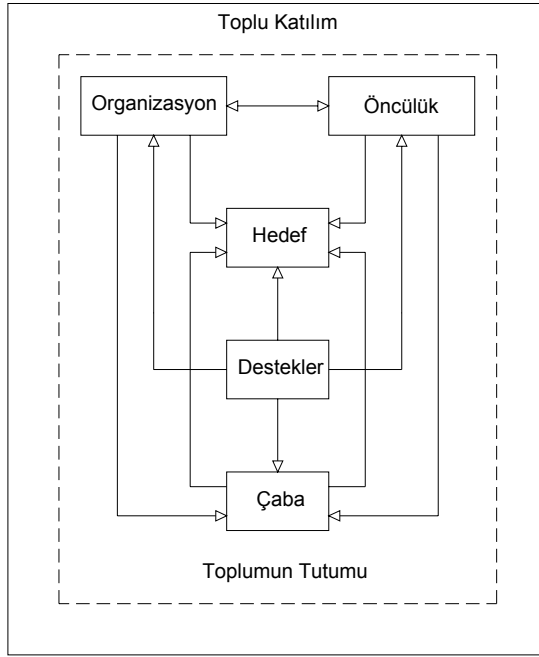
II. Dünya savaşından sonra kentlinin katılım hareketleri, kentsel problemlerin ortaya çıkması ile başlamıştır. Katılım bundan önce, problemleri tanımlayan, alternatifleri değerlendiren ve sonuçları gözlemlenme anlamında değil, belirli bir planın başarısını sağlama anlamında tanımlanmıştır (Zube, 1984).

Konutun ve halkın gelişimine yönelik geliştirilen katılım yaklaşımli örnekler ilk olarak 1960 ve 1970'li yıllarda Avrupa'da kendisini göstermiştir. Yerel katılım 1980 ve 1990'larda katılım yaklaşımli planlama teorilerinden ve katılıma yönelik çabalar için uygulama araçlarından beslenmiştir. Bugün, katılım yaklaşımli planlama dünyanın farklı bölgelerinde çeşitli durumlara; politik, ekonomik ve kentin yönetsel kültürüne; hüküm süren planlama sistemine ve kentlinin çevresini değiştirmeye yönelik yetkide bulunma durumuna; bilgi ve iletişim teknolojisinin interaktif biçimde uygulanma imkanına göre düşünölmektedir (Bechtel, ve Churchman, 2002).

Katılım işbirlikli konuların dışında; finans, ödeme koşulları; malzeme üretimi, dağıtımı; yönetim; planlama; iş üretimi; mülk yönetimi; sağlık koşullarını yerine getirme; ve eğitim gibi farklı konuları içermektedir. Halk katılımı kendi evini yapana yardım projelerinin her etkinliğinde mümkün görölmektedir. Katılım yaklaşımı, sadece serbest kurumlar veya yönetim kontrolleri aracılığıyla değil, ikisi arasında uyumlu uzlaşmalarla halka yardımı söz konusu olmaktadır (De Oliveira, ve diğerleri,1996).

Süreç içerisinde katılım yaklaşımli planlamalarda bazı zorluklarla karşılaşılmıştır; planlama bölgesine giriş; katılımcıların uygunluğu, kullanılacak uygun metot; ve tekniklerin seçimi bu bahsedilen zorluklar arasındadır. Esas problem katılım yaklaşımli planlama ve karar verme arasındaki belirsiz ilişki veya doğrudan ve temsili demokrasi arasındaki ilişki üzerine olduğu söylenmektedir (Bechtel, ve Churchman, 2002).

Sanches Şekil 2.2'de gösterilen şemada olduğu gibi, katılımın toplum tarafından yapılandırılan organizasyonların ve kullanıcı grubun ortaya koyduğu öncülerin biçimine, amaçlara, toplum ve destek birimleri arasındaki ilişkinin özelliğine ve belirlenen amaçlar doğrultusunda gösterilen çabaya göre sürdürölebileceğini ve toplumun tutumunun bu süreç içinde gelişebileceğini savunmaktadır. Katılım bu durumları etkileyen bir süreç olurken, toplumun tutumu bu süreçlerden etkilenmektedir (Wiesenfeld, ve Sanchez, 2002).

Şekil 2.2 Toplu Katılıma Ait Devamlılık Şeması (Wiesenfeld, ve Sanchez, 2002).

Katılım kavramı farklı biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. Bunlar; destekleyici planlama, kendi kendine planlama, karşılıklı görülen planlama, kullanıcı planlaması, toplumsal eylem planlama, görüşmelere dayanan planlama, toplu planlama ve tasarım şeklinde sıralanabilir (Horelli, 2002).

Katılım programları, özellikle program hazırlamanın erken safhalarında yönetim ve sivil toplum örgütleri arasında, birbiri ile rekabet içerisinde olan yönetim kurumları arasında, yerel uzmanlar ve dışarıdaki uzmanlar arasında ve bazen farklı ilgilere sahip kullanıcı gruplar arasında işbirliğini güçlendirmek ve bütünleştirmek, diğer bir yandan bilgiyi toplamak, analiz etmek ve sunmak için hazırlanan geçerli bir yöntemdir. Gelişimin gereksinimi, gelişime yönelik deneyime sahip kişiler ve kurumlarca tanımlanabilmektedir (Hamdi, 1991).

Günümüzde kullanıcı katılımını sağlamak için bir çok yöntem uygulanmaktadır. Bunları Tablo 2.2 de görüldüğü gibi dört grup halinde incelemek mümkündür (Ok, 1985).

Tablo 2.2 Katılım Yöntemleri (Ok, 1985).

Geleneksel Yollar	Yenilikçi Yollar	Kendine Yardım Yolları	Geliştirilmiş İletişim Teknolojisi Yolları
<ul style="list-style-type: none"> - Sergiler - Halk toplantıları, duyuruları - Bilgi verme yayınları - Sörveyler - Gazete, radyo, v.s. yoluyla bilgi verme - Diğer yollar <li style="padding-left: 20px;">Fikir yarışmaları <li style="padding-left: 20px;">Halk oylamaları <li style="padding-left: 20px;">Soruşturmalar 	<ul style="list-style-type: none"> - Delfi yöntemi - Nominal grup yöntemi - Charrette - Oyun-simülasyon - Senaryo yazma 	<ul style="list-style-type: none"> - Kendine yardım el kitapları <li style="padding-left: 20px;">Alan savunması <li style="padding-left: 20px;">Doğrudan eylem <li style="padding-left: 20px;">Planlama-tasarlama çalışma kitabı - Planlama Yardımı - Görev grupları <li style="padding-left: 20px;">Toplam geliştirme kurumları <li style="padding-left: 20px;">Komşuluk geliştirme kenseyleri 	<ul style="list-style-type: none"> - İnternet

Fagence'in yaptığı ayrıma göre geleneksel yollar, kararlarda genellikle düşük seviyede katkı olan, örneğin halkla ilişkiler veya bilgi toplama çalışmaları gibi yollardır. Yenilikçi yollar, karar verme sürecinde yüksek seviyede katkıya olanak veren yollar, örneğin plan veya politika oluşturan çalışmalardır. Yenilikçi yollardaki teknikler daha çok grup çalışmasına hizmet etmektedir. Örneğin Delfi yönteminde sorular sorularak ve Nominal grup yönteminde problemlere ait fikirleri alınarak grup üyelerinin düşünceleri toplanmakta, istatistiksel sonuçlar elde edilmekte ve bunlar ortak bir görüş oluşturmak için kullanılmaktayken, Charrette bu ikisinden farklı olarak toplumsal planın geliştirilmesi için o toplumdaki kişilerle, danışmanlar, yerel yönetim görevlileri ve politikacılar gibi toplumun dışından kişilerin resmi olmayan şekilde beraber çalışmalarıyla kullanılmaktadır. Gene grup çalışmasıyla süren oyunlarda ise değişik olasılıkların değerlendirilmesi bir oyun içinde kurgulanmakta, gerçek problemlerin simülasyonu yapılarak rol alanlara tanıtılmakta ve olası çözümlerin sonuçlarını bulmak hedeflenmektedir. Kendine yardım yolları, gerek koruma, yardım etme, gerekse savunma açısından kendine yardım karakterinde yollardır. Geliştirilmiş iletişim teknolojisi yolları ise geliştirilmiş iletişim teknolojisine bağımlı olan veya onunla bütünleşmiş yollardır (Ok, 1985). Geliştirilmiş iletişim teknolojisi yollarında bugün internet çok yönlü biçimde kullanılmaktadır. İnternet üzerinden gerçekleştirilen kullanıcı katılımı, mesafe kavramı olmaksızın, çeşitli teknikteki görsel malzemelerle tasarıma yönelik eğilimleri saptamakta kullanılmaktadır. Kullanılan her diyalog, katılım iskeleti içerisinde bir süreci vurgulamaktadır. Böylelikle toplu katılım arasındaki görüş farklılıklarına aracılık etmektedir. İyileştirme yaklaşımlarının bu

bağlamda ele alınması, kullanıcıların buldukları ortamda her günkü deneyimlerini de ortaya koymalarını sağlamaktadır (Mullins, ve diğerleri, 2003).

2.3. İyileştirme Çalışmaları İçin Genel Yaklaşımlar

Düşük gelirliilerin yaşadığı plansız veya yasal olmayan yerleşmelere yönelik, çeşitli ülkelerde 1960'larda ve 1970'lerde geliştirilen politikalar temizleme ve yeniden yerleştirmeye yönelik iken, günümüzde geçerli olan yaklaşım iyileştirme ve sağlıklılaştırma yönündedir. Geliştirilen modellere bakıldığında, 1980'lerden önce benimsenen yaklaşımın gecekonduların yok edilmesi ve nüfusun düşük maliyetli konut projelerine yeniden yerleştirilmesi olduğu görülmektedir (Gülersoy, ve diğerleri, 1999). Fakat kent içerisinde kalma talebinin artması ve yürümeyen kontrol mekanizması, düşük gelirlinin konut talebini karşılamada yerel ve özel sektörün yetersiz kaldığını göstermiştir (Lewin, 1981). 1970'lerin sonlarında gecekondular için "iyileştirme" ve "arazi ve servislerin geliştirilmesi" gibi daha farklı politika ve stratejiler geliştirilmeye başlanmıştır. 1980'lerde mevcut gecekonduların yerleşmelerinde resmi "slum" iyileştirme politikaları benimsenmiş, araziye temel hizmetlerin getirilmesi ve konut geliştirme çalışmaları yapılmaya başlanmıştır (Gülersoy, ve diğerleri, 1999). Böylelikle plansız yerleşimlere yönelik geliştirilen iyileştirme yaklaşımları temel yaklaşımlarla yerinde veya başka yere taşınarak çözülmeye çalışılmıştır. Dar gelirlinin konut problemini çözmek, mevcut bölgeyi iyileştirmek için geliştirilen yaklaşımları, eksiklikleri ve getirileriyle daha detaylı biçimde incelemekte fayda görülmektedir.

2.3.1 Yıkım

II. Dünya Savaşı'nı takiben, yıkım ve yeniden yapılanma çalışmaları konut problemlerini aşmada ve giderek artan konut standartları problemini çözümlenmekte en etkin yol olarak görülmüştür. Son yüzyılda, yıkımların akılcılığı giderek artan bir özenle sorgulanmıştır. Bazıları yeni yapılaşmayla bağlantılı olan yıkımların sadece pahalı bir iyileştirme yöntemi değil aynı zamanda kullanıcıların acil ihtiyaçlarına cevap vermekte daima eksik kalan bir yöntem olduğunu savunmaktadırlar. Yıkım politikaları, ayrıca mahallelerin sosyal dokusunu ortadan kaldırması ve mahallelere kimliğini veren yapı mirasını yok etmesi nedenleriyle eleştirilmektedir (Alterman, ve Cars, 1991).

Köhneleşme alanlarının sağlıklılaştırılmasında, üzerinde özellikle durulması gereken ana unsur sosyal yapıdır. Genel olarak yıkım ve yeniden yapıım, problemin kendisini tamamen ortadan kaldırmamaktadır. Pek çok ülkede bu tür değişimlerden sonra

bölgenin canlılığını yitirmesi sık rastlanan bir problem olmuş, bu da bize yenilemenin sadece fiziksel değişim ile çözümlenemediğini göstermiştir. İyileştirme çalışmaları sosyal yapıdaki iyileştirmeleri de göz önüne almalıdır (Alterman, ve Cars, 1991).

Yıkımla birlikte yeniden yerleşimin olumlu ve olumsuz yanları incelendiğinde olumlu yanları (Gökmen, ve diğerleri, 2003):

- Kentlerde arazi kullanımı etkinliğinin artması,
- Gecekonduu ailelerin kentsel yaşam standartlarına daha uygun alanlara yeniden yerleştirilmesiyle kentlerdeki konut stokunun fiziksel koşullarının geliştirilmesi gibi konuların gündeme geldiği görülmektedir

Bu yaklaşımın olumsuz yanları ise:

- Yerleşme sakinlerinin oluşturduğu sosyal yapının bozulması, bu nedenle toplumsal maliyetinin yüksek olması,
- Kentlerde mevcut gecekondu alanına yapılan yatırımın kaybolması,
- Gecekondu sakinlerince önemli görülen iş, okul kentteki kamusal ve sosyal hizmetlere yakınlık ve kolay ulaşılabilirlik gibi özelliklerin yeni yaratılan konut alanlarında çoğunlukla olmaması,
- Yüksek taşınma maliyeti gibi konular olmaktadır.

Yenileme konusundaki ilk örnek 19.yy'ın ortalarında işçi ailelerin oturduğu mahallerdeki çöküntü alanların temizlenmesi konusunda Britanya'da gerçekleşmiştir (Lian, 1995). Kentsel yenileme ve yıkım programları hiçbir zaman, yeri olmayan nüfusa yardım konusunda etkili olamamıştır. Yeni yapılacak konutların iş alanlarına uzak olması, yerlerinden edilen nüfusun benzer bölgelere geri dönme eğilimini gündeme getirmiştir. Bazı yorumlara göre konut alanların yıkımı olası tüm stratejilerin en kötü olanıdır. Abrams'a göre, deprem kadar etkili olan "slum" bölgelerin temizlenmesi ile konut açığı sorununun (housing famine) üstesinden gelinememiştir (Gilbert, ve Gugler, 1989).

2.3.2 Standart Konut Üretimi

1960'lı yıllarda yıkım politikasından sonra en çok uygulanan bir çözüm de "Halk Konutları", "Hükümet Konutları", "Sosyal Konut" adları kullanılarak ortaya konan konut üretme programlarıdır. Bu politika; yıkım politikasında başarısızlığa uğranmasının nedeninin insanlara başka konutlar yapmadan gecekondu alanlarının yıkılmasından kaynaklandığı, kentte konut gereksinmesi olan dar gelirli gruba alternatif konut sunulduğunda yeni illegal konutların yapılmayacağı varsayımından

hareket edilerek oluşturulmuştur. Daha çok hükümetler tarafından inşa edilen bu konutlar, gelişmiş ülkelerde uygulanan yüksek mimari standartlı planlarla tasarlanmış, pahalı servis ve özellikleri ile sınırlı ulusal mali kaynakları hızla tüketmişlerdir (Pulat, 1992). Gelişmekte olan ülkelerde uygulanan bu politika ile dar gelirlinin konut sorunu, gerek konut açığının kapatılamaması gerekse konutların yüksek yapım ve bakım maliyetine sahip olması ile çözülememiş, orta ve üst-orta gelir gruplarının malı haline gelmiştir. Kullanımda çok az esneklik sunan planları, şehir dışında yerleşmiş bulunmaları ve normal konut pazarında tüm gelir gruplarına sunulan yasal konutların standartlarında ve yüksek maliyetli olmaları nedeniyle bu tip konutlar konut gereksinmesi olan dar gelimli ve yoksul kentli ailelerinin pek çoğunun ulaşabileceği nitelikleri taşıyan çözümü oluşturmaktan uzak kalmışlardır (Pulat, 1992). Bugün gelişmiş toplumlardan edinilen deneyimle esnek çözülmüş plan tipleri, konut üretiminde standart çözümlere göre daha fazla tercih edilmektedir. Gerek yerinde gerekse başka yere taşınarak yapılan iyileştirme çalışmalarında kullanıcı ihtiyaçlarının karşılanması önemli bir kriter haline gelmiştir.

2.3.3 Kira Denetimi

Kira denetimi politikası, yasal düzenlemelerle dar gelimli kullanıcıların barınma ihtiyacını karşılamaya yönelik bir yaklaşımdır. Kira denetimi, 1960'lı yılların ortalarında, planlı özel mülkiyet konutlarında yaşayan dar gelimli ailelerin koşullarını iyileştirmek amacıyla uygulamaya konmuş, uzun dönemde, tek başına bu çözümün de başarısının düşük olduğu görülmüştür (Pulat, 1992). Pek çok kent deneyimi genelleştirildiğinde kira denetiminin sadece kısa vadede ücretler ve gelirlerle denetlenip kısıtlandığında etkili olacağı savunulmaktadır. Konut fiyatlarını azaltmak için bazı kira denetimi türleri hükümetlerce yaygın bir biçimde uygulanmıştır ve düşük ücret düzeyleri ile sermaye birikiminin önemli olduğu zamanlarda iyi sonuçlar vermiştir (Dülgeroğlu, ve Kerem, 1998).

2.3.4 Arsa Düzenlemeleri

Gelişmiş ülkelerdeki yüksek mimari standart ve pahalı altyapıya karşılık, gelişmekte olan ülkelerdeki sınırlı kaynakların varlığı, hükümetlerin, mali kaynaklarını ekonomik kullanmalarını ve toplu konut üretim programları için yasal standartlar ve kurumsal konularda değişiklikler yapmalarını gerektirmiştir. Halkın katılımı ve kendi yerel üretkenliği ile kamu harcamaları için verilmiş en üst kapasiteyi kullandıran programlar geliştirilmiştir. Bunların başında "mevcut gecekonduların alanlarının iyileştirilmesi amacıyla arazi düzenlemeleri" programı gelmektedir (Dülgeroğlu, ve Kerem, 1998). Mevcut gecekonduların alanlarının iyileştirilmesi amacıyla arazi

düzenlemeleri; alanın konut, sosyal merkez ve ticari merkez gibi, bir yerleşmede olması gereken tüm aktiviteler için yeniden düzenlenmesi, konut alanında kalacak aileler için parsel boyutlarının yeniden saptanması, bu saptama esnasında yerel imar planı kuralları yerine yerleşmeye uygun bir kurallar dizisi oluşturulması arazi düzenleme politikasının ana hatlarıdır (Pulat, 1992).

Arazi Düzenlemeleri farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Bunlar:

- Arazi birleşimi
- Arazi paylaşımı

Arazi Birleşimi:

Planlı kent gelişimi için, servis hizmetlerinin birleştirilip, ayrı parsellerin bir araya getirilerek ortaya çıkartılan teknik bir uygulamadır. Arazi birleşiminde arazi takviyesi (urban land consolidation), yeniden düzenleme (land readjustment), arazinin yeniden bölümlenmesi (land replotting), yeniden arazi dağıtımı (land redistribution) gibi çeşitli aşamalar yer almaktadır.

Arazi birleşimi daha çok Japonya'da, Güney Kore'de, Tayvan'da, Avustralya'nın ve Kanada'nın bazı şehirlerinde uygulanırken, buna benzer başka bir yöntem de Hindistan'ın bazı şehirlerinde uygulanmaktadır. Şekil 2.3'de Tayvan'dan bir örnek gösterilmektedir.

Şekil 2.3.a Önceki Hal

Şekil 2.3.b Sonraki Hal

Şekil 2.3 Tayvan, Kaohsiung Hükümeti, İlk Arazi Birleştirme Projesi

Kentin sınır bölgelerindeki kırsal kullanımın kentsel kullanıma dönüşümü genelde bölünmüş kiralık arazilerin (landholdings) ayrı parsellemeleriyle oluşmakta ve bu dönüşüm yayılmış arazi ve bina gelişimi, kötü çözülmüş parselleşme, birikmiş kamu hizmetleri ve yol çalışmaları, arazi eksiklikleri, aşırı arazi spekülasyonu ve yüksek arazi fiyatları gibi problemleri ele almaktadır. Arazi birleşimi, tüm bu problemleri azaltan, daha geniş ölçekli projeleri ortaya koyan, yarar sağlayan bir anlayıştır, fakat her projenin çok sesli tasarlanması, uygun organize edilmesi ve iyi yönetilmesi gerekmektedir.

Arazi Birleşiminin, yerel hükümetin kent kullanım dokusuna uygun, düzenli kentsel gelişimi sağladığında; kentin sınır bölgelerinde yaşayanların mülkleri ayrıldığında; kullanıcıların desteği ve merkez hükümetin denetimiyle başarılı bir şekilde uygulandığı bilinmektedir.

Örnek bir arazi birleşim projesinin uygulanmasındaki temel adımları şu şekilde belirleyebiliriz:

1. Uygulanacak bölgedeki grubun tanımlanması,
2. Kiralanacak her bir arazi değerinin belirlenmesi,
3. Projenin ve finans planının bir taslağının mülk sahiplerine ve ilgili kurumlara danışılarak oluşturulması,
4. Taslağın sergilenmesi, gözden geçirilmesi ve değişikliklerin merkezi hükümetlerce onaylanarak yapılması ve yayınlanması,
5. Mühendislik işlerin tasarlanması,
6. Zorunlu edinim ve tasarlanmış birleşim bölgesinde tüm kiralık arsaların, yolların, v.b. bir araya getirilmesi,
7. Döner sermaye için kısa vadeli kredilerin arttırılması,
8. Müteahhit ve ilgili kurumlarca araziye hizmetin ve parselasyonun getirilmesi,
9. Arazinin bölünerek binalara yönelik sokak ve bahçelerin oluşturulması,
10. Bazı parsellerin krediyi ödemek ve maliyeti telafi etmek amacıyla satılması,
11. Diğer yerlerin mülk sahiplerine dağıtılması ve

Her bir mülk sahibinin projedeki hissesini ortaya koyan fiyat düzenlemelerinin yapılması (Anon., 2003. www.web.mit.edu/urbanupgrading/upgrading).

Arazi paylaşımı:

Arazi paylaşımı mevcut “slum” bölgelerini iki biçimde inceleyen bir uygulamadır: biri yeniden konut yapımına ve diğeri mevcut konutu iyileştirmeye yöneliktir. Her iki yaklaşımın yasallaşmasıyla arazi paylaşımı, çıkabilecek olası huzursuzluklara karşı bölgenin gelişimini tüm avantajlarıyla herkesin faydalanacağı biçimde tasarlayarak, görüşmelerdeki anlaşmazlığı çözüme eğilimi göstermektedir. (Turner, 1988).

Arazi paylaşımı için, halk organizasyonu, arazi paylaşımı anlaşması, yoğunlaştırma, yeniden yapım, sermaye yatırımı gerekli olan beş temel öğedir.

Halk organizasyonu: Burada gerekli olan, “slum” sakinlerinin bölge tahliyesi için organize olabilmeleridir.

Arazi paylaşımı anlaşması: Arazi paylaşımı açısından burada zorlayıcı bir anlaşma söz konusudur. Genelde en iyi düzenlenmiş parsel mal sahibine tahsis edilmektedir.

Yoğunlaştırma (densification): Çok küçük bir alanda yeniden konutlaştırmayı, bölge sakinlerinin yoğunluğunu artırmayı gerektirir.

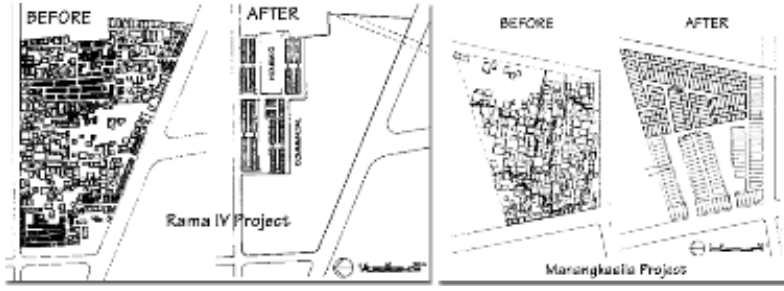
Yeniden yapım: Yoğunluktaki artış ve temiz bir alana ihtiyaç gereksinimi genelde yeniden yapımı ortaya koyar.

Sermaye yatırımı: Yeniden yapım dış kaynaklardan sağlanacak sermayeyi gerektirmektedir.

Arazi paylaşımı en düşük geliştirme baskısı, en iyi mal sahipleri işbirliği, slum sakinleri tarafından yapılan arazi işgallerinin daha yasal hale gelmesi, daha erken safhada tahliye işlemleri, güçlü bir halk öncüsü, dış kurumlardan sağlanabilecek güçlü bir destek, az yoğunluklu konut alanları oluşumu, oluşturulacak konut büyüklüklerinin az olması, oluşturulacak konut değerlerinin düşük olması, konut ödeneklerinin verilebilir kılınması, konut finans kaynaklarına en iyi şekilde ulaşılabilir olması durumlarında uygulanabilmektedir (Anon., 2003. www.web.mit.edu/urbanupgrading/upgrading).

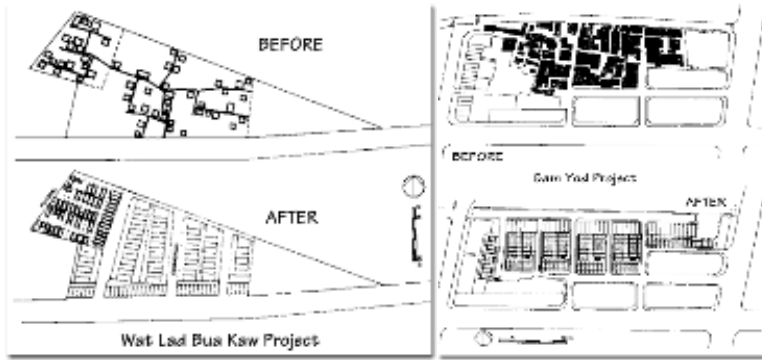
Bu yaklaşımın başarısı, uygulama sonucu bölgelerdeki kullanıcıların diğerleriyle karşılaştırılması ile değerlendirilmektedir. Kullanıcı profilinin kötü olduğu topluluklarda arazi paylaşımı uygulaması başarılı olmamaktadır, çünkü daha önceki uygulamalarda edinilen deneyimler rantın yükselmesi, konutların yüksek değerinde satılması sonuçlarını doğurmuştur.

“Slum” bölgelerin tahliyesinde çözüm üreten farklı bir yaklaşım bugün Bangkok’ da hızla gelişmekte ve uygulanmaktadır. Şekil 2.4 Bangkok’ daki uygulamalara yönelik örnekleri göstermektedir.

Şekil 2.4a Proje 1

Şekil 2.4b Proje 2

Şekil 2.4c Proje 3

Şekil 2.4d Proje 4

Şekil 2.4 Bangkok'da Arazi Paylaşımı Örnekleri

2.3.5 Yer-Hizmet Sağlama

Konut yapım programının iyileştirilmesi üzerine oluşturulmuş bu model, dar gelirli halka konut sağlanması konusundaki problemlerinin üstesinden gelme amacını taşır. Bu model ile dar gelirli halka konut yapımı için yer tahsisi yapıldığında kendilerine uygun ve ekonomik olanı yapmaktadırlar (Sharma, 1990). Aileler bu arsalarla konutlarını kendileri inşa etmekte ya da ettirmektedirler. Ayrıca devlet, aileleri desteklemek amacıyla, finans ya da ödünç yapı malzemesi sağlamaktadır. Bu program temelde, yoksul ailelerin kendi evlerini yapmada gösterdikleri çaba ve güce dayanan “kendine yardım (self-help)” veya “evini yapana yardım” görüşünden yola çıkmaktadır (Pulat, 1992).

Yer ve hizmet sisteminin üç fiziksel ögesi bulunmaktadır. Birinci öge arsa ve arsanın boyutları projenin yoğunluğuyla, yeri ise iş ve diğer kentsel servislerle olan ilişkisiyle belirlenmektedir. İkinci öge, su, kanalizasyon gibi temel ihtiyaçlar; elektrik, havagazi, sokak aydınlatması, yol kaplaması, yaya yolu, telefon gibi ikinci derecede ihtiyaçlardır. Üçüncüsü ise, okullar, çarşı, polis, itfaiye, cami, kültür merkezi, dispanser, kreş, ana okulu gibi toplumsal olanaklardır (Ok, 1985).

Yer ve hizmet programında aileler gelirleri arttıkça konutlarını aşamalı olarak inşa eder ve genişletirler. “Çekirdek konut” veya “nüve konut” üretimi adı verilen bu

aşamalı konut yapımı projelerinde hükümetler, alt yapısı getirilmiş tek mekandan oluşan bir nüve konut sağlarlar. Bu nüve bazen dört duvar ve bir çatı ile bazen su, elektrik ve kanalizasyonu sağlanmış bir ünite olabileceği gibi, bazen de bir oda ve minimum ıslak hacimden oluşmaktadır (Pulat, 1992). Nüve konut, konutun bir ailenin asgari koşullarda barınmasını sağlayan ve bir yaşama ve yatma bölümü ile iş gruplarından meydana gelen kısmıdır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşayan dar gelirli ailelere devlet desteğiyle sağlanan ve ileride aile genişledikçe, olanakları arttıkça yeni odalar eklenebilecek biçimde tasarlanan küçük bir konut türüdür (Ergun, 1990).

Yer servis programında, planlama yaklaşımı ile bağlantılı pek çok sorun bulunmaktadır. Bu problemlerin bir kısmı şu şekilde sıralanabilir:

- Planlamanın ekonomik önyargıları çoğunlukla tasarımın sosyal yönünü göz ardı etmektedir.
- Proje planlama sürecinde, aile geliri ve parsel gereksinimlerine ilişkin yanlış varsayımlar yapılmaktadır.
- Proje sürecinde çoğunlukla “rast gele” bir parsel tahsisi yolu izlenmektedir.
- Projeler genellikle açık alan ve parsel büyüklüğü açısından, çeşitlilikten yoksun olmaktadır.
- Kalabalık ailelere yönelik parseller ve planlama için sunumsal eksiklik bulunmaktadır.
- Bu projelerin uygulama süreçleri oldukça uzun zaman almaktadır.

Bunlar teknik problemler olmamasına rağmen, projelerin hazırlanması ve uygulanması süreçleri ile doğrudan ilintilidir (Sağlamer, ve Özükren, 1991).

Sistemin yararlı olabilmesi için mevcut kullanıcıyı göz önüne alması, proje ortaklarının karar verme süreçlerine katılımının maksimum ölçüde sağlanması (Sağlamer, ve Özükren, 1991), kendi evini yapana yardımın iyi organize edilmesi, programa başlamadan altyapının hazır olması, üyelerin küçük gruplara bölünerek bilgili bir yardım görmesi, evleri ve arsaları arasında yürüme mesafesi olması, maliyetin önceden iyi hesaplanması, malzemelerin ve aletlerin merkezi bir yerde depolanması gibi tavsiyelerde bulunmaktadır (Ok, 1985). Yer ve hizmet sağlayarak gerçekleştirilen iyileştirme yaklaşımlarında; projelendirme, uygulama ve alınan kararlar aşamasında farklı alternatiflerin olması çeşitliliği artırmaktadır. Kullanıcı katılımının her aşamada yer alması, bu çeşitliliği ihtiyaçların karşılanması yönünde artırıcı önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir.

2.3.6 Kendi Evini Yapana Yardım

Kendi evini yapana yardım (self-help) kavramı 60'ların ortaları ve 70'lerin ortalarında gözle görülür bir değişim sürecine girmiştir. Geleneksel kavram, daha teknoloji kaynaklı olarak kavranmaya başlanmıştır. Kendi evini yapana yardım daha çok düşük gelirli aile gruplarının kendi kendilerine dışarıdan destek almadan inşa ettikleri yapılar anlamına gelmektedir (De Oliveira, ve diğerleri, 1996). Özellikle işsiz sayısı çok olan gelişmekte olan ülkelerde, konut yapımında ucuzluk ve etkinlik sağlamak amacıyla kamu kuruluşlarının desteği ile, sahibinin emeğinden, parasal gücünden, iş bilgisinden, becerisinden ve yakınlarının yardımlaşma olanaklarından yararlandırılarak konutsuz aileleri konutlandırma yöntemidir. Bu sistemin ilkesi içinde yaşadığı konutun koşulları kötü olan ve evlerini kendileri yapmak isteyen topluluklara sağlık bakımından sakıncasız, tekniğe uygun ve ucuz olarak topluca konut yapmaya dayanır (Ergun, 1990).

Bu yaklaşımın gerekliliği daha çok mimar eliyle tasarlanan yapı oranının düşük olması ve genellikle yapı sahiplerinin kendi yapılarını kendilerinin tasarlaması durumunun çoğunlukta olmasından ortaya çıkmıştır (Gilbert, ve Gugler, 1989). Kendi evini yapana yardım yaklaşımının ilk dönem araştırmaları; kullanıcının kendi konutunu yapmasındaki örgütlü çalışma, kendine güvenin geliştirilmesi, öz gelişim için bir fırsat olması, yerel kontrole olanak sağlaması gibi olumlu sosyal yönleri vurgulamıştır. (Zube, ve Moore, 1989).

Son dönemde kendi evini yapana yardım politikalarında anlam ve uygulama açısından değişiklikler olmuştur. Daha önceleri hükümet tarafından organize edilen kendi evini yapana yardım, bugün hükümetin temel altyapı ve hizmet koşulunu sağlayan, konut yapım organizasyonunda esnek davranan ve hatta organizasyondan doğrudan ilişkisini geri çeken ilerleyici yaklaşımlar sunmaktadır (Mathey, 1991). Kendi evini yapana yardım sisteminin yeniden tanımlanmasında, kullanıcının hem ödenmeyen emeklerin karşılanma biçiminde, hem de tasarrufta iki önemli öge sürece dahil olmaktadır. Bunlardan birincisi kullanıcının kararları kendisinin vermesi, ikincisi ise kullanıcının yatırımını doğrudan yapması olmuştur. Varolan gecekondu mahallelerinin çoğunda, bu bileşenlerin ikisi de mevcut durumdadır. Kendi evini yapana yardım teknikleri kullanılarak, bu tür yerlerde yaşayan kullanıcılar inşa maliyetini düşürebilir ve kendi inisiyatiflerine bağlı olarak yaşam koşullarını daha iyi hale getirebilirler (De Oliveira, ve diğerleri, 1996).

Kendi evini yapana yardım, hükümetin geleneksel konut üretim sürecinden farklı olarak yer-servis sağlama ve iyileştirme yaklaşımlarını kapsamaktadır. Standart

konut üretiminden farklı bu yaklaşımlar farklı düzeydeki kullanıcı katılımının, araziye yönelik çözüm alternatiflerinin, finans, altyapı ve teknik yardımdaki çeşitliliklerin sonucunda farklı varyasyonları ortaya koymaktadır. Bu programlar arasındaki varyasyonlar kendi evini yapana yardımın işleme biçimini değiştirmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde kendi evini yapana yardım farklı varyasyonlarla oluşmaktadır:

1. Spontane/kendiliğinden gelişen kendi evini yapana yardım uygulamalarında; süreç daha çok arazinin illegal/yasadışı biçimde işgali ile başlamakta ve inşa sürecinde yapı için uygun olmayan malzemelerle daha çok kulübe tarzı oluşumlardan, daha kalıcı malzemelerle daha geniş alanlarda yapılan yapılara kadar değişen perspektifteki yapı tipleri ile devam etmektedir. Bu süreç kullanıcıların inisiyatifinde yürümektedir, sıklıkla aile ve mahallede yaşayanlarca desteklenmekte ve organize edilmektedir.
2. İyileştirme programları, devlet, belediye veya uluslar arası kurumlarca uygulanmaktadır. Düşük gelir grubundaki insanların konut koşullarının bu şekilde iyileştirilmesi, daha çok gecekondular (squatter) alanlarında görülmektedir. Bu destek daha çok bir yönetmelik/kanun çerçevesinde ortaya çıkmakta ve ailenin ve mahalle biriminin dışından, planlama teknik desteği, altyapı temini, ve kaynak temini ile uygulanmaktadır.
3. Benzer bir şekilde dışarıdan devlet eliyle veya uluslar arası kurum ve kuruluşlarca ortaya konmuş olan programlarda yer ve hizmet programları; inşa alanlarının temin edildiği ve bazen oda veya ıslak zeminlerin inşa edildiği temel çekirdek konutların üretildiği yüksek seviyede yönetsel bir organizasyonlar, inşaatı yapan birimlerce kullanıcı tarafından tamamlanmak üzere bırakılabilmektedir (Mathey, 1991).

Üçüncü Dünya Ülkeleri için uygun bir yaklaşım olarak kabul edilen kendi evini yapana yardım bugün gelişmiş toplumlarda kullanılmakta ve nüfusun farklı kesimlerindeki konut ihtiyacını karşılamada önemli bir rolü üstlenmektedir. Gelişmiş ülkelerde kendi evini yapana yardım konutları üç varyasyonla oluşmaktadır:

1. Kendi kendine inşa daha çok bireysel olarak inşa edilen ve inşa eden kişi tarafından kullanılacak olan yapılarda görülmektedir. Daha çok kırsal kesimde ve/veya şehrin kenar mahallelerinde karşımıza çıkmaktadır.
2. Kendi evini yapana yardım, grup organizasyonu anlamında, eski kent merkezi yapılarının modernizasyonu veya kurtarılması açısından daha çok kentsel yenileme alanlarında uygulanmaktadır.

3. Teras evler ya da çok katlı yapılar gibi yapısal olarak tanımlanmış yapı çerçevesine sahip binalarda, dairelerin veya evlerin tamamlanması gibi çeşitlenen şekilde kendi evini yapana yardım örnekleri görülebilmektedir (Mathey, 1991).

Üçüncü Dünya ülkelerinde olduğu gibi gelişmiş toplumlardaki kendi evini yapana yardım biçimleri, hükümet ve diğer kurumsal destekli katılım ve kendi evini yapana yardım bileşkesinin konut alanlarının ve yaşama standartlarının iyileştirilmesindeki önemini ortaya koymuştur.

2.4 Dünyada İyileştirme Çalışmalarına Yönelik Yaklaşımlar

İyileştirme çalışmaları planlı ve plansız yerleşmelerde farklı biçimlerde uygulanmakta ve çeşitli farklılıklar göstermektedir.

Plansız yerleşmelerde genelde gecekondulu ve "slum" özellikleri gösteren konutlarla karşılaşmaktadır. Gecekondulu, terim olarak Türkiye'ye özgü olmasına karşın, olgu olarak başka ülkelerde de, özellikle III. Dünya ülkelerinde de benzer koşullar içinde, benzer nedenlerle yer almaktadır. Meksika'da "Jacale", Arjantin'de "Favela", Panama'da "Rancho", Fas'ta "Bidonville", Hindistan'da "Bustee", Tunus'da Gourbeville, Cezayir'de "Casbah", Brezilya'da "Macambo" gibi adlar alan gecekondulu tüm bu ülkelerde büyük kent nüfusunun %20-70'i arasında değişen bir orandaki düşük gelirli kentli kesiminin yaşamını simgelemektedir (Pulat, 1992).

Gecekondulu; sakinlerin yasal anlamda kendilerine ait olmayan arazi üzerinde yaptıkları konutlara verilen isimdir. Gecekondulaşma; arazi işgali, yasadışı yapılanma, yasadışı konut tahsisi gibi farklı anlamları içermektedir. Bu tip yerleşimler; düşük gelirli halkın yaşadığı, yoğunluk oranı yüksek, kontrolsüz, geçici, spontane ve hizmette yetersiz yerleşimlerdir. "Slum" kelimesiyle sıkça karşımıza çıkan köhneleşmiş yapılar, yapının görünümü ve fiziksel durumu arasında ilişki kurmaktadır.

Üçüncü dünya ülkelerinde sıkça karşılaşılan gecekondulu yerleşimleri, düşük gelirli halkın geleneksel olmayan konut yapımıyla gerçekleştirdiği en yaygın biçimdir. Göçün büyük oranlarda olduğu bölgelerde sıkça görülmektedir. Köhneleşme düzeyinin fazla olduğu gecekondulu tipi yerleşimlerde kullanıcı genelde arazi istilası veya yasadışı parsellemeyle konutunu sağlama eğilimi göstermektedir. Gecekondulu yerleşimleri bu yüzden iş bulmak, ailelerini yetiştirmek ve yaşama şartlarını iyileştirme yollarını aramaktadırlar (De Oliveira, ve diğerleri, 1996).

Gecekondu tipi yerleşmeler (squatters) gelişmekte olan ülkelerin büyük kentlerinde, kentlerin eski ve yeni kesimleri arasında fiziksel ve sosyal geçiş alanları olup, benzer görünümlü, tek katlı, tek odalı, bahçeli, gelişmeye açık, genellikle kente yeni gelen köy kökenlilerin yerleşme niyetiyle yapıp kurduğu, bu nedenle de kiracılık oranının yoksulluk yuvalarına (slum) göre düşük olduğu, barınma gereksiniminin sürekli olarak karşılanmasını sağlayan yapılardır (Pulat, G., 1992).

Gecekondu yerleşmelerinin çoğu “slum” olabilirken, “slum”lar gecekondu yerleşimleri olamazlar. Gecokundu ve “slum” özellikleri gösteren yerleşimlerde konut politikaları; fiziksel planlama, arazi eksikliği ve işsizlik gibi problemlere geçici çözümler oluşturmakla sınırlıdır (Sağlamer, ve Özükren, 1991).

Planlı yerleşmelerde ise genelde tarihi bölgeler, eskimeye yüz tutmuş alanlarda “slum” özellikleri gösteren konutlarla karşılaşmaktadır. Gelişmiş ve endüstrileşmiş ülkelerin büyük kentlerindeki yerleşmeler, gelişmekte olan ülkelerin gecekondu tipi yerleşmelerinden genelde yoksulluk, düşük gelir, modern yaşam konforunun eksikliği gibi bazı temel özellikleri paylaşmalarına rağmen, oldukça farklıdır. Gelişmiş ülkelerin bu tip yerleşmeleri pek çok yazar tarafından “yoksulluk yuvaları” “slums” olarak nitelendirilmektedir. Bunlar genellikle kent merkezinde yer alan, mevcut, eski, çok katlı, düşük ölçütlü, bakımsız yapılar olup yapının tamamen harap olmadan önceki son aşamasında, birden çok dar gelirli kentli aileyi içinde barındıran, nüfus ve barınma yoğunluğu çok yüksek, geçici konaklama yerleridir. Bu yerleşmelerin diğer bir özelliği de kiracılık oranının çok yüksek olmasıdır (Pulat, G., 1992). Bu anlamda gecekondu, Gelişmiş Ülkelerde görülen “slum” lardan farklı olarak, tek bir birim veya bireylere ait bir sorun olmak yerine bir grubun, bir mahallenin sorunu olmasıyla bir grup olgusu olarak nitelenmektedir. Sosyal boyutuyla gecekondu sorununun toplumun sınıfsal yapısının mekandaki bir görüntüsü olduğu ileri sürülmektedir (Gökmen, ve diğerleri, 2003).

Her iki plansız ve planlı yerleşimlerde iyileştirmenin yapılması düşünülen hedef kitle; ekonomik yetersizliği yüzünden yasal konut piyasasından konut edinemeyen (Payne, 1984), kentin yaygın minimum gelirinin altında olan nüfusun düşük gelirli kesimidir (Landaeta, 1994).

Genel olarak gecekondu konusu az gelişmiş ülkelere özgü bir durum olarak görünse de sanayileşmenin başlangıç döneminde, özellikle ikinci dünya savaşından sonra hızlı bir gelişim gösteren kentleşme olgusu ile savaştan çıkan Avrupa ülkeleri gerek yıkılan konutlar, gerekse savaş sonrası durumlarda görülen nüfus patlaması ve de göçler gibi nedenlerle büyük bir konut açığıyla yüz yüze gelmişlerdir (Ergun, 1990).

Ancak bu ülkelerde sorunu çözmeye hızlı ve kararlı politikaların geliştirilmesi ve uygulanması, kamuya veya özel şahıslara ait arazilerin işgalinin oluşmaya başladığı dönemlerde alt yapı yatırımları, gelir dağılımının dengelenmesi ve sıkı denetimlerin yapılması gibi önlemlerin alınması bu sorunların henüz başlamışken çözülmesini sağlamıştır.

Amerika'daki en önemli yenileme hareketi, 19. yy.'ın sonlarında kentleşme ve endüstrileşme ilişkilerinin sonucu ortaya çıkan düşük kaliteli çevrelerde "Amerikan parkı" ve "şehri güzelleştirme" eğilimi ile başlamıştır. Bu hareketler 20. yy.'ın başlarında "bayındırlık işleri" ve "sosyal konut programları" ile köhneleşmiş, çöküntü alanların temizlenmesini çok katlı apartmanlar biçiminde düşünerek düşük gelirli konut yapımı konusunda dikkat çekmiştir. Bu dönemde Federal hükümetin yenileme hareketine bakış açısı mevcut yerleşimin yok edilip yerlerine yenilerinin yapılması olmuştur. 1970'lere gelindiğinde kentsel canlandırma (urban revitalization) mahallelerin korunumu ve konut ıslahının vurgulanması ile yenilemeye baskın bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır (Lian, 1995).

Amerika'nın yerleşim alanlarındaki iyileştirme çalışmaları Tablo 2.3'de görüldüğü gibi alana ve kullanıcıya yönelik politikalar olmak üzere iki biçimde ele alınmıştır.

Tablo 2.3 Mahalle Bazında Yere Ve Kullanıcıya Yönelik Geliştirilen Programlar

Yer
Kentsel yenileme ve yeniden inşa
Federal Konut Programları (yapım için destek)
Model kentler
Yoksullukla savaş
Mahalle konut hizmetleri,
Kentteki yerleşim alanları
Mahalle strateji alanları
UDAG (Kentsel Gelişim Faaliyet Ödülleri)
Topluluk gelişimi için yeniden düzenleme yardımları
Vergi kolaylıkları (örn. tarihi koruma)
Kullanıcılar
Maddi yardım
Hizmetlere erişimin sağlanması
Sosyal güvenlik / gelirin artırılması programları
Federal Konut Programları (kira indirimi ödeme kolaylıkları)
Vergi kolaylıkları (örn. yapının değerlendirilmesi üzerinden vergi indirimi veya muafiyeti)

Alana yönelik politikalar yeniden gelişim, canlandırma ve hizmet sağlama biçimleri ile ele alınırken kullanıcıya yönelik politikalar genelde yoksullara parasal yardım konusunda olmuştur (Alterman, ve Cars, 1991).

Avrupa'da yenileme politikası Amerika'dakine benzer doğrultuda gerçekleşmiştir. Yenileme konusundaki ilk örnek 19. yy.'ın ortalarında işçi ailelerin oturduğu mahallelerdeki çöküntü alanların temizlenmesi konusunda Britanya'da gerçekleşmiştir. Bu dönem içerisindeki veba salgını ve arkasından oluşan sağlıklı yapı şartları da yenileme hareketlerinin başlamasına neden olmuştur (Lian, 1995).

İkinci dünya savaşından hemen sonra yasal düzenlemeler "çöküntü alanların yok edilmesi" girişimi ile bu bölgedeki iskan alanlarını yeni binalarla planlanmış yerleşime adapte etmek hedeflenmiştir. Britanya'daki esas değişme "konutlaşma hareketleriyle" halka birebir danışılarak oluşturulan planlarla başlamış, bu şekilde birçok yıkım gerçekleşmiştir. Daha sonraları, hükümet birbirinden farklı planlanmış alanlarda önemli yatırımlar yapmıştır. Planlama kararlarında; yerel halkın ikamet ettikleri alandan kaldırılıp yeni, planlanmış alanlara geçmelerini sağlamak çok zor olmuştur. Bu sürecin ardından kendi evini yapana yardım kapsamında birçok proje ortaya çıkmıştır (Hamdi, 1991). Fransa'da aynı dönemde Haussman operasyonları ile büyük çapta kamulaştırma, yıkarak geniş alanlar açma ve yeniden yapma şeklinde kentsel dönüşüm süreci iyileştirme çalışmalarına yön vermiştir (Gürler, 2003).

Avrupa ve Amerika'daki gelişme hareketleri ile elde edinilen deneyimler gelişmekte olan ülkeleri de harekete geçirmiştir. 16.yy.'dan bu yana Avrupa'daki büyüme üçüncü dünya ülkelerindeki kentsel yapıyı gerek işlev gerekse form anlamında etkilemiştir. "Geleneksel dünya" süresince Avrupalılar, yerel uygarlıkları yıkmış, dönüştürmüş, anlamını kaybettirmiştir. Yeni kentler yeni güç yapılarını ortaya koymuş, Avrupa'yla ilişkili işlevleri denemiştir. Bu bölgeler böylelikle yeni dünya ekonomisinin ve sosyal sistemin bir parçası olmaya başlamıştır (Gilbert, ve Gugler, 1989). Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda kentler giderek artan ölçüde plansız konut alanlarının etkisi altına girmektedir. Bu konuda hükümetlerin düşük gelirli grupları homojen bir kategoriye sokma eğilimi bulunmakta ve sosyal konut projeleri, nüve konut veya kendi evini yapana yardım metotları gibi standart çözümleri bu soruna bir cevap olarak görmektedirler. Bu nedenle hedefler bu standart çözümlerin sayısının artırılmasına yönelmekte, fakat bu çözümler hiçbir zaman bu alanlar üzerinde bir etki yapmaya yeterli bir sayıya ulaşmamaktadır. 1960'lar ve 1970'ler süresince, gelişmekte olan ülkelerdeki merkezi ve yerel yönetimler plansız yerleşmelerde

yaşayan ve gün geçtikçe artan büyük kentsel nüfusu yeniden yerleştirmenin olanaksızlığını fark etmişler ve bu alanların ıslahı için bazı programlar oluşturmuşlardır. Bu programlar genellikle mülkiyet hakkını sağlamak amacıyla yasallaştırma ve yerleşme için sosyal altyapı gibi bileşenleri içermektedir (Ergun, 1990).

2.5 Türkiye’de İyileştirme Çalışmalarına Yönelik Yaklaşımlar

Dünyadaki gelişim süreci ile birlikte Türkiye’de sanayileşmeyle, 1950’lerden sonra büyük kentlere göç konusu gündeme gelmiştir. Kırdan kente göçün doğurduğu hızlı kentleşmenin sonucu olarak, Türkiye’de büyük kentlerin çevresi yeni gelenler tarafından biçimlendirilmektedir. Büyük kentlerde kurulmakta olan sanayi kuruluşlarının gelenlerin tümünü istihdam edememesi, yerel yönetimlerin barınma gereksinimlerine cevap verememeleri sonucunda konut açığı bu kişilerin kendi çabalarıyla kapatılmaya çalışılmış ve büyük kentlerin çevreleri gecekondu adı verilen barınaklarla dolmaya başlamıştır (Ergun, 1990). Gecekonduya yaşayanlar, köyden toprak ve iş olanağı bulamadığı için kente veya başka bir ülkeye göç eden kişiler ile başka kentlerden ya da aynı kentin diğer gecekondu mahallelerinden gelen kişilerden oluşmaktadır. Gecekondu ailelerin, genellikle yaşadıkları çevre koşullarına uyumları çeşitli nedenlerle bozulmuş, daha iyi uyum yapabilecekleri yeni bir çevre arayan, düşük gelirli, sosyal güvenliği olmayan kişiler olduğu görülmektedir (Özsoy, 1983). Barınma problemini çözmek üzere kullanıcıların maddi güçleri çerçevesinde ortaya çıkardıkları gecekondu çeşitli sebeplerle problem unsuru haline gelmiş ve bu probleme yönelik yaklaşımlar da çeşitlilik göstermiştir.

2.5.1 Türkiye’deki Gecekondu Problemi

Türkiye’de İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra başlayan ve üç büyük kenti (Ankara, İstanbul ve İzmir) etkileyen gecekondu problemi durumun hafife alınması ve çeşitli politik nedenlerden ötürü giderek artmıştır. Bugün bu durum sadece üç kentin değil aynı zamanda nüfusu 100.000’i geçen hemen her kentin problemi olmaktadır (Sağlamer, ve Özüekren, 1991).

Konut gereksiniminin kamu veya özel sektör tarafından karşılanamadığı durumda kişiler kendi olanaklarıyla konutlarını yapma yoluna gitmektedirler. Planlama aşamasından iskan izninin alınmasına kadar yapılması zorunlu formalitelerin fazlalığı, imar mevzuatına uygun kaliteli inşaatı caydırıcı, kaçak yapılaşma ve gecekondulaşmayı teşvik edici bir rol oynamaktadır. Önceleri gecekondu sorununa geçici bir olay olarak bakılmış fakat geçen süre içinde gecekondu gelişmiş ve

kentlerin egemen ve kalıcı bir özelliği durumuna gelmişlerdir. Hazine arazilerinin parsellere ayrılarak yasal olmayan bir şekilde satılması, gerek bu alanlarda gerekse belediyece gösterilen veya parsellenip satılan alanlarda gecekonduların yapımının devam etmesi kentin gelişme alanlarını hızla yok etmiştir (Ergun, 1990).

Türkiye’de seçim dönemleri öncesinde gecekondulara göz yumulması, bu dönemlerde gecekonduların sayısını artırmış, tapu verilmesiyle gecekondulaşma cesaretlendirilmiş ve hızlanmıştır (Ergun, 1990).

Gecekondular Türk konut stokunun en devingen kesimini oluşturmaktadır. Elli yıllık bir süre içinde Türk kentlerindeki gecekondular genelde teneke damlı, karton duvarlı barakalardan küçük ama düzgün ve servis alan yapılara, 1980’lerden sonra da gene küçük apartmanlara dönüşmüşlerdir. (Şenyapılı, 1996). Mevcut gecekonduların dönüşümü iki biçimde gerçekleşmektedir. Bunlardan birincisi konut ve arsa fiyatlarının yüksek olduğu yerlerdeki gecekonduların teşvik veya izne gerek duyulmadan imar affı kanunu uyarınca çok katlı yapıya dönüştürülmeleridir. Diğer bir dönüşüm şekli de mal sahibi olunan parselde ilk yapıya yapılan eklemelerle yatayda genişlemedir. Bu süreçte dönüşen yapı adaları aşırı sıkışıklık ve yoğunlaşma nedeniyle nitelik kaybına uğramaktadırlar. (Türel, 1994). Bu konut stokunun arkasındaki itici güç de barınma gereksiniminden arazi spekülasyonu, rant edinimi ve rant maksimizasyonuna kaymıştır (Şenyapılı, 1996). Böylelikle gecekondular arsa ediniminin ticarileşmesi, spekülatif amaçlı gecekonduların yapımı ve hisseli tapulu araziler üzerinde ruhsatsız konut inşa edilmesi gibi sunum biçimleriyle çeşitlilik göstermiştir. (Türel, 1994).

2.5.2 Türkiye’deki Gecekonduların Problemine Yönelik Geliştirilen Politikalar ve İyileştirme

Türkiye’de gecekonduların probleminin başlamasından itibaren, hükümetler yeni kanun ve yönetmeliklerle durumu kontrol altına almaya çalışmışlardır (Sağlamer, ve Özüekren, 1991). Sorunun çözümüne yönelik yaklaşımlar, geliştirilen yasal önlemler ve planlama önlemleriyle alınmaya çalışılmıştır.

Tarihsel süreç içerisinde gecekonduların problemine yönelik yasal düzenlemeler iyileştirme bakış açısıyla şu şekilde ele alınmıştır:

1. Yönetim ve Organizasyon açısından etkili düzenlemeler,
2. Gecekonduların yasallaştırılması ile ilgili düzenlemeler (af yasaları),
3. Süreci ve kullanıcı profilini etkileyen düzenlemeler,

4. Teknik destek oluşumunda, arsa, altyapı ve finansman hizmetlerinin sağlanmasında etkili düzenlemeler,
5. “Kendi konutunu yapana yardım” ya da “kiralık konut” modeli v.b. ile ilgili düzenlemeler (Gökmen, ve diğerleri, 2003).

Planlı dönem öncesine kadar politikacıların gecekonduları oy potansiyeli olarak görmeleri, bu alanların çoğalmalarını hızlandırmıştır. Planlı döneme geçildiğinde kalkınma planları oluşturulmuş, her biri bir öncekinin uygulama alanını ve yetkilerini genişletmiştir. Alınan yasal önlemler gecekonduların alanlarındaki mülkiyet sorunlarını çözerek, bu alanlara hızla yasal statü kazandırmak ve gecekonduların düzenli apartman türü konut stokuna dönüştürülmesini sağlamıştır (Şenyapılı, 1998).

Hem plansız dönemde, hem de planlı dönemde, Türkiye’de kırdan kente göç eden kişiler genellikle kendi konut çevrelerini şekillendirmiştir. Ayrıca gecekondularla ilgili çıkarılan af yasalarının gecekonduların yapımını önlemediği gibi gecekonduların hızlı artışına neden olduğu görülmektedir. Problemin köy ve kent sürekliliği arasında uzanan ekonomik ve sosyal boyutları olduğunun farkına varmamak ve sadece fiziksel, mekansal boyutlara odaklanmak, politikaların başarısızlığının temel kaynağı olduğu düşünülmektedir (Gökmen, ve diğerleri, 2003).

1966 yılında yayınlanan 775 sayılı Kanun gecekondulaşma konusunda bugün halen geçerliliğinin olmasının yanı sıra, soruna yönelik geliştirilen planlama önlemlerini şu şekilde belirtmiştir:

1. Gecekonduların tasfiye bölgeleri: Geliştirme çalışmalarının mümkün olmadığı ve istenmediği, görece olarak düşük standarttaki gecekonduların yerleşme alanlarının, tarihsel değeri olan eserlerin çevresindeki ve onların değerini azaltan tek tek yapıların, ya da bu karakterdeki yapıların yoğun durumda bulunduğu semtlerin tamamen ortadan kaldırılmasına (Ergun, 1990) dayanan bu yaklaşım, yoğunlukla yasallaştırmanın gerçekleştirilmediği yerlerde uygulanmıştır (Turgut, 1990). Tasfiye politikası planlı gelişme döneminde kamu ve şahıs arazilerini işgal edilmekten korumak için çıkarılmıştır (Ergun, 1990). Süreç içerisinde hükümet yeteri kadar konut üretememiş, ve gecekonduların yıkımı ile açıkta kalan halk barındırılmaz hale gelmiş ve bu program uygulanamamıştır.
2. Gecekonduların önleme bölgeleri: Bu yaklaşım temelde, kentsel gelişme alanlarında gecekonduların oluşmasının önlenmesi için üretilen sosyal konut örüntüsüne dayanmaktadır. (Turgut, 1990). Önleme bölgeleri kapsamında uygulanan bu örüntüler kendi evini yapana yardım metodu ve nüve konut

uygulamaları ile karşımıza çıkmıştır. Dar gelirli vatandaşların konut gereksinmelerini karşılamak üzere hazine ve belediyelerin elinde bulunan arsalar tespit edilerek uygun olanların gecekondulu bölge olarak ayrılması kararlaştırılmıştır. Bu bölgelerdeki arsalar arsa, proje verilmesi; şahıs katkısı olmayan arsa, proje ve kredi verilmesi; ve %25 şahıs katkılı arsa, proje ve kredi verilmesi sistemleri uyarınca dağıtılmaktadır. Burada amaç yoksul ve dar gelirli vatandaşların konut sahibi yapmak için onların sınırlı tasarruf gücünü devletin teknik ve mali desteği ile birleştirmektir. Böylelikle gecekondulu sahiplerinin projeye aylık kiralar ödeyerek konut sahibi olmaları amaçlanmıştır. Türkiye’de geçmiş deneyimler; arsa ofisinin yeterli mali kaynaklara sahip olmaması, mülkiyetteki bölünmeler nedeniyle kamulaştırılacak büyük alan bulunamaması, yeterli sayıda parsel üretilmemesi, gerekli fonun ayrılamaması, belediyelere devredilen hazine arazilerine belediyelerin sahip çıkmaması veya gelir elde etmek amacıyla elden çıkarması nedenleriyle kendi evini yapana yardım metodunun başarılı uygulanmadığını göstermiştir (Ergun, 1990). Fakat 1990’lı yıllardan sonra geliştirilen planlama yaklaşımları sonucu, kentsel dönüşüm projeleri kapsamlı biçimde ele alınmıştır. Bu şekilde kendi evine yardım metodunun kullanıldığı kısmen daha başarılı örnekler uygulanmıştır (Göksu, 2003). Bugüne kadar Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Mesken Müdürlüğü tarafından çok sayıda kendi evini yapana yardım, nüve konut, kiralık mülk konutu ve halk konutu üretilmiştir (Ergun, 1990).

3. Gecekondulu ıslah bölgeleri; Bu yaklaşımda plansız yerleşmeler yapı ve çevre standartları çerçevesinde yeniden düzenlenerek, yenilenerek ve altyapı sağlanılarak sağlıklılaştırılmaya çalışılmıştır. Bunun için çıkartılan kanunda, gecekondular kabul edilir durumdaysa korunmasını; kabul edilir durumda değilse önce iyileştirilmesini, sonra korunmasını ve eğer buradaki konutların durumları çok kötüyse iyileştirmenin yapılamayacağını, bu konutların kaldırılması gerektiğini savunmaktadır (Sağlamer, ve Özüekren, 1991). Türkiye’deki gecekonduların yaklaşık olarak üçte birini kapsayan ıslah edilebilecek durumdaki gecekonduların düzenlenmesi, yenilenmesi, altyapı ve donatım tesislerine kavuşturulması amacıyla ıslah imar planları yapılması bir çözüm yolu olarak sunulmuştur. Fakat ıslah imar planı uygulaması yasanın ayrıntılarının incelenmesiyle, planlı bir gelişim için kentsel çevrenin iyileştirilmesi ve kalitesinin yükseltilmesinde gerçekleştirilemeyeceği anlaşılmaktadır (Ergun, 1990).

Gecekondu ıslah bölgelerindeki uygulama şekli olan ıslah imar planları diğer gelişmekte olan ülkelerdeki iyileştirme programlarının bir biçimidir. Ancak aradaki en önemli farklılık ülkemizde, gecekondu bulduğu kamu arazilerinin parselasyonlarının yapılıp bölünmesi ve özellikle 2981 sayılı İmar Affı Kanununda 4 kata kadar yapılmaya izin verecek imar koşullarının oluşturulmasıdır. Parsellerinin mülkiyetinin üzerinde bulunduğu gecekondu kullanıcısına devri, iyileştirmenin ilk ilkesidir. Diğer ülkelerde ise uzun ve kısa süreli kiralamalar da vardır. Gecekondu bölgelerine teknik altyapı getirilmesi ilk hedefleri olmuş bu nedenle de Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler, U.S., A.I.D. gibi dış kaynaklı kuruluşlardan finans sağlamışlardır. Halbuki aynı kuruluşların ülkemizde ıslah imar planlarında desteği görülmemektedir. Yine Güney Asya, Güney Amerika gibi ülkelerdeki çeşitli örneklerde iyileştirme projelerinde toplumsal katılım ve karşılıklı yardım söz konusu olduğu halde ülkemizdeki ıslah imar planları yapımı ve uygulamalarında toplumsal katılım görülmemektedir (Dülgeroğlu, ve Kerem, 1998). İslah imar planlarında yaşanan bu tip problemlere ek olarak af yasalarının mevcut gecekondu yasal kimlik kazandırdığı ve beklenenin aksine gecekondu yapımını teşvik ettiği görülmektedir (Gülersoy, ve diğerleri, 1999).

3. İYİLEŞTİRME ÇALIŞMALARINA AİT ÖRNEKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE ETKİN ROLLER

Plansız yerleşimlerde konut ve çevresine yönelik iyileştirme faaliyetlerinin farklı zamanlarda temizleme, yeniden gelişim ve endüstrileşmiş toplu konut sistemleri şeklinde ele alındığı görülmektedir. Fakat bu yaklaşımlar, kullanıcı memnuniyetini sağlayamamış, farklı bölgelerde benzer yerleşimlerin oluşmasına neden olmuştur. Bu yaklaşımların uygulanmasında sıkça karşılaşılan zorluklar maddi, teknik ve yasal konularda olmuştur. Süreç içerisindeki uygulamalarda bu zorlukları gidermek için kent ölçeğinde dönüşüm projeleri geliştirilmiş ve farklı disiplinlerin rolleri söz konusu olmuştur.

Uygulanmış proje deneyimlerinden çıkan sonuçlar, özellikle projeden etkilenen grupların katılımının, projenin başarısı ile yakından ilgili olduğunu göstermiştir. Katılımın en üst düzeyde sağlanması için aşağıdaki konular büyük önem kazanmaktadır.

1. Proje senaryosu: Kent ölçeğinde geliştirilen planlarda projenin senaryosunun doğru yazılması ve aktörlerin rolleri çok önemlidir. Senaryonun amacı ve ilkeleri, projeden etkilenen gruplar tarafından tartışıldıktan sonra, model ve yöntemler oluşturulmalıdır.
2. Güven sağlama: Başta kamu olmak üzere, grupların birbirlerine güveni sağlayacak ortamların yaratılması önemlidir.
3. Uzlaşma: Proje senaryosu amaç ve ilkeleri doğrultusunda, gruplar arasında uzlaşmanın ilkeleri birlikte ortaya konulmalıdır. Projeye, tüm grupların veya bireylerin katılımının sağlanması ilk aşamada mümkün olmayabilir. Belirli bir uzlaşma sürecinin ardından, çoğunluğun kararı, kamu yararı olarak kabul edilmelidir.
4. Değer paylaşımı: Kent ölçeğinde geliştirilen planlarda temel ilke, imar hakkının değil, yaratılan değer paylaşımı olmalıdır. Paylaşımında esas ise eşitlik üzerine kurulmalıdır.
5. Ortaklık: Kamu, özel sektör ve mülk sahiplerinin ile yerel grupların, proje senaryosu etrafında bir araya gelmeleri en önemli aşamadır. Ortaklığın

şekline, projenin ve ortakların özellikleri dikkate alınarak karar verilmelidir (Göksu, 2003).

İyileştirme çalışmalarını kişi ve grupların, bireysel olarak yürütmesi mümkün olmadığından olası rollerin incelenmesi uygun görülmüştür. Plansız yerleşimlerdeki kullanıcıların, gerek konut, gerekse yerleşim ölçeğinde problemleri birebir yaşayan ve bunlar hakkında çözüm üretilmesinde yardımcı olacak esas kaynaklar olmalarıyla iyileştirme çalışmalarında rolleri çok büyüktür. Kurum ve kuruluşların kullanıcı katılımını içermeyen konut üretim süreçleri bugün işlerliğini yitirmiş durumdadır. Onlar, stratejileri belirleyerek maddi destek sağlamak, yasaları düzenlemek ve konut üretmek konularında iyileştirme çalışmalarını yönlendirmektedirler. Kullanıcıların sivil toplum kuruluşlarının içinde yer alması tüm rollerin birbirleriyle olan ilişkisini güçlendirerek, fiziksel ve sosyal çevrenin gelişimine yardımcı olmaktadır. Geçmişte plansız yerleşimlerde iyileştirme çalışmaları, kurum ve kuruluşlarca belirlenen stratejiler doğrultusunda gerçekleştirilmiş, tasarımcılar bu sürecin içerisinde çoğunlukla geri planda kalmıştır. Tasarımcıların ürüne yönelik geleneksel anlamdaki yaklaşımlarından farklı olarak, iyileştirme yaklaşımlarında sürece ve anlamaya yönelik çalışmaları önemli görülmektedir.

Tez kapsamında bu bölümde öncelikle yerinde ve başka yere taşıyarak yapılan iyileştirme örnekleri incelenecek ve daha sonra iyileştirme çalışmalarında süreç içerisindeki etkin roller ve ilişkileri irdelenecektir.

3.1 Yerinde ve Başka Yere Taşıyarak Yapılan İyileştirme Örneklerinin Değerlendirilmesi

Bu bölümde yer-hizmet sağlayan programlar, aşamalı iyileştirme ve geliştirme programları, yeniden düzenleme ve iyileştirme programları ile yıkım ve yeniden yerleştirme programlarının uygulandığı örnekler problemlerin, süreç içerisindeki etkin rollerin, probleme ait hedeflerin ve sonuçlarının değerlendirilmesi amacı ile hazırlanmıştır.

Plansız konut alanlarının kötü fiziksel koşullarına rağmen mevcut kültürel yapıları doğrultusunda oluşturdukları çözümleri, yorumları, tipolojik çeşitlilikleri ile mekansal potansiyeli olduğu düşünülmektedir. Mevcut stratejiler doğrultusunda arazi, altyapı ve hizmetler ile konuta yönelik yapılan iyileştirme çalışmaları farklı disiplinlerdeki aktörler ve kullanılan yöntemlerle birlikte önemli görülmektedir.

3.1.1 Venezüella, Catuche Çevresel Gelişim Projesi

Barrio Catuche, düşük gelirli ailelerin konutlarını spontane biçimde kurdukları plansız bir yerleşim bölgesidir. Yerleşim bir akarsu ile bölünmekte ve akarsuyun ağız kente doğru açılmaktadır.

Problem: Kente yönelen dere, yukarı yerleşim bölgesinin çöp atıklarıyla kirlenmiştir. Dere kötü hava şartlarında taşarak plansız biçimde yerleşen konut alanlarına zarar vermektedir.

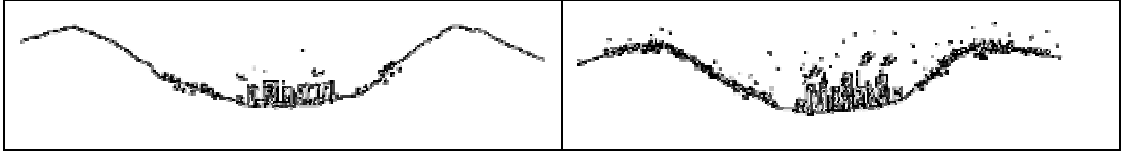
Etkin roller: Bağımsız mimar ve plancılar, sivil toplum kuruluşları, eğitim grubu ve kullanıcı grubun hazırladığı master plan yerel yönetime sunulmuş, onaylanmış ve yerel yönetimce desteklenmiştir.

Probleme yönelik hedefler: Derenin yönünü değiştiren ve kanal açan mühendislik işleriyle ilgili proje geliştirmek; kurulabilecek çöp alanları ile ilgili topluluğun eğitilmesi, bunun sonucu olarak çöp kamyonlarının girebileceği sokakların planlanması ve yapımı aşamalarının gerçekleştirilmesi; dere kenarına kurulan konutların yerlerini değiştirmektir. Konut ile ilgili projenin gelişimini yönlendiren kriterler: kullanıcıyı aynı bölgede yerleştirmek, kullanıcının onayıyla onları farklı bölgede yerleştirmek, ufak çaplı iş imkanı ile kullanıcının eğitilerek projenin uygulanmasında katılımını sağlamak, tasarımcıların her kullanıcıyı düşünerek geliştirdiği kat planlarıyla onları yerleştireceği apartmanları tasarlamak, kullanıcıların eğitilerek yerleştirilecekleri bölgenin işlev ve organizasyonel anlamda biçimlenmesinde katılımını sağlamaktır.

Sonuç: Katılım bu projede önemli bir kavram olmuştur. Gerek mevcut konutların iyileştirilmesinde gerekse yeni konutların yapımında süreç olumlu gelişmiştir (Wiesenfeld, ve Sanchez, 2002).

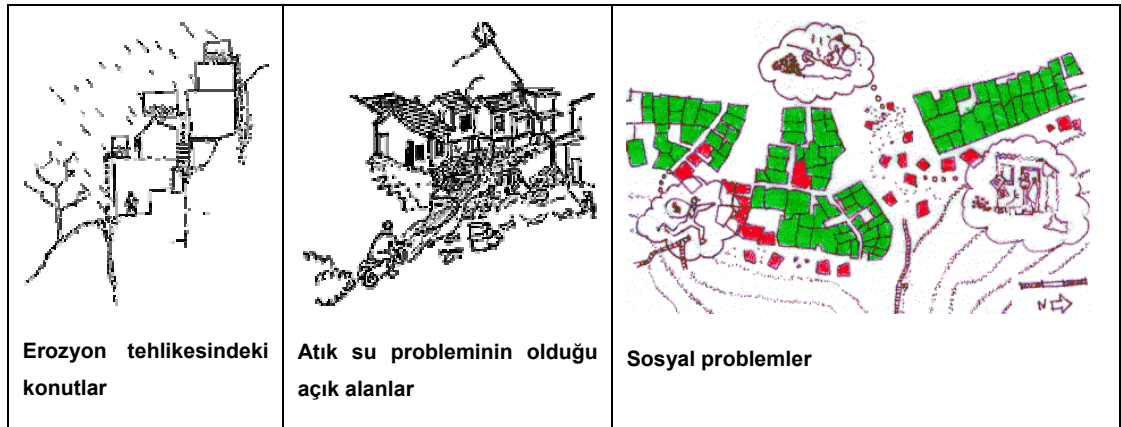
3.1.2 Venezüella, Caracas Barrio Brisas De Turumo “Slum” İyileştirme Yaklaşımı

Venezüella'nın başkenti olan Caracas, diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi hızlı nüfus artışı ile ortaya çıkan kaçak yapılaşma ve bunun sonucu olarak plansız yerleşimleri barındırmaktadır. Ellili yıllarda baş gösteren kaçak yapılaşma zaman içinde kalıcı malzemelerle iyileştirilerek sürekli hale gelmiştir. Şekil 3.1'de solda ellili yıllardan önceki ve sağda sonraki Caracas'a ait durumu göstermektedir.

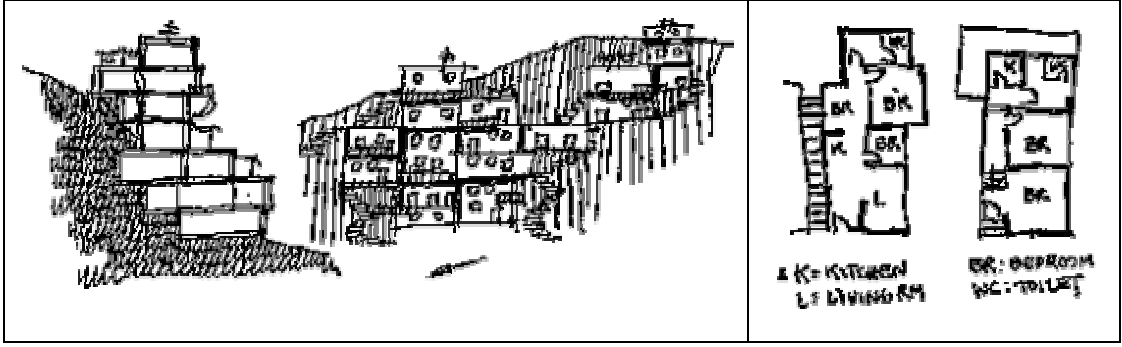
Şekil. 3.1 Caracas'da Kaçak Yapılaşmaya Ait Önceki ve Sonraki Durum Grafiği

Problem: Bölgeye ve konutun durumuna ait problemler çeşitlilik göstermektedir. Bölgeye ait problemlerden ilki; konut alanların iyileştirilmesi ve bu alanlara yatırım yapılması için yasadışı yerleşimin yarattığı olumsuz koşullardır. İkincisi altyapı, su, sağlık şartı, drenaj, ulaşım gibi hizmetler konusunda önemli sorunlar bulunmaktadır. Üçüncü olarak bölgede erozyon tehlikesinin olması toprak kayması riskini artırmakta, fakat kaçak yapılaşma gösteren bu konutlarda buna uygun yapılaşmanın olmadığı görülmektedir. Sokaklar dar ve eğimli olduğundan, konutlardan atık toplamak yerel yönetim için zor ve pahalıdır. Toplama noktaları sağlık sorunları yaratmaktadır. Ulaşım kooperatifleşmiş yerel taşımacılarla yapılmaktadır. farklı yaş grubundan insanlar için evlerine ulaşmak problem oluşturmaktadır. Ayrıca okul, sağlık, kamusal mekanlar, çocuk oyun alanları yoktur. Sosyal sorunlar ve suç yaygındır.

Şekil 3.2 Barrio Brisas De Turumo'ya Ait Bölgesel Problemler

Konutların çoğu kendi kullanıcıları tarafından inşa edilmiştir. Konut planları kullanıcılara gerekli esnekliği fazlasıyla sağlamaktadır. Ailelerin ihtiyaçları doğrultusunda kat ilaveleri yapılmış, daha çok mekana ihtiyaç duyan geniş aileler konutlarını kendi isteklerine göre genişletmişlerdir. Şekil 3.3 konuta ait mevcut problemleri göstermektedir.

Şekil 3.3 Barrio Brisas De Turumo'da Konuta Ait Problemler

Binalar plansız biçimde yan yana kurulmuşlardır. Konutların bazıları iyi durumdadır, ama çoğunluğu gerekli havalandırma ve doğal ışıktan yoksun nemli mekanlara sahiptir. Konutlar düzensiz büyütüldükleri için iç çözümleri karmaşıktır. Aralarında mahremiyet yoktur. İç ve dıştaki merdivenler minimum standartlara uygun olmayıp kullanımları çok zordur.

Etkin roller: Kaçak yapılaşmayla gelişen bölgede arazi sahipliği silahlı kuvvetler ve telefon idaresine aittir. İyileştirme yaklaşımında diğer ilgili taraflar yerleşme sakinleri, yerel yönetim, merkezi yönetim ve sivil toplum kuruluşları (tasarımcılar sivil toplum kuruluşları bünyesinde yer alarak) olmuştur.

Probleme yönelik hedefler: Geliştirilen çözümler halkın kendi inisiyatifini ve doğal kaynaklarını kullanabileceği kendi evini yapana yardım metotlu yaklaşımlar ve sonrasında arazinin geliştirilmesiyle yapılan yatırımlar doğrultusunda olmuştur. Bunun için yer-hizmet sağlayarak yapılması düşünülen iyileştirme yaklaşımı iki biçimde ele alınmıştır: mevcut konutların ve kentsel alanların arazi düzenlemeleri ile iyileştirilmesi ve bölgede seçilen uygun bir arazinin geliştirilmesi. Problemin çözümüne yönelik hedefler arazi sahipliği, altyapı ağı, toplumsal katılım yolu ile eğitim, bloklara bölünme, konut başlıklarla ele alınmıştır.

- **Arazi sahipliği:** Hükümet arazi sahipleri olan Silahlı Kuvvetler ve Telefon Şirketinden toplayarak kamusal altyapıyı hazırlayacak ve sonra bir bölümünü kamusal kullanım amacıyla elinde tutacaktır. Kalan arazi ilk sahiplerine daha küçük bir oranda ama daha yüksek bir değerle geri dönecektir.
- **Altyapı ağı:** bu proje tepedeki mevcut evleri yerinden kaldırmadan bir altyapı ağı kurmayı önermektedir. Altyapının mevcut dokuya uydurulabilmesinde 3 farklı öneri sunulmuştur.
- **Toplumsal katılım yoluyla eğitim:** Toplumsal eylem planı ve yönetimi anlayışı içinde ortakların atölye çalışmaları yapması ile yerel otorite ve sivil toplum kuruluşlarıyla ilişki kurması amaçlanmaktadır. Genel anlamda problemleri

tartışmak, çözümleri belirlemek ve eylem planlarını formüle etmek istenmiştir. Böylelikle hükümetin altyapı sağlaması, yerel STK'ların ya da benzer organizasyonların arazinin fiziksel koşullarını ve konutların koşullarını toplumun anlayabilmesini sağlaması amaçlanmaktadır.

- **Bloklara bölünme:** Toplumun servislerin dağılımı konusunda denetimini sağlayabilmek için araziye parçalara ayırma yoluna gidilmiştir. Bu yerel kaynakların daha etkin kullanımını da sağlayabilecektir. Arazi yoğunluk ve eğime göre üç bölgeye ayrılmıştır.
- **Konut:** Konutların iyileştirilmesinde: alanın nüfus yoğunluğu, mülkün konumu, benzer birimlerle ilişkisi, gelecekteki büyümeye strüktürel dayanımı göz önüne alınması düşünülmektedir. Konutların ve strüktürün incelenmesi ile çevreyle olan ilişkisi, hizmetlerin durumu ortaya konacak, eğer hizmetler uygun değilse yer değiştirmeleri gerekecektir.

Sonuç: Mevcut problemlere yönelik hedefler doğrultusunda yapılan incelemeler teknik yardım, evlerin genişletilmesi, yeni evlerin planlanması, mevcut konutun ikinci katına taşınacaklarına yardım gibi konuları gruplamada yardımcı olacağı düşünülmektedir. Buradaki iyileştirme yaklaşımı farklı disiplinlerden rollerin önemli katkılarına ihtiyaç duymaktadır. Yapılacak işlerin net biçimde tanımlanması iyileştirmenin yapılabirliği açısından önemli görülmektedir (Anon., 2003. www.forumhabitat.polito.it/participation/caracas/default.htm).

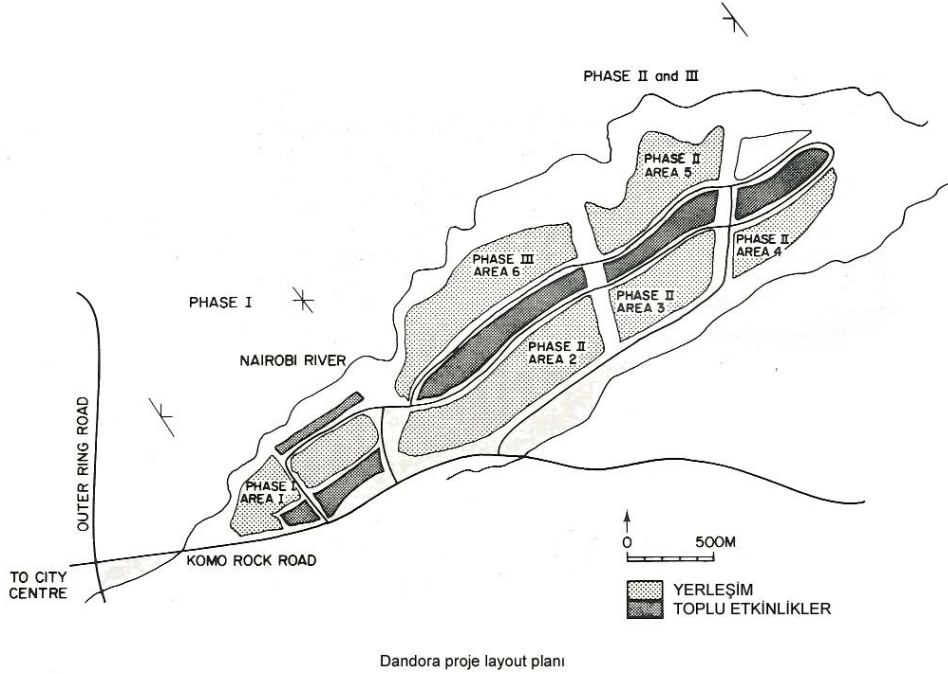
3.1.3 Kenya, Nairobi Aşamalı Gelişim Projesi

Kenya'nın başkenti olan Nairobi, ekonominin, sosyal, politik ve yönetsel aktivitelerin ulusal ve uluslar arası düzeyde gerçekleştiği bir merkezdir.

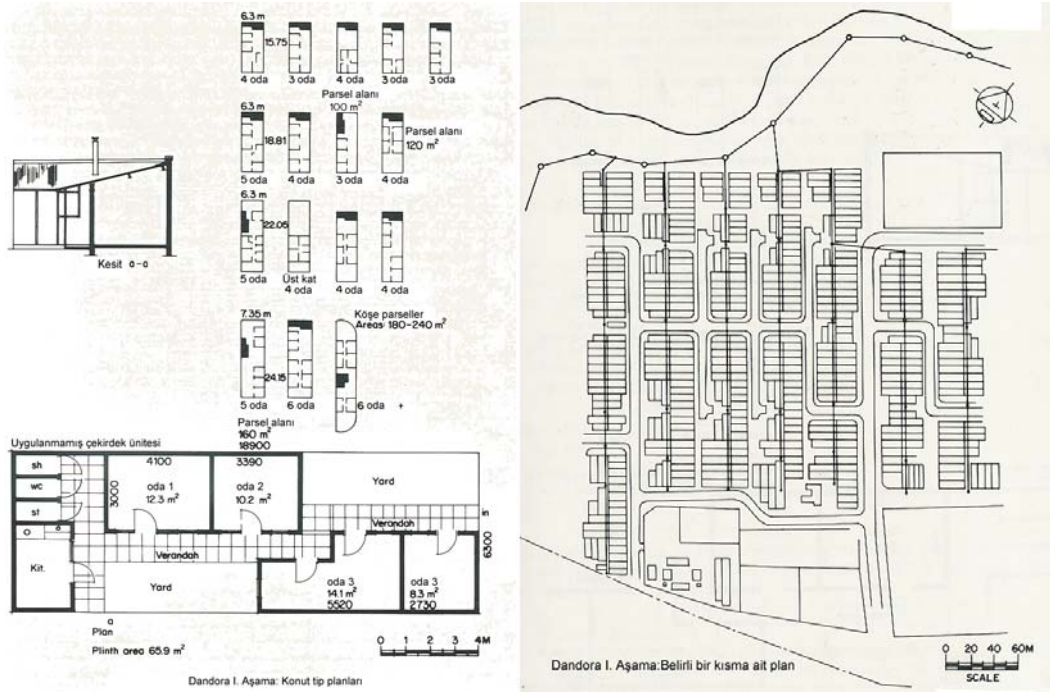
Problem: Plansız konut alanlarının hızlı biçimde büyümesi sonucu, ödeme koşulları uygun, düşük gelirli insanların ihtiyaçlarını karşılayabilecek konut sunumunda yerel ve özel sektör eksik kalmıştır. Politik açıdan verilen vaatlerin başarısızlığı, maddi kaynaklardaki yetersizlik, bina standartlarına yönelik yüksek maliyetli çözümler, arsa sunumu ve ediniminde sürecin yavaş işlemesi, proje planlama ve uygulanmasında eksik prosedürler problemin ölçeğini artırmıştır.

Etkin roller: Nairobi üniversitesi-konut araştırma ve geliştirme ünitesinin projenin geliştirmedeki katkılarıyla yerel yönetime ait çeşitli düzeylerde kurumlar planlama ve programlama kararları almışlar, özel kurumlar danışmanlık yaparak maddi destekte bulunmuşlardır. Yerel yönetim teknik, maddi, topluluk gelişimi, yönetim destek birimi ve yerel destek birimi konularında destek sağlamıştır.

Probleme yönelik hedefler: Düşük gelirli halkın problemlerinin belirlenmesiyle yer-hizmet sağlayan ve mevcut konutların iyileştirilmesine yönelik aşamalı süreç hedeflenmiştir. Ailelerin ihtiyaçlarına göre çeşitli tipte konutlar üretilmek istenmiştir. Şekil 3.4'de aşamalı geliştirilen plan gösterilmektedir.

Şekil 3.4 Kenya, Aşamalı Gelişim Planı

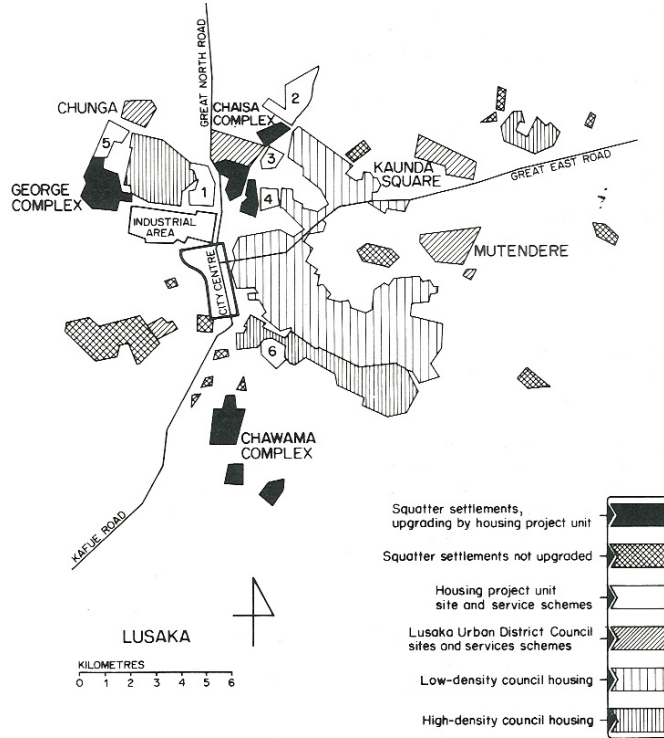

Sonuç: Proje 3 aşamalı süreçte gerçekleşmiştir. Başlangıçta İlk iki aşamada her parsel hizmet götürülmemiş, toplu etkinlik alanları aşamalı biçimde yapılmıştır. İlk aşamada edinilen deneyimler diğer aşamalar için önemli bir unsur olarak görülmüştür. Üçüncü aşamada yerel girişimciler ve kooperatifçiler için hizmet götürülmüştür (Payne,1984).

3.1.4 Zambia, Lusaka Toplumsal Katılım Yolu ile Yer-Hizmet Sağlama ve Mevcut Konutların İyileştirilme Projesi

Zambia, Afrika'nın kentleşme oranı yüksek olan önemli bir kentidir. Zambia'ya bağlı olan Lusaka kentleşmenin sonucu olarak hızlı nüfus artışı ile karşılaşmış, beraberinde plansız konut alanlarını da getirmiştir.

Problem: Geleneksel konut yapımı yollarının düşük geliri halkın konut ihtiyacını karşılayamaması sonucu hızla artan plansız konut alanları problem olarak görülmüştür. Bu doğrultuda kurumsal oluşumlarla birlikte stratejik gelişimler aranmıştır. kendi evini yapana yardım yollu, yer-hizmet sağlayan programlar geliştirilmiştir.

Şekil 3.7 Lusaka Yer-Hizmet Yaklaşımı İçin Belirlenen Bölgeler (Payne, 1984).

Etkin Roller: Yerel hükümet; Dünya Bankası, Amerikan Dostu Hizmet Kurulu (AFSC), UNICEF gibi çeşitli yardım kuruluşları ile birlikte projeyi geliştirmiştir. Kullanıcı katılımına planlama ve uygulama aşamasında yer verilmiştir. Kullanıcının eğitimi planlanmış ve bunun için "Topluluk Gelişim Teknikleri Kitabı" kullanılmıştır.

Böylelikle kullanıcının düşünme ve eylem geliştirme etkinlikleri artırılmak istenmiş, onlarla birlikte yapılan bireysel ve grup görüşmeleriyle önerilen projeler tartışılmış, değişikliklerle asıl projeye karar verilmiştir.

Şekil 3.8 Yeniden Yapım-Genişletme Çalışmaları

Şekil 3.9 Yer-Hizmet Sağlayarak Geliştirilen Konut Örneği

Probleme yönelik hedefler: Yer-hizmet sağlama ve konut alanlarında iyileştirme çalışması düşük gelirlilere yönelik geliştirilmiştir. Proje kapsamında kullanıcının yaşam kalitesini geliştirmek ve mevcut konumlarından daha uygun konut koşuluna geçmeleri için konut programları geliştirme eğilimi taşımıştır. Yerinde ve başka yere taşınarak gerçekleştirilmek istenen projenin amaçları şu şekildedir:

- Mevcut konut stokundaki 4 büyük plansız konut alanında 17.000 konutu iyileştirmek, onlara hizmet sağlamak,
- Mevcut bölgelerdeki aşırı yoğunluğu azaltmak için bazı ailelere hizmet götürülmüş 7600 parseli hazırlayıp sunmak,
- Altı ayrı yer-hizmet sağlama projesinde 4400 tam olarak hizmet götürülmüş parselleri uygun hale getirmek,
- Mevcut konutların iyileştirilmesinde ve yeni konutların yapılmasında kullanılacak malzemelerin sağlanması ve idaresi,
- Okul, halk merkezleri, sağlık merkezleri, geliştirilmiş pazarlar, yollar, su boru hatları, sokak aydınlatmaları, mülkiyet güvencesi ve teknik yardım.

Sonuç: Belirlenen hedefler doğrultusunda Lusaka projesi olumlu bir uygulama sürecini geride bırakmıştır. Halkın gelişimine yönelik maddi yardımların beklenilenin altında olması ve projeye ait zaman programının kullanıcı katılımıyla süreci uzatmasında esnek kullanılması en önemli başarı ölçütleri olmuştur. Projenin tekrar edilebilirliğinin olmaması ve kendi evini yapana yardım metodunun hizmet sağlanmadan önce kullanılması ile aksamalara neden olması olumsuz yanlarıdır.

3.1.5 Mısır, Ismailia Yer-Hizmet Sağlama ve Konut Alanların İyileştirilme Projesi

Nil nehrinin içinden geçtiği Ismailia'da yazları çok sıcak, kışları çok soğuk geçen çöl ikliminin olması buna uygun konut sunumunu gerektirmektedir. Kentleşmeyle birlikte yasal konut alanların dışında plansız bir gelişim de söz konusu olmuştur. Hükümet arazisi yada çöl kenarlarında yerleşen bu konut alanları yerleştikleri arazi için yıllık belli bir miktar ödeme yapmak zorunda tutulmuşlardır. Diğer bir yandan yılda sadece birkaç kez yağan şiddetli yağmurlar drenaj problemi yaratmaktadır.

Problem: Ismailia kullanıcı yapısıyla kente işçi sağlayan önemli bir hizmet merkezidir. Düşük gelirlili bu grubun yüksek yoğunlukta olması ve yasal konut sunumundan faydalanamaması, plansız konut alanların genişleyeceği yönünde düşünülmüş ve bu yönde çalışmalar başlatılmıştır.

Etkin roller: Yerel hükümet Dünya Bankasının tasarım, teknik yardım ve eğitim konularındaki desteği ile projenin hazırlanmasında birlikte çalışmışlar, USAID gibi özel kuruluşlar iyileştirilecek konutlar ve çekirdek konut üretimi konusunda sponsor olmuşlardır. Kullanıcı grupların gelir düzeyleri, aile büyüklükleri, iş alanları, daha önceden oturdukları bölgeler ve oturmak istedikleri bölgeler konularında verileri toplanmış ve bu doğrultuda farklı gelir gruplarına hizmet eden çalışmalar sürdürülmüştür.

Probleme yönelik hedefler: Projenin kapsamında belirlenen amaçlar şu şekilde olmuştur.

- Düşük gelirlili ailelerin ihtiyaçlarına yönelik olmalı,
- Düşük bütçe ile uygulanmalı,
- Sosyal, kültürel, ekonomik ve fiziksel açıdan mevcut durumu anlayabilmeli,
- Kolaylıkla yönetilebilir ve dışardan desteklenebilir olmalı,
- Yasal ve organizasyonel reformlara ihtiyaç duymadan mevcut yönetim yapısında uygulanabilmeli,
- Kısa zamanda uygulanabilmeli,
- Dış faktörlere bağlı olarak değiştirilebilir olmalı,
- Biçim olarak tekrar edilebilir ve başka yerlerde de uygulanabilir olmalıdır.

Şekil 3.10 İsmailia Konut Alanlarının Gelişim Önerisi

Sonuç: Projedeki hedefler doğrultusunda mevcut konut alanları iyileştirilmiş ve yer-hizmet sağlayarak yeni yerleşim alternatifi geliştirilmiştir. Mevcut bölgenin iyileştirilmesi yol sistemlerini ve parsel sınırlarını tanımlamaktadır. Parsellerin düzenlenmesi ile burada ikamet eden kullanıcı gruba 30 yıla yayılan bir ödeme planı geliştirilmiştir. Elde edilen parayla temel altyapı ihtiyaçları karşılanmıştır. Yer-hizmet sağlayarak düzenlenen yeni yerleşim alternatifinde arazi satışı ile edinilen gelirle temel düzeyde altyapı sağlanmıştır. Bu süreç aşamalı biçimde planlanmıştır. Böylelikle parsel ölçeğini düşürmek yerine maliyet düşürülmüş ve kullanıcının eline para geçtikçe bunu geliştirebilme imkanı sunulmuştur. Proje belirlenen hedefler doğrultusunda kendi evini yapana yardım metoduyla başarılı biçimde uygulanmıştır (Payne, 1984).

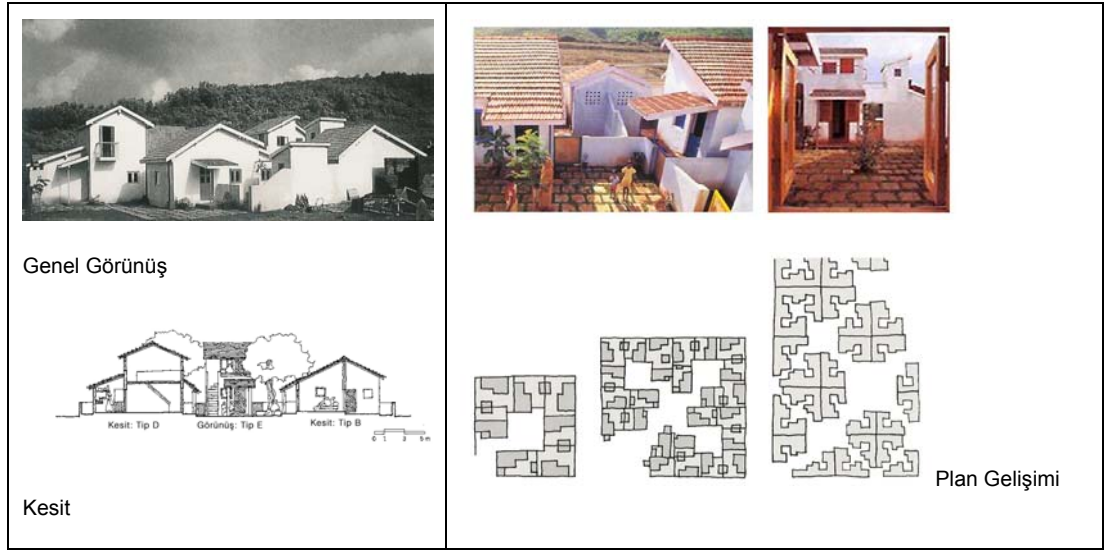
3.1.6 Hindistan, Yeni Bombay Aşamalı Yeniden Yerleşim Projesi-Belapur Konutları

Problem: Hindistan'ın mali başkenti olan Bombay'da yakın döneme kadar gayrimenkul fiyatları büyük oranda artmış, kentin büyümesine, iş kapasitesinin artmasına yol açmıştır. Fakirlik oranının yüksek olduğu Bombay kentinde ailelerin çoğu tek odalı konutlarda yaşamaktadır. Bombay'da nüfusun büyük çoğunluğu, yoğunluk ve arazi kullanım tahsisinin yeniden düzenlenmesindeki problemlerle karşılaşmıştır. Bu doğrultuda yerel yönetim Yeni Bombay gelişim planlarının hazırlanması için projeler toplamış ve iyileştirme çalışmalarına yönelik yeniden yerleşim planları hazırlanmıştır (Correa, 2000).

Etkin roller: Yerel yönetim proje gelişimi için tasarımcı grpla birlikte anlaşmıştır. Kullanıcının uygulama aşamasında katılımına yönelik proje tasarlanmıştır.

Probleme yönelik hedefler: Correa'ya göre gelişmekte olan ülkelerde konut, sadece merkezi kurumlarca (hükümet yada büyük girişimcilerce) değil farklı dağıtım sistemleriyle sağlanmalı ve konutun saygın bir yerinin olması için aşamalı bir süreç, çoğulculuk, kolay dönüştürülebilirlik (malleability), katılım (participation), gelir yaratılması, hakça (equity), açık mekan kullanımı (open-to-sky-space), ayrılabilirlik

(disaggregation) gibi prensiplere sahip olması gerekmektedir. Bu çalışmada bir diğer ölçüt eşitlik de hedef olarak belirlenmiştir.

Şekil 3.11 Belapur Konutları

Sonuçlar: Proje yüksek yoğunluklu yerleşim için toplu etkinliklerin de yer aldığı az katlı konutlar biçiminde Şekil 3.11'de görüldüğü gibi çözülmüştür. Konutlar aşamalı biçimde yapılmak üzere tasarlanmıştır. Bir çatı altında tek bir oda ya da geliştirilebilir odalar biçiminde düşünülmüştür. Böylelikle aileler imkan buldukça mekanlarını istekleri doğrultusunda genişletebilmektedirler. Proje farklı gelir gruplarına hizmet etmiştir. Konut tiplerinin basit çözülmüş olması kullanıcıların kendileri tarafından yapılabilirliğini artırmıştır (Correa, 2000).

3.1.7 Khuda-ki Basti Toplumsal Katılım Yolu İle Aşamalı Geliştirme Projesi

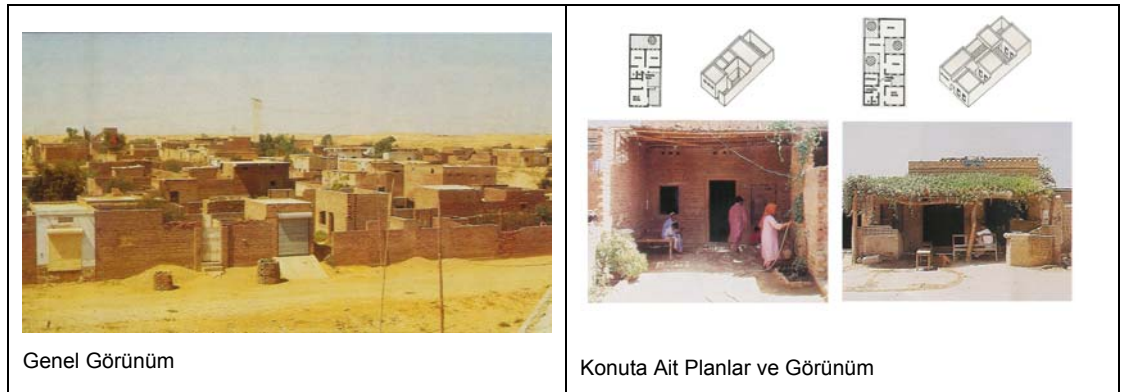
Khuda-ki Basti, Haydarabad yakınlarında düz bir alanda, şehre ve endüstriyel bölgeye yakın bir konumdadır. Müslüman toplumların kültürel beklentilerini mimari ifade yolu ile cevap vermek ve zenginleştirmek amacıyla kurulan Ağa Han Mimarlık Ödülü ile proje başarılı bulunmuştur (Anon., 1996a).

Problem: Pakistan'da ifrazı ve alt yapısı tamamlanmış yerlerde genelde orta gelirli aileler ikamet etmektedirler. Düşük gelirli aileler plansız konut alanlarıyla konut ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadırlar. Yasa dışı gelişen konut alanları fiziksel ve sosyal anlamdaki köhneleşmeyle kenti karşı karşıya getirmiştir.

Etkin roller: Düşük gelirlilere ulaşmak için Haydarabad geliştirme müdürlüğü (HDA) konut inşa edip alt yapı olanaklarına kavuşmadan önce bir yere yerleştirilmelerinin sağlandığı uzun vadeli bir gelişim planı başlatmıştır (Anon., 1996a). Burada en önemli rolü yerel sektör ve kullanıcı grup üstlenmektedir. Özel sektör ve sivil toplum

kuruluşları ikincil rolü üstlenmiştir (Anon., 2003. www.unesco.org/most/asia9.htm). Yasa dışı yapılan parselasyonun gelişimi ve dinamikleri incelendikten sonra tasarımcı grupla birlikte bu süreç geliştirilmiştir. Uygulama aşamasında kullanıcının kendi konutlarını yapmaları desteklenmiştir (Anon., 1996a).

Probleme yönelik hedefler: Khuda-ki Basti Aşamalı Gelişim projesi, öncelikli olarak kentte yaşayan yoksulların konut sorununu çözmek ve gecekondulaşmanın plansız büyümesini azaltma eğilimindedir. Bunun dışında ikinci bir konut düzeninde mülk edinmelerini sağlayarak yükseltmek, böylelikle de yoksul kentliyi toplumun geneli ile bütünleştirmek istenmiştir. Bunun için belirli bir ödeme koşuluyla ailelerin aşamalı biçimde konut edinmeleri hedeflenmiştir (Anon., 1996a). Belirlenen stratejinin performansı, yaklaşımın kentleşmeyi yönlendiren derecesi, fiziksel tasarım kriterinin performansı, uygulayacak kurum ve hedef grubun yapabilirliği, toplu organizasyonu artıracak bir mekanizma, personelin ihtiyaçları, projede yer alacak rollerin belirlenmesi genel sorgulanan konular olmuştur (Anon., 2003. www.unesco.org/most/asia9.htm).

Şekil 3.12 Khuda-ki Basti Aşamalı Gelişim Projesi

Sonuçlar: Bu geliştirme projesi, hiçbir yardım almadan kendi kendini aşamalı biçimde finanse etmiştir. Tahsis edilen arsaya ilk iki hafta içinde evini inşa etmeye başlamayan ailelerin arsaları geri alınmıştır. Bu insanlar evlerini bütçelerine uygun her hangi bir malzeme ve şekilde planlayıp inşa etmişlerdir. Aileler belirli bir süre bir yerde kabul edildikten sonra, onlara belli bir ücret karşılığında altyapısı olan arsalar tahsis edilmiştir. Zaman içinde aylık taksitlerle ödeme koşulları sağlanmıştır. Genellikle ilk yapı saz, tahta ve mukavvadan ya da bulanabilen herhangi bir başka malzemedен yapılan, mahremiyet ve koruma sağlayan geçici bir barınakla sağlanmış, ikinci yapı tuğla ya da biriketten, daha kalıcı bir ev olarak yapılmıştır. Arka bahçeler çoğunlukla dükkan ya da el sanatları için ev ürünleri yapmak veya

hayvan beslemekte kullanılmış, ev bütçesi için ikinci bir kaynak oluşturmuştur. Her dört ev için bir atık deposu yapılmıştır. Atıklar belirli bir merkez tarafından çekilerek arıtması yapılmış ve sonra elde edilen su tarımda kullanılmıştır. Burada, uzun vadeli gelişmenin temel prensibi olan sürekli gelişme gözlenmektedir. Her an evler yapılmakta büyütülmekte ya da onarılmaktadır. Bu proje özellikle ödenebilirlik temeline dayandığından, konut sektöründe çalışan bir çok meslek kuruluşunun da ilgisini çekmiştir (Anon., 1996a).

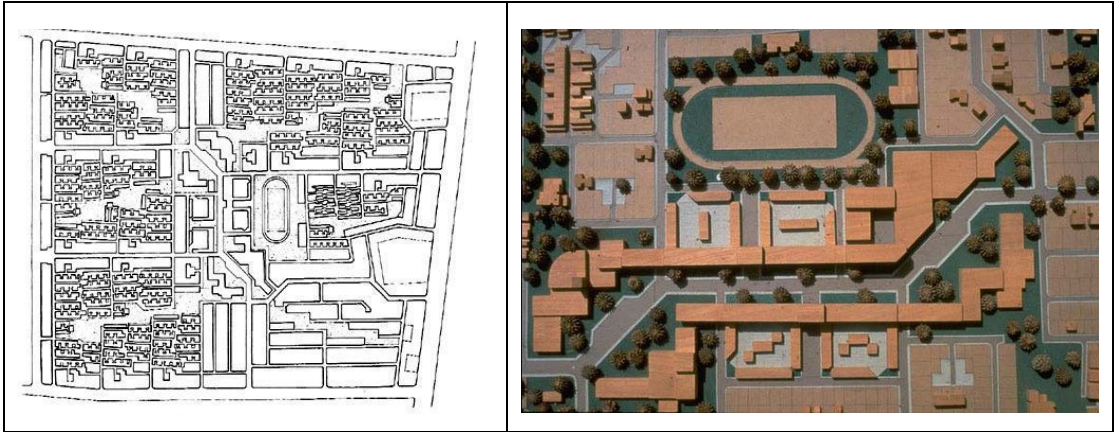
3.1.8 Hindistan, Aşamalı Geliştirme Yaklaşımı ile Indor Aranya Toplu Konutları

Indor, konut açığı olan bir ticaret şehridir. Şehirdeki plansız konut alanlarının çoğunda mahalleler küçük kulübelerin öbekleşmesinden oluşmakta ve mahalle sokaklarında da çeşitli sosyal, ekonomik ve yerel etkinlikler yer almaktadır. Bu yerleşim birimlerinde kamu hizmetleri ve alt yapı yer almamaktadır.

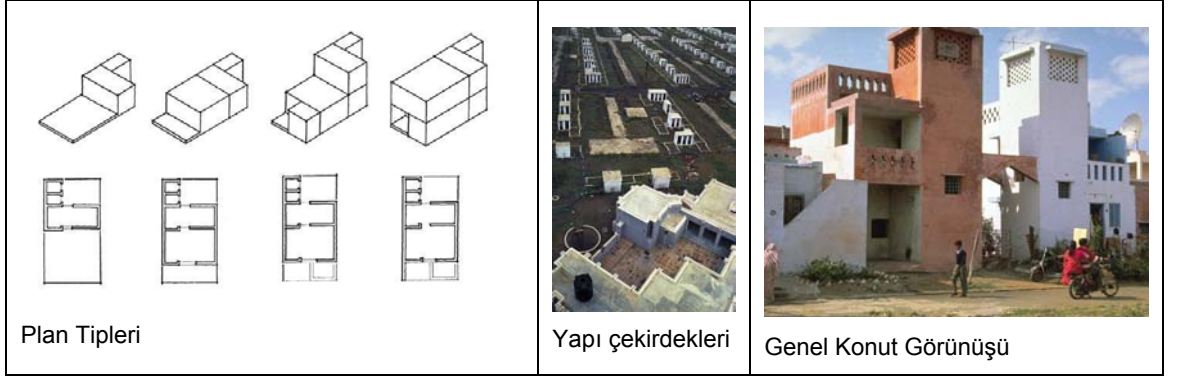
Problem: Plansız konut alanlarına ait mevcut koşulların halk sağlığını ve çevreyi tehdit etmesi ile gelişim planı hazırlanmıştır.

Etkin roller: Yeni bir yerleşim bölgesi planlamak için Indor Geliştirme Müdürlüğü tasarım grubunu görevlendirmiştir. Tasarım grubu aşamalı gelişim planı ile uygulama aşamasında kullanıcı katılımlı bir yaklaşım sunmuştur.

Probleme yönelik hedefler: Proje aşamalı süreci içeren yer ve hizmetler projesi olarak amaçlanmıştır. Planların, karma gelir gruplarını kapsayan, gecekondu yerleşimlerini örnek alan, toplu etkinlikleri içeren biçimde oluşturulması hedeflenmiştir.

Şekil 3.13 Aranya Yerleşim Planı

Şekil 3.14 Aranya Konutları

Sonuçlar: Aranya, Şekil 3.13'de görüldüğü gibi merkezi bir omurgada birleşen, altı bölümlük bir yer ve hizmetler projesi olarak tasarlanmıştır. Yerleşim merkezi dört alışveriş merkezi, birer konut, iş ve omurganın sonunda yer alan karma kullanıma ayrılmış iki bölgeden oluşmuştur. Şekil 3.14'de konutlara ait plan ve fotoğrafları görülmektedir. Aynı sokağa açılan konut öbekleri, her birinin arkasında oyun veya servis amaçlı avlunun yer aldığı on birimden oluşmuştur. Açık alanlar ve yaya yolları kesişerek bu öbekleri merkeze bağlamıştır. Vaziyet planı çeşitli gelir gruplarını kapsamaktadır. En yoksul kesimler her bölgenin ortasında yer alırken, daha çok geliri olanlar, sınırlara doğru ve merkezi omurga çevresine yerleştirilmiştir. Ödeme planlarında hiyerarşik bir düzenleme mevcuttur. Örnek konutlar, tek odalı barınaktan, geniş evlere kadar bir dizi seçenek oluşturmaktadırlar. Aranya Toplu Konutlarında aile ve komşuluk vurgulanırken, ihtiyaç ve kaynaklar ölçüsünde uyarlanabilirlik ve kişiselleştirme teşvik edilmiştir (Anon., 1996a).

3.1.9 İtalya, Matera Sassi'de Restorasyon Projesi

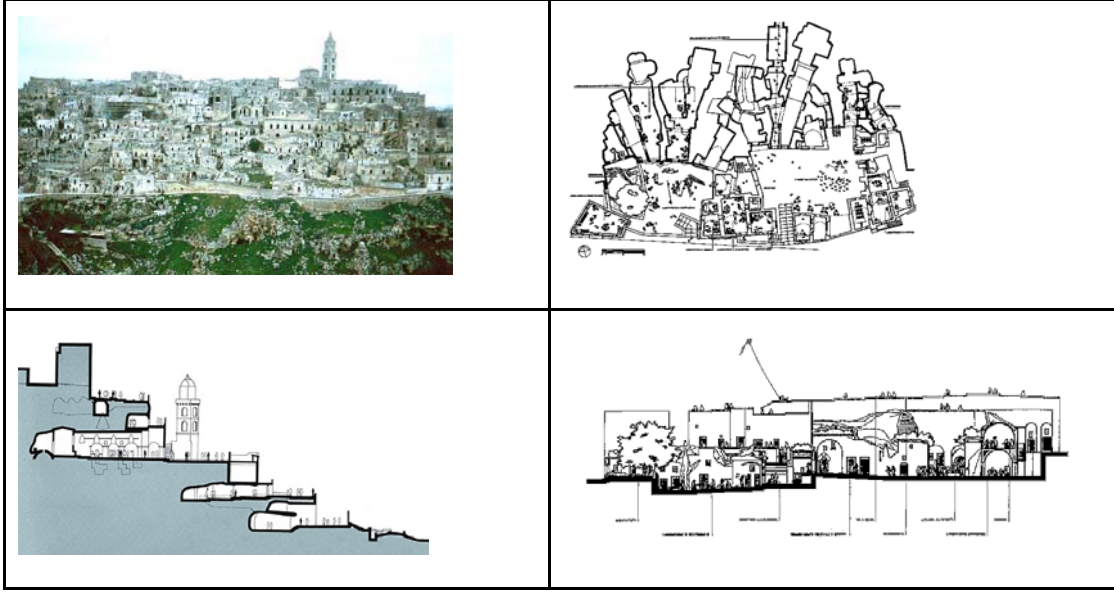
Sassi, Gravina'nın yukarısında eğim üzerindeki mağaralardan oluşan bir yapılaşmaya sahiptir.

Problem: Son yüzyılda tarım üretimindeki ani düşüş, burada yaşayan çoğu ailenin mağdur durumda kalmasına sebep olmuştur. Fakat Sassi yerleşmesinde mağaralar yeterli ışığa ve havaya sahip değillerdir ve bu yerleşimdeki aşırı yoğunluk yüksek oranda hastalığa neden olmuştur. Diğer bir yandan bölgede sağlık tesisleri, iletişim sistemleri ve hizmet gibi problemler söz konusudur.

Etkin Roller: Renzo Piano ve takım arkadaşları, bir atölye çalışması yaklaşımıyla bölgenin iyileştirilmesi konusunu ele almışlardır.

Probleme yönelik hedefler: Atölye çalışmasında yer alanlara, tarihsel anlamda büyük önem taşıyan bölgenin canlandırılması ve rehabilitasyonu için çözümler

üretmeleri istenmiştir. Katılımcıların Otranto ve Burano’da atölye çalışmalarında elde ettikleri deneyimler Sassi için çözüm üretmeleri aşamalarında faydalı olmuştur. Diğer bir yandan tarihsel anlamda değeri olan köhneleşmeye yüz tutmuş bu tip bölgelerde, müdahaleleri ılımlı yapmak ve geleneksel teknikleri kullanmak gerekmektedir. Bölgede konaklama, restoranlar, barlar ve halka açık mekanlar gibi temel ihtiyaçların karşılanması hedeflenmiştir. Şekil 3.15 bu doğrultuda hazırlanan proje etütlerinin göstermektedir.

Şekil 3.15 Sassi Rehabilitasyon Çalışması Alternatifleri

Sonuç: Sassi’de de yaşama alanlarını yeniden canlandırmak söz konusu olacağından yerel halkın katılımı gerekmektedir. Burada tasarım grubunun yaklaşımı büyük ölçüde eğitime yönelik olmuştur. Sassi’de yapılan rehabilitasyon çalışması kavramının teşvik edici bir yönü söz konusu olmuştur (Anon., 2003. www.renzopiano.com).

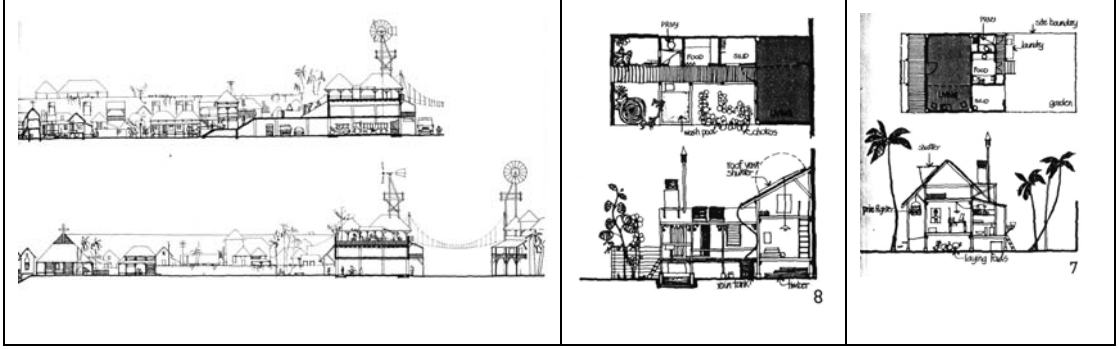
3.1.10 Manila, Tondo Kendi Evini Yapana Yardım Yollu Yenileme Projesi

Gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Manila kent merkezinde 5 milyon nüfusuyla birlikte hızla büyüyen güneydoğu Asya’nın kritik metropolitan merkezlerinden biridir. Manila’nın gelişmesi yeni ekonomik ve endüstri gelişimini yansıtabilecek tasarımla sağlanması Uluslararası Mimarlık Kurumunun düzenlediği yarışma ile hedef gösterilmiştir.

Problem: İyileştirme çalışması yapılacak Tondo’da; hastalık ve suç oranı, her aileye düşen çocuk oranı çok yüksektir. Öğrencilerin eğitimi için okul yetersiz gelmektedir. Bölgede sokak lambaları, karakol ve hastahanelerde yatak kapasitesi de yetersiz gelen diğer öğelerdir. Diğer yandan su, atık su gibi altyapı konusundaki eksiklikleri

bölge halkın sağlığını tehdit ederken, sosyal ihtiyaçlarını karşılayacak yeşil alan ve rekreasyon alanları yer almamaktadır.

Etkin Roller: Mimar ve plancıların (tasarımcıların) konut ve çevresi için geliştirdikleri tasarım kullanıcıların kendi evlerini yapmaları için tasarlanmıştır. Yerel hükümet yarışmaya destek vermiştir.

Şekil 3.16 Manila Yenileme Çalışması İçin Plan ve Görünüşler

Probleme yönelik hedefler: Bölge için geliştirilecek yeni öneriler belli hedeflere hizmet etmiştir.

- Kullanıcıların minimum ölçüde yeniden konumlandırılmaları,
- İyi bir konutu hedef almak değil, fakat iyileştirilmiş yer, hizmet ve sosyal hizmetler üzerinde durulması,
- Kullanıcılara yönelik ekonomik fırsatların ve ticari kullanımlar sağlanması

belli başlı planlama kararları olmuştur.

Sonuç: Yarışmada birinci gelen proje için sonuç irdelenmiştir. Proje planlama, konut ünitesi ve teknoloji kullanımı konusunda ürüne ve sürece yönelik bir tasarım gerçekleştirmiştir. Şekil 3.16'da projeye ait plan ve görünüşler gösterilmektedir. Çalışmada yerleşimin sınırlarını, geniş ve devamlılığı sağlayan ortak açık alan kullanımları ve park alanları oluşturmuştur. Geleneksel Filipinler konut tarzına sadık kalınmış, yerel halkın uygulamada katılımcı olması için konutlarda, halkın yapamayacağı yüksek teknoloji kullanılmasından kaçınılmıştır. Belli birimlerin ortaklaşa kullanılması önerilmiştir. (Seelig, 1978).

3.2. İyileştirme Çalışmalarında Kullanıcının Rolü

Farklı tutumdaki ve düşüncedeki insanlar değişik fiziksel çevrelere tepki gösterirler. Bu tepkiler, sosyal, kültürel, dinsel, ekonomik ve fiziksel etkenler arasındaki farklılıklardan ötürü, mekandan mekana çeşitlilik gösterirler (Rapoport, 1969).

Plansız yerleşimlerde karşımıza çıkan çeşitliliğin kullanıcının sosyal koşullarıyla ve bölgeye ait fiziksel koşullarla çok fazla ilişkili olduğu düşünülmektedir. İyileştirme çalışmalarının diğer yaklaşımlara göre toplumsal yönünün olması kullanıcının kendi yarattığı çevreye ait problemleri belirlemesini ve bunların çözümünde rol almasını gerektirmektedir. Bu çerçevede kullanıcının en önemli rolü, amaca yönelik geliştirilecek iyileştirme çalışmaları için kullanıcı profili göz önünde bulundurularak katkılarının sağlanmasıdır. Katılım kavramı kullanıcının farklı süreçlerde yer alabileceğini göstermektedir.

3.2.1 Kullanıcı Profili

İkinci Dünya Savaşı sonrasında gelişmekte olan ülkelerde görülen hızlı nüfus artışı, göç ve kentleşme büyük kentlerde dar gelirli grubun büyümesine neden olmuş, kentlerde kendi ekonomik olanaklarına uygun konut sunumu olmadığından bu kişilerin barınma gereksinimi karşılanamamış ve kişilerin kentsel ortamdaki güvencesi olan, kendi yaptıkları konutlar ve bu konutlardan oluşan mahalleler hızla artmıştır. Böylece kentlerde imar planı uygulamaları dışında kendiliğinden oluşan bir çevre ve konut türü ortaya çıkmıştır (Pulat, 1992).

Bugünün sosyal, çevresel ve ekonomik değişimini göz önünde bulundurarak Birleşmiş Milletler Gelişim Programı 135 kenti ele alarak uluslararası problemleri Tablo 3.1'de gösterildiği gibi belirlemişlerdir: (Anon., 1996c).

Tablo 3.1: Birleşmiş Milletler Gelişim Programının Belirlediği Uluslararası Problemler (Anon., 1996c).

İşsizlik	63%
Yetersiz konut sunumu	43%
Çöp	38%
Suç	36%
Fakirlik	34%
Kanalizasyon / Atık su	33%
Hava kirliliği	32%
Ulaşımdaki yetersizlik	29%
Su rezervlerinde yetersizlik	24%
Sosyal hizmetlerde yetersizlik	22%
Vatandaşların ilgisizliği	22%
Ayrım	14%

Kentin plansız yerleşimlerinde sıkça karşılaşılan bu problemler kullanıcıların kente adapte olmalarını zorlaştırmaktadır. Bu tip yerleşimlerin çoğunda, kullanıcı gereksinimlerine yönelik antropometrik, fiziksel çevre, sağlık koşulları, emniyet, sosyal çevre koşulları, mahremiyet, çevre bağıntıları yönlerinden zorunlu görülen nitelikler sağlanılmamaktadır. Kullanıcı gereksinimleri, kullanıcı eylemlerinin en etkin biçimde yerine getirilebilmesi için sağlanması gereken koşullar olarak ifade edilmektedir (Özsoy, 1983). Fakat plansız yerleşmelerde kullanıcının en temel gereksinimini barınma olarak düşündüğümüzde konutun ve çevresinin ne derece sağlıklı ve kentle uyumlu olduğu tartışılmaz boyuttur.

Diğer yandan plansız yerleşmelerde kullanıcı, geldikleri kırsal hayatın geleneksel yaşam biçimini, konutu kullanım biçimini yansıtarak, derme çatma malzemelerle, en ucuz konutu yapmak ya da yaptırmak eğilimini taşımaktadır. Bu şekilde ortaya çıkan konut alanları arasında kültürel farklılıklar görülmektedir. Kültür; uyuma, oturma, yıkanma, yeme gibi temel ihtiyaçların mekanda işlevlenmesinde önemli bir belirleyicidir. Kullanıcıların önceki yerleşmelerdeki bıraktıkları davranış biçimleri ile yeni konutlarındaki değişimler arasında son derece önemli ilişkiler bulunmakta ve bu ilişkiler konutun fiziksel durumuna yansımaktadır (Ünlü, 1998). Özellikle kent merkezlerinde ve kentin sınır bölgelerinde konumlanan plansız konut alanlarının kültürel farklılıklar ile ortaya çıkan fiziksel özellikleri ve kullanıcıya ait sosyal özellikleri, çarpık kentleşmeye ait verileri sağlamaktadır. İyileştirme çalışmalarını toplumsal tabanlı ele aldığımızda, hanehalkının büyüklüğü, sosyo ekonomik durumu, eğitim durumu ve konut durumu, dar gelirli kentlilerin koşullarını ve yapabileceklerini belirlemekte yardımcı olmaktadır. Nitekim insanın çevre kalitesine ilişkin değerlendirmeleri yaş, kültür, eğitim, deneyim, gelir ve cinsiyet –kısaca yaşam biçimi- ve kişilik ile değişiklik göstermektedir (Özsoy, 1998).

Pulat, 1992'den alınan bilgiler doğrultusunda bu verilerin ülkeler arasındaki değişimi incelenmiş ve iyileştirme çalışmalarında kullanıcı katkısının sorgulanmasından önce, konut ve kullanıcı arasındaki ilişkiyi belirleyen durumlar belirtilmek istenmiştir. Çünkü iyileştirmenin başarısının fiziksel gelişimle birlikte sosyal ve ekonomik yapıdaki gelişimle sağlandığı bilinmektedir (Pulat, 1992). Nitekim İsmailia'daki yer-hizmet yaklaşımlı iyileştirme çalışması için yapılmış alan araştırmasında da hanehalkının büyüklüğü, gelir düzeyi ve iş grupları öğrenilmiş ve bu veriler projeyi şekillendirmiştir (Payne, 1984).

Hanehalkı Yapısı ve Büyüklüğü:

Ailelerin yapısı, eylem sistemlerinin şekillenmesi ve dağılımı mekansal tercihlerde önemli konulardır. Bu etkilenme konut tiplerinde çeşitlenmelere neden olmaktadır. Örneğin düşey ve yatay olarak farklı aile tiplerinin ve konutlarının üst üste düşmesi çağdaş konut tasarımında seçeneklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Ünlü, 1998). Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki nüfus hareketlerinin zaman içerisinde farklılıklar göstermesi hanehalkı büyüklüklerini etkilemiştir. Gelişmişlik düzeyine göre farklılaşan kentleşme olgusunda gelişmekte olan ülkelerde ailelerin küçülemediği, “çekirdek aile” tipine geçilemediği görülmüştür (Pulat, 1992). Nairobi ve İsmailia’da olduğu gibi çeşitli örneklerde hanehalkı büyüklükleri ile ilgili veriler yerinde yapılan iyileştirme çalışmalarında konutların büyütülmesi konusunda ya da yeniden geliştirmede konut üretimi konusunda farklı opsiyonların geliştirilmesini sağlamıştır (Payne, 1984).

Hanehalkının Sosyo-Ekonomik Durumu:

Kullanıcının sosyo-ekonomik durumu konutun niteliği ile doğrudan ilişki kurmaktadır. Kente göç eden kişi önce iş olanaklarına en yakın, merkezi konumda bir kiralık gecekonduda oturma; sürekli bir iş bulduğunda kentin uç kısımlarında bir gecekonduda edinmeye çalışma; konuta olan ilgisi arttıkça gecekondusunun yapımını tamamlamak suretiyle niteliğini yükseltme eğilimi göstermektedir (Türel, 1994). Böylelikle kullanıcının ekonomik durumundaki artışla konutunu iyileştirme olasılığı artmaktadır.

Farklı toplumlarda hanehalkı gelirlerine ilişkin bilgiler ülkelerin pek çoğunun iktisadi gelişmesi ve refah düzeyi hakkında genel bilgi vermektedir. Gelişmiş toplumlardaki gelişmişlik düzeyinin önemli bir belirleyicisi olan ekonomik durum, gelir dağılımında uygun şartlar ortaya koyarken, gelişmekte olan ülkelerde durum daha farklıdır. Bu toplumlarda dar gelirliler halkın ekonomik düzeyinin çok düşük olduğu gözlemlenmiştir. Bu ülkelerde işsizlik oranının fazla olması buna etki eden faktörlerdendir (Pulat, 1992). Düşük gelirliler arasında da bölgedeki gelir düzey dağılımı farklılıklar göstermektedir. Plansız konut alanları bugün sadece nüfusun en yoksul kesimini değil, memurları, hemşireleri ve diğer meslek sahiplerini de barındırmaktadır (Habraken, 1982). İsmailia’daki örnekte alan çalışmasından elde edilen çeşitli düzeydeki gelir dağılımları konusundaki bilgiler hedef kitleyi belirlemiş ve bu grubun da projeye katılabilmesi için çalışmalar sürdürülmüştür (Payne, 1984).

Hanehalkının Eğitim Düzeyi:

Kullanıcının çevreyi değerlendirmede eğitim düzeyinin önemli bir etkisi olmaktadır. Okur-yazarlık oranının gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde çok büyük farklılık gösterdiği istatistiksel verilerden bilinmektedir. Gelişmiş ülkelerde halkın eğitim düzeyinin yüksek olması, gelişmekte olan ülkelerde ise eğitime henüz yeterince önem verilmediği anlaşılmaktadır (Pulat, 1992).

Konutun Durumu:

Gelişmiş ülkelerde alt yapı hemen hemen tüm konutlara götürülmüşken, gelişmekte olan ülkelerin çoğu bu konuda yetersiz kalmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde altyapı problemlerinin yanı sıra konut içi ıslak hacim organizasyonlarının çözülmediği örneklerin olması kullanıcıların sağlık koşullarını da olumsuz yönde geliştirdiğini anlaşılır kılmaktadır. Konutların yapım sistemleri ve malzemelerindeki dağılım bölgeye ait mevcut eğilimi göstermektedir.

Konutun bu özelliklerinden, gelişmekte olan ülkelerde mevcut konut koşullarının ailelerin sağlıklı yaşamasını engelleyecek boyutlara ulaştığı, bu ülkelerdeki konut gereksinmesinin büyüklüğünün yanı sıra mevcut konutların niteliklerinin de düşük olmasının, konut sorununun boyutlarını değiştirdiği ve genişlettiği sonucu çıkmaktadır (Pulat, 1992).

Tüm bu durumlar gelişmekte olan ülkelerdeki genel kullanıcı profilinin diğer gelişmiş toplumlardan farklı olduğunu, bunun problem boyutunun plansız yerleşimlerde daha büyük olduğunu göstermektedir. Bu tip yerleşimlerde kullanıcının maddi yetersizliği, hane içindeki aşırı yoğunluğu ve eğitimsizliği, konutun durumunda olumsuz bir etki yaratmakta, bu alanların daha büyük ölçekte yarattığı çevre ile kent imajını zedelemektedir.

Gerek gelişmiş ülkelerde gerekse gelişmekte olan ülkelerde, gereksinimlerin karşılanma biçimleri çeşitlilik göstermektedir. Fakat spontane yerleşimlerle ortaya çıkan çarpık gelişmeye çözüm yollarından biri olan iyileştirme yaklaşımı, kullanıcının bu gereksinimlerini fiziksel çevreye dönüştürmesinde yardımcı olan bir çözümdür. Katılım bu anlamda kullanıcının rolünü belirlemede kullanılabilecek önemli bir kavramdır.

3.2.2. Kullanıcı Katılımı

Üçüncü Dünya Ülkelerinde hükümetlerin çoğu son zamanlarda, düşük gelirliyle yönelik standart konut yapımından vazgeçerek, ailelerin devlet tarafından desteklenen veya yönlendirilen araziler üzerinde kendi inisiyatifleriyle yapabilecekleri

kendi evlerini yapana yardım (self-help, self-build) yaklaşımlarını desteklemişlerdir. Genelde orta gelirliilerin ikamet ettiği konutlar haline gelen standart konutlar için gösterilen önem bugün gösterilmemektedir. Kullanıcının süreci kontrol edebildiği ve böylelikle yaşadıkları ortam için en uygun kararları verebildikleri yeni yaklaşımlarla hükümetler genelde hizmet sağlamada yer almaktadır (Hardie, 1989).

Kullanıcı katılımı, sosyopolitik durumları ele alarak farklı amaçlar doğrultusunda grup çalışması düşüncesine önem veren, kullanıcı etkinliğini motive eden bir süreçtir. Kullanıcıların ihtiyaçlarını ve değerlerini karşılamada hükümetlerin rolü genelde kendi değerlendirmeleri ile sınırlı kalmıştır, fakat kullanıcı katılımı, amacın başarısı ile ilişkili kararları etkileyen bir çaba içerisinde. Kullanıcıları, katılım konusunda bilinçlendiren gönüllü bir süreçtir. Bu doğrultuda katılımın sosyal bir yapılanma olduğu düşünülmektedir (Wiesenfeld, ve Sanchez, 2002).

Kullanıcı katılımı iyileştirme yaklaşımlarında yer-hizmet sağlama, çevresel şartların iyileştirilmesi ve plansız yerleşimlerin sağlıklılaştırılması yaklaşımlarıyla birlikte kullanılmaktadır (Payne, 1989). Başka yere taşınarak yapılan iyileştirme çalışmaları örneklerinde, kullanıcı ihtiyaçlarının karşılanması ve kullanıcı güveninin sağlanması katılımcıların yorumlarını olumlu yönde etkilemiş, bu tip örnekler halkın yaşadığı çevreyi daha fazla benimsemesini sağlamıştır (Wiesenfeld, ve Sanchez, 2002).

Şekil 3.17 Byker Projesi

Gelişmiş toplumlarda katılımcı yaklaşımıyla gerçekleştirilmiş deneyimler üçüncü dünya ülkelerindeki plansız yerleşimlerin iyileştirilmesinde örnek oluşturmuştur. Ralph Erskine tarafından İngiltere’de, çalışan işçi kesimi için gerçekleştirilen “Byker Wall” toplu konutları katılımcı yaklaşımıyla önemli örnekler arasındadır. (Şekil 3.17) İngiltere’de savaş sonrası planlı yerleşimlerde işlevsel ve fiziksel eskimeye uğramış, köhneleşmiş konutlar yıkılarak yerlerine çok katlı ve yüksek yoğunluklu konut blokları yenileme ve yeniden geliştirme yaklaşımlarıyla uygulanmaktayken Byker projesi bu yaklaşımlardan farklı bir anlayışla ele alınmıştır. Bölgede yaşayan ailelerin tüm problemlerini öğrenmek ve bu problemlere yönelik çözümler geliştirebilmek için

mimarlar ve kullanıcı gruplar arasında Kullanıcı Konseyi oluşturulmuş, karşılıklı görüşmelerle özgür yerleşme, değişik türde açık alanlar, kalite, doku ve ölçekte çeşitlilik sağlanmıştır. Bu şekilde bir uygulamanın aynı zamanda kullanıcılar üzerinde eğitici bir rolü de söz konusu olmuştur (Özsoy, ve Pulat, ?). Gelişmiş toplumlarda planlama aşamasında kullanıcı katılımının yer aldığı farklı örneklerden bahsetmek mümkündür. Mimar Rod Hackney tarafından kullanıcının kendi evini yapma (self-build) yaklaşımı “Black Road” projesi ve mimar Walter Segal’in işçi konutları için hazırladığı “Ahşap Konutlar” bunlardan bazılarıdır (Hamdi, 1991).

Gelişmiş toplumdaki gelişmelerden elde edilen deneyimler, yeniden gelişimin yerini iyileştirerek geliştirmeye bırakmış ve plansız yerleşmelere farklı yorumlar getirmiştir. Düşük gelirli halk artık ekonomiye yük değil, kaynak olarak yorumlanmış, konut kuruluşları önceden hazırlamaktansa destekleyici, kolaylaştırıcı ve imkan sağlayıcı olmuş, yerel harcamalar ya da iyileştirme programları yardımdan çok yatırım olarak algılanmıştır. Bu tip politikalar ve programlarla planlama, yapım ve yönetimde kullanıcı katılımı gündeme gelmiştir (Hamdi, 1991).

Gelişmekte olan ülkelerde yer-hizmet sağlama ve konutların iyileştirilmesi yaklaşımıyla katılım, kimi zaman projenin başlangıcında, kimi zaman projenin belli bir aşamasından sonra devreye girmiştir. Nairobi’de plansız gelişime yönelik yer ve hizmet sağlayan Dandora Halk Gelişimi Projesi aşamalı biçimde uygulanan önemli projeler arasındadır. Uluslar arası kurumlarca desteklenen proje, buna bağlı olarak sınırlı finans kullanımına sahip olmuştur. Kullanıcı katılımı bir çok projede olduğu gibi burada da sosyal, fiziksel ve finansal gelişimlerde dahil olmamış, ailelerin kendi konutlarını yapmaları yani uygulama aşamalarında söz konusu olmuştur. Yer-hizmet sağlama ve mevcut konutların iyileştirilmesi yaklaşımıyla gerçekleştirilen bir diğer proje Zimbabve, Lusaka’da yapılmıştır. Nairobi’deki projeden farklı olarak bu çalışmada kullanıcı katılımı, yerel hükümetler ve diğer organizasyonlar tarafından nasıl olacağı konusunda önceden planlanmış, planlama ve uygulama aşamasında bölgedeki halkın yaşam kalitesini artırmak ve halkın uygun konut sağlayabileceği farklı konut stratejilerini geliştirmek eğilimini taşımıştır. Teknik destek yardımıyla kullanıcıların katılımı söz konusu olmuştur (Payne, 1989).

Plansız yerleşimlerde halkın konuta yönelik yaratıcı çözümleri üretmiş ve bu konutların kendileri tarafından yapılmış olması, onların organize edilerek sadece karar verme aşamasında değil uygulama ve yönetim aşamalarında da kendileri için çözümler geliştirebileceklerini düşündürmüştür. Bu konuda kullanıcı katılımının başarılı örneklerinden biri Venezüella’da Catuche bölgesinde uygulanmıştır. Bölgenin içinden geçen dere zamanla sağlıklı ortamlar yaratmıştır. Kullanıcılar

tarafından problemin belirlenmesi iyileştirmede etkili olan diğer rolleri de harekete geçirerek mühendislik anlamda projeleri, halkın eğitimini, sağlıksız ve tehlikeli şartlar gösteren konutların yerlerinin değiştirilmesini amaçlayan projeleri oluşturmuş, kullanıcıların gerek çözüm üretme, gerek uygulama, gerekse gösterilen çabanın devamlılığını sağlamak konusunda her aşamada dahil olabilme fırsatı vermiştir (Wiesenfeld, ve Sanchez, 2002). Fakat halk katılımının bu tip yerleşimlerde kolaylıkla gerçekleşen bir süreç olmadığı bilinmektedir. Katılıma halkı teşvik etmek için ilk adım kullanıcı hareketlerini anlamaktır. İkinci adım bu hareketleri ve süreçleri kolaylaştırmak ve üçüncü adım toplumsal yönden yasal kurumlar aracılığıyla halkın yaratıcı gücünü harekete geçirmektir (Payne, 1984). Kullanıcıların katılım sürecinin sonucunda kendilerine bir pay çıkaracak olma düşüncesi, verdikleri kararlarda sorumlulukları, yararları ve riskleri hep beraber paylaşabiliyor olmaları halkı teşvik etmede kolaylık sağlayan bir diğer bakış açısidir. Bu bağlamda kullanıcı katılımının bir lüks olmaktan öte gereklilik olarak görülmesinde fayda vardır (Hamdi, 1991).

Diğer bir yandan halkın katılımının teşvik edilmesinin yanı sıra katılımın işlevsel olması için Wilkinson'a göre farklı kategorilerin yer alması gerekmektedir. Bunlar:

1. Eğitim / bilgi,
2. Gözden geçirme (review) / tepki (reaction),
3. Etkileşim / diyalog (Zube, 1984).

Mevcut deneyimlerden kullanıcı katılımının farklı aşamalarda gerçekleşmesine yönelik çeşitli düşünceler söz konusudur. Burada kullanıcıların her bir aşamadaki rolü çeşitlilik göstermektedir.

Burns katılımı, geleceğin nihai ürünlerine yol gösterebilecek dört kategori ya da deneyim olarak sınıflandırmıştır (Sanoff, 1990).

Anlama; mevcut bir çevrenin yada durumun gerçekliğini ilk baştan yada tekrardan ortaya çıkarmayı içerir ve böylelikle katılımın içinde yer alanların tümü değişimin önerildiği alanı deneyimleyerek aynı dili kullanabilirler.

Algılama; mevcut durumu fiziksel, sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda sentezleyerek anlamaya çalışır. Böylelikle kullanıcıların amaç ve beklentilerini anlamak, projenin planlanma sürecinde olası gelişecek problemlerine karşılık kaynak haline gelir.

Karar verme; incelenmekte olan durumu anlayarak ve algılayarak bir program üzerinde çalışır. Bu aşamada profesyoneller, kullanıcıların kendi önceliklerini ortaya koyan fiziksel tasarımlarını kaynak olarak ele alırlar, alternatif ve son ürünleri bu doğrultuda değerlendirirler.

Uygulama; planlama sürecindeki çoğu topluluklar anlama, algılama ve karar verme aşamalarında bulunmazlar. Bu tip yaklaşımlarda nerede, nasıl, ne zaman ve kim gibi sorular değerlendirilmeden, kullanıcıların istekleri göz ardı edilmekte ve ürünün başarısını olumsuz yönde etkilemektedirler. Kullanıcılar profesyoneller ile birlikte sonuca yönelik çalışmalarda bu süreçlerde yer almalıdır (Sanoff, 1990).

Kullanıcı katılımı farklı organizasyonlarca (politikacılar, konut üreten kurumlar ve kullanıcılar) farklı tanımlara sahiptir. Konut sektöründe kullanıcı katılımının daha etkin yollarını geliştirmek için çaba gösteren İngiltere'den Kullanıcı Katılımı Danışma Servisi-TAPS (The Tenant Participation Advisory Service) ve Konut Enstitüsüne göre, katılım iki süreçten oluşmaktadır. Bunlardan birincisi kullanıcıların kararlara etkisi olan bilgi ve fikirlerde yer alan süreç, ikincisi katılımın bir parçası olmaları sürecidir. Diğer yandan Cairncross ve arkadaşları kullanıcı katılımının bilgi sağlama, bilginin araştırılması, dinleme, danışma, diyalog, yönetim, seçenek ve kontrol olmak üzere sekiz süreçten oluştuğunu ifade etmiştir (Gilroy, and Woods, 1994).

İyileştirme çalışmalarında kullanıcı katılımı genel olarak, yerleşimin ve kullanıcısının fiziksel ve sosyal yapısını öğrenmek için veri toplama sürecinde, elde edilen verilerin çözüme yönelik alternatifleri belirlemede ve ortak biçimde verilen kararların uygulanması sürecinde sağlanmaktadır.

3.3. İyileştirme Çalışmalarında Kurum ve Kuruluşların Rolü

Plansız yerleşimlere yönelik politikalarda, idari ve diğer kurumlar arasında zaman içerisinde diyalog kurulamamış olması kaynakların ortak kullanımını engellemiş, kentin plansız gelişimini hızlandırmıştır. İyileştirme çalışmalarında yer-hizmet sağlayan, kendi evini yapana yardım yaklaşımı mevcut konutun sağlıklılaştırılmasına yönelik yaklaşımlar farklı kurumların desteğiyle yürütülmektedir. Kentsel dönüşüm projeleri kapsamında iyileştirme çalışmaları her ülkede, kendi sosyo-ekonomik koşulları ve yasal yönetsel çerçevesi dikkate alınarak hazırlandığında başarısı söz konusu olmaktadır. Geliştirilen modellerde en önemli nokta projeyi oluşturan taraflar arasında güçlü bir ortaklık kurulmasıdır (Keskin, ve diğerleri, 2003). İyileştirme çalışmaları üst ölçekte kentsel yenileme politikalarında alınan kararlardan ve kurumlar arasında kurulan ortaklıklardan etkilenmektedir. Kurumların tekil veya ortaklık modelleri farklı aktörlerin, farklı politik ve ekonomik hedeflerle rol almasından veya birbirleri ile etkileşiminden oluşmaktadır. Tablo 3.2 kentsel yeniden üretim sürecinde iyileştirme çalışmalarını etkileyen aktörlerin tiplerini göstermektedir (Gürler, 2003).

Tablo 3.2 Kentsel Yeniden Üretim Süreci-Aktörlerin/Temsilcilerin Tipleri (Gürler, 2003)

KAMU SEKTÖRÜ AKTÖRLERİ	YARI-KAMUSAL TEMSİLCİLER	ÖZEL SEKTÖR AKTÖRLERİ
-MERKEZİ YÖNETİM OTORİTESİ	-ULUSAL ve / veya ULUSLARARASI KURUMLAR	-TİCARİ / ENDÜSTRİ SEKTÖRLERİ
-YEREL YÖNETİM OTORİTESİ	-MESLEK ODALARI, -SEKTÖREL SENDİKALAR -ÜNİVERSİTELER -VAKIFLAR -YEREL GRUPLAR NGOs	-EMLAK ŞİRKETLERİ, -ARAZİ GELİŞTİRME KURUMLARI -PLANLAMA ve TASARIM PROFESYONELLERİ -MÜLK SAHİPLERİ, -ÖZEL YATIRIMCILAR

Genel anlamda yönetim otoritelerince alınan kararlar hükümetin, özel kurumların, sivil toplum kuruluşlarının veya uluslar arası yardım kuruluşlarının teknik ve finansman desteğiyle yürütülmektedir.

3.3.1 Kamu Kuruluşlarının Rolü

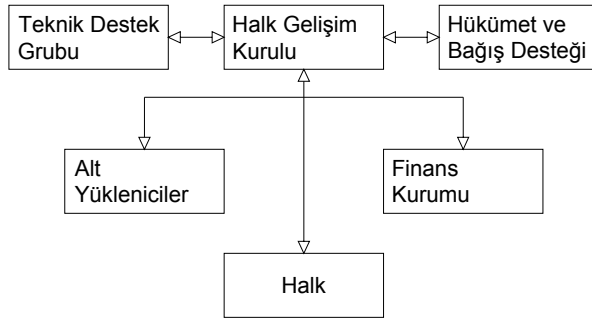
İyileştirme çalışmalarında kamu kuruluşlarının esas rolü, yasal kararları ve planlama girişimleri için gerekli bilgiyi ve düzenlemeleri sağlamaktır (Payne, 1989). Yerel yönetimler, kentlerin sağlıklı ve dengeli gelişimini sağlamak amacı ile, kentlerin çöküntü bölgelerinde kentsel yenileme projeleri hazırlamakla yükümlüdürler. Ancak, mevcut yasalarla yerel yönetimlerin kentsel dönüşüm projelerini yaşama geçirmeleri olanaksızdır. Bugünkü genel kentsel yenileme ve dönüşüm yaklaşımı daha çok fiziksel planlama temeline dayanmaktadır. Kentsel dönüşüm toplumsal bir proje olarak algılanmalı fiziksel planlama bunun araçlarından bir olmalıdır. Çöküntü alanlarının belirlenmesinin yanı sıra geliştirilecek yeni araştırma ve kestirim yöntemleriyle olası çöküntü alanları önceden saptanmalı ve çöküntünün önlenmesi için fiziksel ve toplumsal projeler geliştirilmelidir (Çakılcıoğlu ve Cebeci, 2003).

Gerek gelişmekte olan ülkelerde gerekse gelişmiş toplumlarda olsun, sağlıklı şartlara sahip yerleşimler için yerel yönetimlerin uyguladığı öncelikli politikası bu alanların temizlenmesi ve yerlerine geleneksel konut üretimi ile yenilerinin yapılması biçimiyle olmuştur. Fakat edinilen deneyimlerle yerel yönetimlerin bu yaklaşımdaki rolünün çözüm üretmekten çok problemi sürdürmekten öteye geçemediği görülmüştür.

Lusaka iyileştirme örneğinde yerel yönetim, halkın yaşam kalitesini artırmak amacıyla yardımcı kendi evini yapana yardım ve yer-hizmet sağlama yaklaşımıyla Ulusal Gelişim Planı oluşturmuştur. Burada yerel hükümet uluslar arası kurumlarla birlikte projeyi sürdürmüştür. Dünya Bankası, Amerika Dostları Hizmet Kurulu (American Friends Service Comitte-AFSC) ve UNICEF gibi uluslararası yardım kuruluşları projeyi finanssal anlamda desteklemiş, halkın planlama ve uygulama aşamasında katılımına yönelik çeşitli kararların verilmesinde ve farklı birimlerin eğitiminde yerel yönetimle birlikte çalışmıştır (Payne, 1989).

Yardım Kuruluşları düşük gelirli halkın kent ekonomisine büyük katkısı olduğunu savunan düşüncelerle birlikte halkın kendi evini yapmada gösterdiği başarı politik kararları iyileştirme yönünde etkilemiş, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler (UN) kurumları ve diğer uluslararası kurumların gelişim planlarını desteklemeleri başlatılmıştır. Uluslar arası yardım kurumlarının uyguladığı destekler sadece finans konularında değil, çeşitli aşamalarda teknik yardım, projenin tasarımı, katılımın biçimi, gibi konularda olmaktadır (Payne, 1989). Herhangi bir çalışma başlamadan önce çalışmanın ne kadar mal olacağını netleşmesi, risk olasılıklarının azaltılması, yatırımcıların belirlenmesi yardım kuruluşları için önemlidir. Kimi zaman bölgenin politik ve ekonomik ilgisine göre sunumları olabilmektedir (Hamdi, 1991).

Bir başka iyileştirme örneği Hanna Nasif, Tanzania'da yerel yönetim, yer-hizmet sağlama ve mevcut konutların sağlıklılaştırılması programını farklı aşamalarda bir çok kere başlatmış, fakat maddi yetersizlikten ötürü sürdürememiştir. Hanna Nasif örneğinin kamu kuruluşları için ele alınmasındaki önemi; farklı zamanlarda iyileştirme için girişimlerde bulunmuş olmasıdır. Önceleri bu girişim kamu kuruluşları tarafından yapılmış, fakat başarılı olmayıp son yaklaşımda sivil toplum kuruluşları tarafından başlatılmış ve kamu kuruluşlarının desteği daha sonra alınmıştır. Hükümetin başlangıçtaki rolü konut kredisi, hizmet götürülmüş arsa tahsisi ve plansız yerleşimlere temel altyapı sunumu konularında olurken, sonraki aşamalarda olası gelişecek plansız yerleşimler için kentin sınır bölgelerinde gelişim planı yapmak ve kullanıcıların kendilerinin meydana getirebilecekleri, minimum düzeyde hizmet sağladıkları alanları planlamak olmuştur. Geliştirilen yeni yaklaşımda-kullanıcı katılımının süreç içerisinde düşünüldüğü yaklaşımda-farklı disiplinlerden rollerin etkisi olmuştur. Şekil 3.18 Hanna Nasif örneğindeki kamu kuruluşlarının diğer rollerle olan ilişkisini göstermektedir (Anon., 2003. www.ilo.org/public/english/employment/recon/eiip/publ/1998/tanzania/).

Şekil 3.18 Hanna Nasif İyileştirme Çalışmasında Rol Alan Gruplar

El Salvador’da plansız konut alanları için iyileştirme çalışması yerel yönetimin halka konut üretimini bırakarak “Aşamalı Kentsel Gelişim Programı” ile başlamıştır. Plansız yerleşim üzerine arazi düzenlemeleri ile konut üretimi yapılmış, bölünen parseller tanımlı biçimde ailelere satılmıştır. Bu tip bölünmelerde belediyelerin onayı gerekmektedir. Yerel yönetim tarafından desteklenen El Salvador’da aşamalı kentsel gelişim programında sivil toplum örgütlerinin ve özel kurumların rolü söz konusudur (Anon., 2003. www.worldbank.org/urban/poverty/sector.html).

Yerel yönetimler çeşitli örneklerde farklı tutum sergilemiş olsalar da genel olarak kullanıcıyı herhangi bir sürece dahil etmeden oluşturdukları politik yaklaşımın dışına çıkıp, arsa ve hizmet tahsisi ile iyileştirmeye yönelik kararlar mekanizmasını oluşturmuşlardır. Fakat özellikle gelişmekte olan ülkelerde yerel yönetimlerin maddi ve teknik anlamda yetersizliği farklı kurumları bu sürece dahil etmelerini gerektirmiştir.

Türkiye’de devletin, gecekondularıyla ilgili asıl görevi, gecekonduların yıkım; ıslah ve önleme programları yapmak; iyileştirilebilecek gecekonduların yerlerini, sınırlarını ve önceliklerini belirlemek; ve belediyenin gecekonduların önleme alanlarında, sosyal konut projelerinin yapımında planlı belediye hizmetlerinin elde edilmesinde ve bakımında (Yollar, kanalizasyon ve elektrik) ve (arsa dağıtımı ile ilgili kararları etkileyen) plan, proje ve haritaların alınıp hazırlanmasında kullanılan gecekondular fonu ile ilgili aktivitelerini denetlemektir. Gecekonduların hukuki yönleriyle ise İmar İskan ve Bayındırlık Bakanlığı ilgilenmekte, gecekondular kanununu Mesken İşleri Dairesi Başkanlığı uygulamaktadır (Aksoylu, 1987).

Gecekondular Kanununu uygulayan İstanbul Belediyesinin Mesken İşleri Dairesi Başkanlığı bu amaçla, çeşitli büroları sayesinde gecekondular bölgelerinde tespitler yapmakta; seçilen gecekondular bölgelerinin bölge gelişme planlarını hazırlamakta ve revizyondan geçirmektedir. Kurum İşgal edilen arsa üzerinde değerlendirme

yaparak, altyapı hizmetlerini götürmüş, kamulaştırma bedellerinin ödenmesini sağlamış, kooperatiflere satmak üzere arsa kamulaştırmış; belediyenin emlağından kira toplamış; gecekondu önleme bölgelerinde ucuz arsa dağıtımı için adaylar sıralamış, sosyal konut projelerinin dizayn ve kontrolünü yapmış; belediye sınırları içindeki kamu ve şahıs arsası için kayıt düzenlemiş ve yenilemiştir (Aksoylu, 1987), (Anon., 2003. www.bayindirlik.gov.tr).

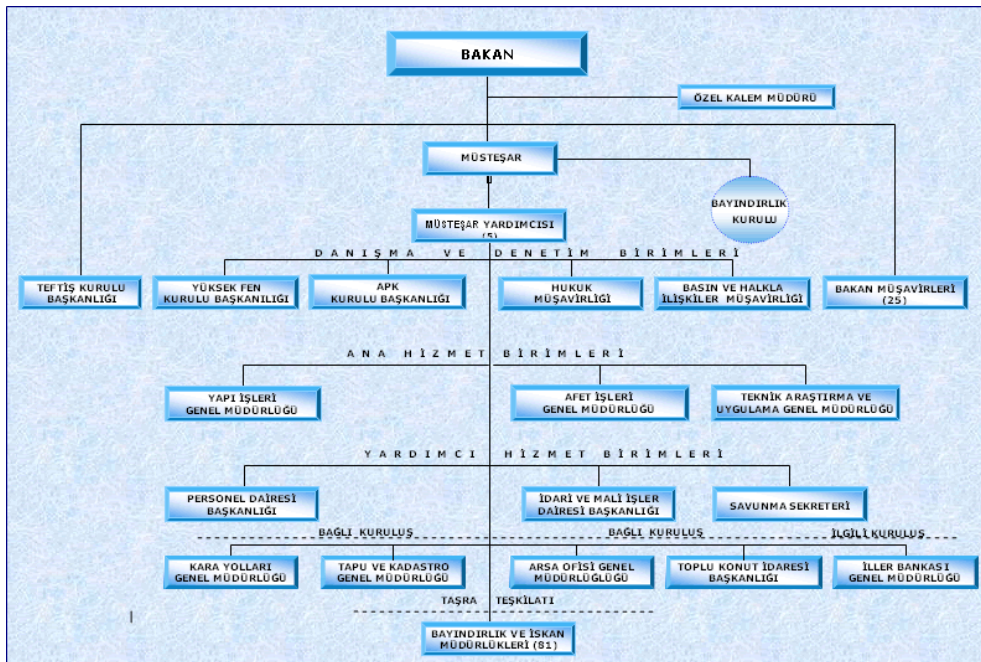
Türkiye’de kamu kuruluşları planlı dönem öncesi çıkardıkları yasalarla ve planlı dönemde alınan planlama kararlarıyla verimli çözümler üretememiştir. Belediyeler hazineden, çeşitli kamu kuruluşlarından ucuz ya da bedelsiz sağladığı arsaları, uzun vadeli ve düşük faizli bedellerle ihtiyaç sahiplerine dağıtmış; yeni gecekondu yapımını yasalarla yasaklamış; önceki dönemlerde yapılmış gecekondular ise oldu-bitti sayılarak yasallaştırılmaktan öteye geçememiştir (Gülersoy, ve diğerleri, 1999).

Bugün kamu kuruluşlarının çeşitli araştırma gruplarıyla birlikte çalışması bilim, teknik ve sanat kurallarına uygun sürdürülebilir gelişme ilkesi doğrultusunda sağlıklı ve güvenli yaşam çevrelerinin oluşmasına yön vermiştir. Bu anlayışta kentsel dönüşüm yasası çıkartılmıştır (Anon., 2003. www.bayindirlik.gov.tr). Hazine, İl Özel idaresi, Genel ve Katma Bütçeli İdareler, Belediyeler, Vakıflara ait arsa ve araziler ile başkasının veya kendi arsası üzerine yapılan tüm yapıları kapsayan bu kanun ile;

- Sağlıksız ve yeterli donatıya sahip olmayan kentlerin yeterli ve sağlıklı alt yapıya ve donatıya sahip olması için gereken hükümler getirilmiş, bu kapsamda Anayasa ve mülkiyet hakları göz önünde bulundurularak düzenlemeler yapılmıştır.
- Gecekondu yapanların hak sahipliği bir tek konutla sınırlandırılmıştır. Mevzuata uygun yapıların hakları korunmuştur.
- Mevcut yapılaşma içinde mevzuata aykırı yapılmış pek çok yapının envanterinin çıkartılması değerlendirilmesi ve iyileştirilmesine ilişkin hükümler getirilmiş olup, bu çerçevede vatandaşın mağduriyetinin önlenmesi göz önünde bulundurulmuş imar affı kavramının yer etmemesi için arsa üzerinden hak verilmesi yoluna gidilmeyip konut verilmesi öngörülmüştür. Mevzuata aykırı yapıların tekrar yapılmaması için cezai önlemlerin artırılmasına gerek duyulmuş buna ilişkin hükümler getirilmiştir (Anon., 2003. www.bayindirlik.gov.tr).

Kamu kuruluşları dahilinde belediyeler dışında, İller Bankası, Sosyal Sigortalar Kurumu, gibi bölümler yer almaktadır. Şekil 3.19’da İller Bankasının Bayındırlık ve İskan Bakanlığına ait organizasyon şeması içindeki ilişkisi gösterilmektedir. Bunlar

belediyeye parasal destek ve teknik destek sağlamaktadırlar. Örneğin daha önceki uygulamalarda Emlak Kredi Bankasında iki gecekondulu hesabı olmuştur. Biri, belediyenin olup gecekonduların haritalama yoluyla tespiti, arsa alımı ve sosyal konut gibi hizmetleri sağlamosında kullanılmış; diğeri ise devletin gecekondularla şahıs ya da kooperatifler olarak ucuz konut için bina ya da arsa temin etmek üzere Belediye Gecekondulu Fonuna fon aktarmak için kullanılmıştır (Aksoylu, 1987). Kalkınma planlarındaki değişikliklerle Emlak Kredi Bankası'nda açılan fonun kullanım yetkileri Bayındırlık ve İskan Bakanlığına devredilmiştir (Gökmen, ve diğeri, 2003). Bugün kentsel dönüşüm projeleriyle plansız konut alanları; diğerk kaçak yapılar, yoğun yapı alanları ve özel proje alanları ile birlikte ele alınmakta, köhneleşmiş alanların iyileştirilmesi için kamu kuruluşları, mülk sahipleri ve girişimci özel kuruluşların ortak çalışmalarıyla süreç yürütölmeye çalışılmaktadır (Göksu, 2003). Türkiye'deki mevcut yenileşme çabalarına bakıldığında çok az örnek çalışmaya rastlanabilmektedir. Bu çalışmalar devlet tarafından desteklenmediği için genellikle sivil girişimlerle gerçekleşen küçük ölçekli çalışmalardan oluşmaktadır. Türkiye'de gerçekleştirilmiş dönüşüm çalışmalarına, Ankara Dikmen Vadisi, Portakal Çiçeği Vadisi Projeleri Örnek Gösterilebilir. Bunlar Türkiye'de gelecekte geliştirilebilecek olan modellere örnek teşkil edebilecek ölçekteki çalışmalar olup, yerel yönetimin planlama kararlarının alınması, gerçekleştirilmesi ve sürecin yürütölmesinde ne kadar önemli bir rolünün olduğunu göstermektedir (Keskin, 2003).

Şekil 3.19 Bayındırlık ve İskan Bakanlığına Ait Organizasyon Şeması (Anon., 2003. www.bayindirlik.gov.tr).

Türkiye’de de diğer ülkelerde olduğu gibi kamu kuruluşlarının birincil görevi gecekondulu problemini çözmeye yönelik yasal düzenlemeler yapmak ve teknik, maddi destek sağlamak yönünde olmuştur. Bugün mevcut ve yetersiz konut bölgelerinin iyileştirilmesine, destek ve denetlenmesine ilişkin yasal düzenlemelerin yapılması; iyileştirmeye mali kaynak ve fon yaratılması, fonun denetlenmesi; iyileştirme programına katılacakların örgütlenmesine ilişkin model geliştirilmesi; iyileştirme çalışmalarında kullanılacak teknolojilerin bölgelere göre saptanması; iyileştirme bölgelerinde yaşayan ailelerin sosyal özelliklerinin belirlenmesi gibi kriterlerin sağlanması gerektiğini bilmekteyiz (Pulat, 1992). Yerel yönetimlerin kendi yapısı içerisinde çalışan resmi kurumların Kamu kuruluşlarının bu doğrultuda sürdürülebilir gelişime yön veren, katılım yaklaşımını iyileştirme çalışmalarına duyarlı yasal düzenlemelerle konuya bakmaları gerekmekte ve diğer disiplinlerdeki rollerle birlikte organize olabilmelidirler.

3.3.2 Özel Kuruluşların Rolü

Kurumlar arasında koordinasyondaki zorluklar, özel konut firmalarının iyileştirme çalışmaları kapsamında yer almalarını sağlamış, finans, tasarım, uygulama ve iyileştirme projelerini sürdürme konularında yardımcı olmuştur. Gerek ulusal yönetimlerce, gerekse uluslararası organizasyonlarca özel kurumlar yerel otoritelerin etkili program sağlamada yetersiz kaldığı düşüncesinden gerekli görülmektedir (Payne, 1989).

Nitekim El Salvador’da Aşamalı Kentsel Gelişim Programında resmi kurumlar tarafından plansız yerleşimlerde yapılan arazi düzenlemeleri ile özel sektör arazinin parsellenip satışından sorumlu olmuştur. Özel kurum, bu biçimdeki yerleşimleri “sosyal gelişimin aşamalı üretimi” olarak tanımlamaktadır. Farklı gelir seviyesinden topluluklar bu sürece katılabilmiş, her kullanıcıya kendi evlerini iyileştirmeleri veya genişletmeleri için krediler verilmiştir. Düşük gelirli halka düşük oranda krediler verilerek bu ihtiyaçlarını karşılamaları konusunda yardımcı olunmuştur (Anon., 2003. www.worldbank.org/urban/poverty/sector.html).

Türkiye’de özel kurumlar daha çok üst ve orta gelir grubuna yönelik konut üretmiş, dar gelirliye konut üretimi konusunda yetersiz kalmıştır (Pulat, 1992). Ankara Dikmen Vadisi Konut ve Çevre Geliştirme Projesi aşamalı biçimde ele alınan, yerel yönetimin özel kurumla birlikte çalıştığı örneklerden biridir. Plansız ve sağlıksız yapılaşmış bu alanda, projenin katılımcı bir model çerçevesinde yürütülmesi için gerekli örgütlülüğü sağlamak üzere ayrı bölgelerde ayrı kooperatifler kurularak Bakanlık onayına sunulmuştur. Gecekondulu halkı finanse edebilen yöntemler

çerçevesinde yüksek nitelikli konutlar, iyileştirilmiş kentsel teknik ve sosyal altyapı donanımları sunulması hedeflenmiştir (Gülersoy, 1999).

Plansız konut alanları için geliştirilen iyileştirme yaklaşımlarında ticari sektörler, emlak şirketleri, arazi geliştirme kurumları, mülk sahipleri ve özel yatırımcıların yanı sıra; planlama ve tasarım profesyonelleri, özel kurumlara bağlı danışmanlar olarak yer almaktadırlar.

3.3.3 Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü

Sivil toplum kuruluşları diğer rollerden farklı olarak kullanıcılara yakınlıklarıyla güven sağlamakta ve bu da halkın gelişimine yönelik belli çalışmalar yapıldığında avantajlı bir durum oluşturmaktadır. Plansız yerleşimlerde halkın gelişimine yönelik çalışmalar sadece iyi niyeti değil, aynı zamanda gelişime yönelik teknikleri bilmeyi ve bunları istikrarlı biçimde uygulamayı da gerektirmektedir. Sivil toplum örgütleri halkın gelişimi için hizmet sağlamada sadece anlık çözümler üretmemeli, farklı bakış açılarına sahip olmalıdır. Bunun yanı sıra, dışarıdaki kurumların değil, halkın bir arada kendi çevresini düzenleyebileceği inancına sahip olmalı ve bu amaca yönelik olarak onları eğitebilecek düzeyde olmalıdır (Kuruvilla, and Merchant, 1981).

Gelişmekte olan ülkelerin bazılarında, bölgenin iyileştirilmesine yönelik eylemler otoritelerce gerçekleştirilmediğinde, halkı yönlendiren gruplar, mesleki eğitim merkezlerini yardımlarla kurarak, bölge sakinlerinin gönüllü katılımlarını sağlamakta etkin rol oynamışlardır. Plansız yerleşimlerde sivil toplum örgütleri sağlık yardımları, çocuklara yardım, yetişkinlere yönelik eğitimler ve sosyal gelişim gibi yardımlarda bulunmaktadır (Juppenlatz, 1970).

Sivil toplum kuruluşlarının oluşumu ve bu kuruluşların alternatif gelişim biçimlerini desteklemeleri düşük gelirli halkın ekonomik ve sosyal gelişimi ile aynı paralellik içerisindedir. Farklı boyutlarda ve biçimlerde karşımıza çıkan sivil toplum kuruluşları çeşitli dönemlerde düşük gelirli için iki farklı yaklaşım göstermişlerdir. Bunlardan birincisi; ilk zamanlarda halkın daha iyi çalışma durumlarına sahip olmaları için kampanyalar düzenlemiş, gelişimin eşit biçimde sağlanması için eylemler gerçekleştirmişlerdir. Fakat son zamanlarda bu yaklaşımdaki sivil toplum örgütleri hükümetler ve organize edilmiş halktan grupların birlikte çalışmasını desteklemekte ve bu şekilde konut problemine yönelik sürdürülebilir çözümlerin sağlanacağını savunmaktadırlar.

Diğer bir yaklaşımda, sivil toplum kuruluşları yardım derneklerinden oluşmuştur. Düşük gelirli halka hizmet sunmak ve altyapı koşullarını geliştirmek konusunda yardım etmişlerdir. Burada esas amaç halkın yaşam kalitesini sağlık ve eğitim

hizmetleri sunmak, gelir düzeylerini arttırmak, plansız yerleşim bölgelerinde iyileştirme yapmaktır. Sivil toplum kuruluşlarının bu yaklaşımında, hükümetlere göre daha fazla katılımcı ve daha az idareci olması, düşük gelirli arasında kuvvetli bir bağ yaratmıştır. Hükümetten bağımsız olan bu yaklaşım, işbirliği içinde olan yaklaşımlarla da paralellik içerisindedir. Halkın kendi ihtiyaçlarına uygun biçimde çevrelerini geliştirebilmeleri ve hükümet politikalarıyla alternatif gelişim yaklaşımları oluşturmak için düşük gelirli halkın kapasitesini artırarak gelişim stratejileri belirlemişlerdir (Anon., 1996b).

Dar gelirli halkın mevcut potansiyelini her anlamda kullanabilmek için sivil toplum kuruluşlarının desteğini, hükümet politikaları ve programlarıyla uyumlu biçimde sağlayabilmek, son dönemde sorgulanan bir konu olmuştur. Bunun için sivil toplum kuruluşlarını her projede değişen rolleriyle değil, daha büyük ölçekli politik bir yapı içerisinde görmek gerektiği düşünülmüş ve ulusal ölçekte insan yerleşimleri gelişimi, politik anlamda değerlendirilmiştir (Anon, 1988).

Sivil toplum kuruluşlarının mevcut rollerinin dışında politik yerini belirlemek için UNCHS (Habitat), Hollanda hükümetinden sağladığı maddi yardımla onların bilgi sağlaması dışında konut konusunda ulusal ve uluslararası çabalarının önemini vurgulamıştır. Bu doğrultuda başlatılan girişimin amaçları şu şekilde belirlenmiştir:

1. Gelişmekte olan ülkelerdeki insan yerleşimleri için sivil toplum kuruluşları tarafından ele alınan etkinlik anlamında daha iyi bir bakış açısına sahip olmak
2. Sivil toplum kuruluşları eylemlerinin etkili olduğu ve bu eylemleri belirleyen faktörlerin olduğu alanları tanımlamak,
3. Her düzeyde sivil toplum kuruluşları arasında iş birliğini geliştirmek,
4. Bölgeler ve alt bölgeler arasında iş yapan çok sayıdaki sivil toplum kuruluşlarının rollerini ve UNCHS'nin bu organizasyonlarla olan ilişkisini güçlendirmek (ağ kurmak, bilgi paylaşımı, eğitim, v.b.)
5. Sivil toplum kuruluşları etkinlikleri ve sivil toplum kuruluşlarının rolleri konusunda medya ve politikacıların bilgi sağlayabileceği bir mekanizma/sistem geliştirmek,
6. Ulusal insan yerleşimleri politika gelişiminde ve uygulamalarda sivil toplum kuruluşlarının ilişkisini artırmak.

Farklı bölgelere ait dört büyük sivil toplum kuruluşu düzenlenen buluşmaya koordinatörler olarak katılmışlar ve burada çeşitli alt düzeydeki sivil toplum

örgütlerinin deneyimleri toparlanmış, sivil toplum kuruluşu forumu ile 1987'de sunulmuştur (Anon, 1988).

Gelişmekte olan ülkelerdeki yerel otoriteler konut gelişimini katılımcı yaklaşımla deneyimleseler de sivil toplum kuruluşları katılım uygulamalarının güçlü savunucuları arasındadırlar. Son zamanlarda bu tip organizasyonlar çeşitli projelerde de yer almıştır (Payne, 1984).

Gelişmekte olan ülkelerde büyük ölçekli bir sivil toplum örgütü olan FUNDASAL'ın El Salvador'da gerçekleştirdiği iyileştirme çalışması, bilinen en başarılı örneklerden bir tanesidir. Uluslar arası yardım kuruluşu olan Dünya Bankasından doğrudan aldığı fonları yer-hizmet sağlama ve iyileştirme projelerine aktarmıştır. Kullanıcı katılımını sürekli vurgulayan FUNDASAL'ın iyileştirme projelerindeki temel amacı, halkın bina yapım ve yönetimi konusunda eğitmek ve yapım grubunda yer almalarını sağlamaktır. Bu amaçlar doğrultusunda iş olanakları yaratılmış, proje kendini finanse edebilmiş, sosyal ve fiziksel anlamda sürdürülebilir gelişimi sağlayan halk organizasyonları kurulmuştur. FUNDASAL örneğinde uluslararası yardım kuruluşları sivil toplum kuruluşları aracılığıyla projede çalışan grupların maaşlarını ödeme, eğitim verme, fon sağlama ve uzman yardımı gibi konularda destekçi olmuşlardır (Hamdi, 1991).

Türkiye'de sivil toplum kuruluşları, genellikle şehirlerde bulunup, gecekondu alanlarında teşkilatlanmamaktadırlar. Bu bölgelerde hükümete bağımlılık ve grup içi dayanışma fazladır. Sivil toplum kuruluşlarının, özellikle mahallevi güzelleştirme derneklerinin birçok işlevi vardır. En önemlisi, gecekondu oturan vatandaşlarla partiler, merkezi ve yerel yönetimle arasında iletişim bağı kurmasıdır. Özellikle, gecekondu toplumunu, yönetimin gecekondu mahallesini yıkım tehdidine karşı korumada ve bölgeye kamu hizmetleri getirtme konularında çok duyarlı davranmışlardır. Onların çabasıyla gecekonduların kamuoyunda yer alan imajları, köhneleşmiş hastalıklı yerleşimler olmaktan çıkıp kendi kendilerini yenileyen, devamlı olarak iyileşen yerleşimlere dönüşmüştür. Tapu edinmeye yönelik çalışma yapmıyor olmaları gönüllü kuruluşların büyük sorunudur. Bunun nedeni, farklı gecekondu bölgelerinin gönüllü kuruluşları arasında birlik olmayışıdır (Aksoylu, 1987).

Dünya'da ve Türkiye'de çeşitli amaçlara yönelik sivil toplum kuruluşları organize olmuştur. Bunlardan çok sıkça karşılaştığımız gruplar çevre güzelleştirme ve kadın organize grupları olmuştur.

Plansız yerleşimlerde nüfusun önemli bir bölümünü oluşturan kadınlar, bir çok faktörün belirleyici etkisi altında gerek fiziki, gerek ekonomik, gerekse sosyal mekanda kentli olmanın yaşamlarına getirdiği değişimi yaşamaktadırlar. Gecekonduyunun en uzun süreli kullanıcı grubunu oluşturan kadınlar orijin kültürleri (kırsal) düşünülürken, ekonomik mekanları sokak ve mahalle sınırları içinde daralmıştır. Özellikle ekonomik gerileme ve yeniden yapılanma kadınların zamanı ve emekleri üzerine daha büyük yükler getirmiştir ve bazı durumlarda da hanehalkının refahı ve varolması için gerekli kişisel sorumluluklarını artırmıştır (Komut, 1996).

Bu doğrultuda kadının karar verme aşamalarında yer almalarını sağlamak üzere faaliyetler başlatılmış ve kadının hem yasal yönetim yapısı içinde olması hem de diğer gelişim organizasyonları içinde olması için çalışılmıştır. Örneğin Kenya'da plansız konut alanlarında sosyal refahın sağlanması ve ticari etkinliklerin gelişimi için kadınların oluşturduğu sivil toplum kuruluşunun rolü olmuştur. Burada sosyal refahın sağlanması için kadının evdeki yaşama durumları iyileştirilmiş, temel topluluk hizmetlerine katılabilmeleri sağlanmış, ticari etkinlikler için perakende satışlar, hayvan yetiştirme, el sanatları üretimi ve satışı gibi gelir düzeyini artıran girişimler oluşturulmuştur (Lisk, 1985).

Türkiye'de bu tip konularda çalışan gönüllü kadın kuruluşlarının kadına ilişkin araştırma ve pilot projelerinin desteklenmesi ve kadının kalkınmayı artıran konuların araştırılması için "Kadının Kalkınmaya Katılımını Güçlendirme Ulusal Programı Projesi" 1992 yılından itibaren KSSGM ile Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından ortaklaşa yürütülmektedir (Anon., 2003. www.bayindirlik.gov.tr). Tablo 3.3 Türkiye'de kadına ilişkin araştırma projelerini ve pilot projelerini göstermektedir.

Tablo 3.3 Türkiye’de Kadına İlişkin Araştırma ve Pilot Projeleri (Anon., 2003. www.bayindirlik.gov.tr).

ARAŞTIRMA PROJELERİ

Kadının Kalkınmaya Katılımını Güçlendirme Projesi kapsamında 16 araştırma projesi desteklenmiştir.

Gazetelerde Kadına Yönelik Şiddet İle İlgili Mesajların Çözümlemesi: Prof. Dr. Aysel Aziz

Kadın Yazarlar ve Kadın Konulu Yayınlar Bibliyografyası: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı

Kadın Sözlü Tarih Projesi: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı

Köy Turizmine Yönelik Kadın ve Kalkınma Projesi İçin Durum Saptama Analizi: Orta Doğu Teknik Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Yakın Ertürk (danışman).

Basın-Yayın Organlarında Kadınlarla İlgili Haberlerin Taranması ve Arşivlenmesi: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı

Turizm Sektöründeki Küçük İşyeri Örgütlerinde Kadın Girişimciler: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Nilgün Çelebi

Küçük İşletme Sahibi Kadın Girişimciler Araştırması: Orta Doğu Teknik Üniversitesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Yıldız Ecevit’in (danışman).

Teknolojik Gelişmelerin Sanayide Kadın İstihdamına Etkileri: İstanbul Teknik Üniversitesi öğretim üyelerinden Doç. Dr.Hacer Ansal.

Kadınlar Vardır...: Ceren Tanıtım (belgesel film).

Vitrin: Yrd. Doç. Dr. Eser Köker danışmanlığında Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi öğrencileri (belgesel film).

Türkiyede Kadın Sendikacı Profili: Yol-İş Sendikası danışmanı Seyhan Erdoğan ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Gülay Toksöz.

Aile, Evlilik ve Sosyo-Kültürel Çevrenin Kadın Suçluluğuyla İlişkisi ve Cezaevlerindeki Rehabilitasyon Çalışmalarıyla İlgili Sosyolojik Bir Araştırma: Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Tülin İçli.

Babasoylu Toplumlarda Kadın Dayanışma Örüntüleri: Orta Doğu Teknik Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Feride Acar ve Prof. Dr. İsenbike Togan.

Göçmen Cemaatleri ve Kadın Kimliği: Orta Doğu Teknik Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Ayşe Ayata (danışman).

Aile Yapıları ve Kadının Rolü: Orta Doğu Teknik Üniversitesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Mehmet Ecevit (danışman).

Zaman Kullanımı Araştırması: Eşler Arasında Ev İçi Üretim ve Üretim Dışı Faaliyetlere Ayrılan Zaman: Orta Doğu Teknik Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Zehra Kasnakoğlu (danışman).

Göç Eden Kadının Yaşadığı Zorluklar, Beklentiler Ve Uyum Sorunları: Mersin Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma Ve Uygulama Merkezi (Mer-Kam).

PİLOT PROJELER

Dar Gelirli Kentli ve Köylü Kadınların Gıda ve Gıda İle İlgili Ürünleri İçin Sürekli Bir Satış Merkezinin Kurulması: Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı

Ev İçi Ücretli Emeğin Değerlendirilmesine Yönelik Bir Pilot Uygulama Projesi: Marmara Üniversitesi öğretim üyelerinden Dr.Belkıs Kümbetoğlu ve Dr.İnci User.

Kadın El Sanatlarını Destekleme Projesi: Ege Kadın Dayanışma Vakfı.

Kadın Emeğinin Değerlendirilmesi/Kadın Emeği Mutfağı: Kadın Dayanışma Vakfı.

Dokuma Atölyesi Projesi:Türkiye Yardımsevenler Derneği.

Gecekondu Bölgelerindeki Kadınlara Gelir Getirici Beceri Kazandırma Projesi: İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi.

Halıcılık Projesi: Şanlıurfa Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Vakfı.

Kanatlı Kümes Hayvanları Yetiştiriciliği Projesi: Ege Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi.

Kadınlar için Yeni Bir İş Alanı:Oyuncak Üretimi Projesi: Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı.

Aydıneller Projesi: Aydıneller Kooperatifi.

Kadın/Aile Sağlığı ve Eğitimi Projesi: 17 sivil toplum örgütünden oluşan "Gönüllü Kuruluşlar Ulusal Kadın Sağlığı Komisyonu" (KASAKOM).

Deprem Bölgesine Yönelik Pilot Projeler

Kadınlar için Kültür Evi: Çağdaş Kadın ve gençlik Vakfı.

İzmit Rehabilitasyon Merkezi: Kadının İnsan Hakları Projesi.

Depremzede Kadınlara Beceri Öğretilmesi ve El Emeklerinin Değerlendirilmesi: Cumhuriyetçi Kadınlar Derneği.

Korumacı Aile Eğitimi: Habitat Gündem 21 Gençlik Derneği.

Kadın Eğitimi Kitapçığı: Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği.

Depremzedeler İçin Yardım ve Destek Ağı: Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği.

3.4. İyileştirme Çalışmalarında Tasarımcıların (Mimar ve Plancıların) Rolü

İyileştirme çalışmalarında tasarımcının problemi çözme biçimi, yerleşim bölgesinin fiziksel şartlarına, o bölgedeki yerel halkın sosyo-kültürel durumuna, geleneklerine / yaşam biçimlerine, diğer yandan bölge için verilen makro düzeydeki kararlara göre çeşitlilik göstermektedir.

Yardım kuruluşlarının destekleriyle oluşturulan iyileştirme çalışmalarında tasarımcılar, danışmanlar olarak yer aldıklarında, çalışmanın öncesinde ne sunacaklarının ya da üreteceklerinin kesin tanımlarına ihtiyaç duymaktadırlar. Burada disiplinler arası bir çalışmadan bahsedilmektedir. Projenin tasarımı fiziksel, ekonomik, sosyal ve kurumsal planları içermektedir. Plancılar, mimarlar, mühendisler, ekonomistler, sosyologlar ve hükümet destekli düşük maliyetli yapım teknikleri konusunda uzmanlaşmış gruptan oluşan bir ekip çözüme yönelik alternatifleri farklı bakış açılarıyla değerlendirebilmektedirler (Payne, 1989).

Aşamalı süreçle geliştirilen programlarda, sürecin kalitesi ürünün kalitesinden daha önemli görülmektedir. Özellikle iyileştirme projelerinde yol onarımı, genişletmeler, duvar yerleştirmeleri, altyapı hizmetlerinin sağlanması, konut yapımı ve malzeme seçimi gibi öğeler konunun özünü oluşturmaktadır. Fakat çoğu zaman kullanıcıların direktifleriyle hazırlanan tasarım yaklaşımlarıyla bile buradaki faaliyetlerin karşılığını sağlamakta topluluklar yetersiz kalmaktadır (Hamdi, 1991).

Gelişmekte olan ülkelerde düşük gelirli halkın mevcut problemlerini çözmeye önemli yeri olan Correa'ya göre plancılar ve mimarların rolü kusurlu işlevleri belirlemek ve bunu doğru biçimde çözmektir (Correa, 2000). Lynch'e göre tasarımcı, yerel bilgilere, önceki çalışmalara ve kültürel örneklere dayanarak tedbirli biçimde hareket etmelidir. Lynch aynı zamanda yaşamsal destek, kullanıcı ihtiyaçlarını karşılayan esnek plan çözümleri gibi temel ihtiyaçların yanı sıra yerel kadronun eğitimi üzerinde de yoğunlaşmıştır (Goodchild, 1997). İyileştirme yaklaşımlarını yerinde ve başka yerde yapılan yaklaşımlar olarak ele aldığımızda mimar problemin doğasına göre çözümler üretmektedir.

Kentsel yenilemenin uzunca bir süre politik yönden ele alınması önemliydi, bunun sebebi sadece politik önemi değil, aynı zamanda çözümü belirlemeden önce problemi doğru biçimde anlamak ihtiyacı için iyi bir örnek oluşturuyor olmalarıdır (Oakley, 1970).

Hamdi'ye göre, mimarlar veya plancılar destekleyici unsur olarak eğitim amacı da taşımalıdır. Böylelikle bölge halkı eğitilerek profesyonel, kendi ihtiyaçlarını geliştiren bireyler olacaklardır. Mimarın buradaki rolü öğretici olmaktadır. En iyi

eğitimciler öğrencilerine ne yapmaları gerektiğini değil, kendileri için en iyi olanı, nasıl yapacaklarına yönelik metotları sunmalı ve sonrasında bu yola giderken farklı yöntemleri sorgulamalarını sağlamalıdır. Bu bakış açısıyla öğrencilerin kendi çözüm ve metotlarını üretmeleri tasarımcılar tarafından kaynak olarak değerlendirilmektedir (Hamdi, 1991).

Diğer alanlardaki problemlerden farklı olarak burada tasarımcının amacı, sağlıklı çevrelerde yaşayan halkın yaşama standartlarını iyileştirirken çevreyle uyumlu mekanları da kullanıcıya sunmaktır. Önceleri sadece barınma ihtiyacını karşılamak için tasarlanan standart çözümler insanlık dışı konut yerleşimlerini ortaya koymuştur (Correa, 2000). Mimar, işi gereği mevcut durumların, güncel uygulamaların, uygun kaynakların, olası gelişimlerin ışığında sosyal, kültürel, ekonomik, teknolojik, fiziksel öğeler arasında ilişki kurmayı öğrenmelidir (Oakley, 1970).

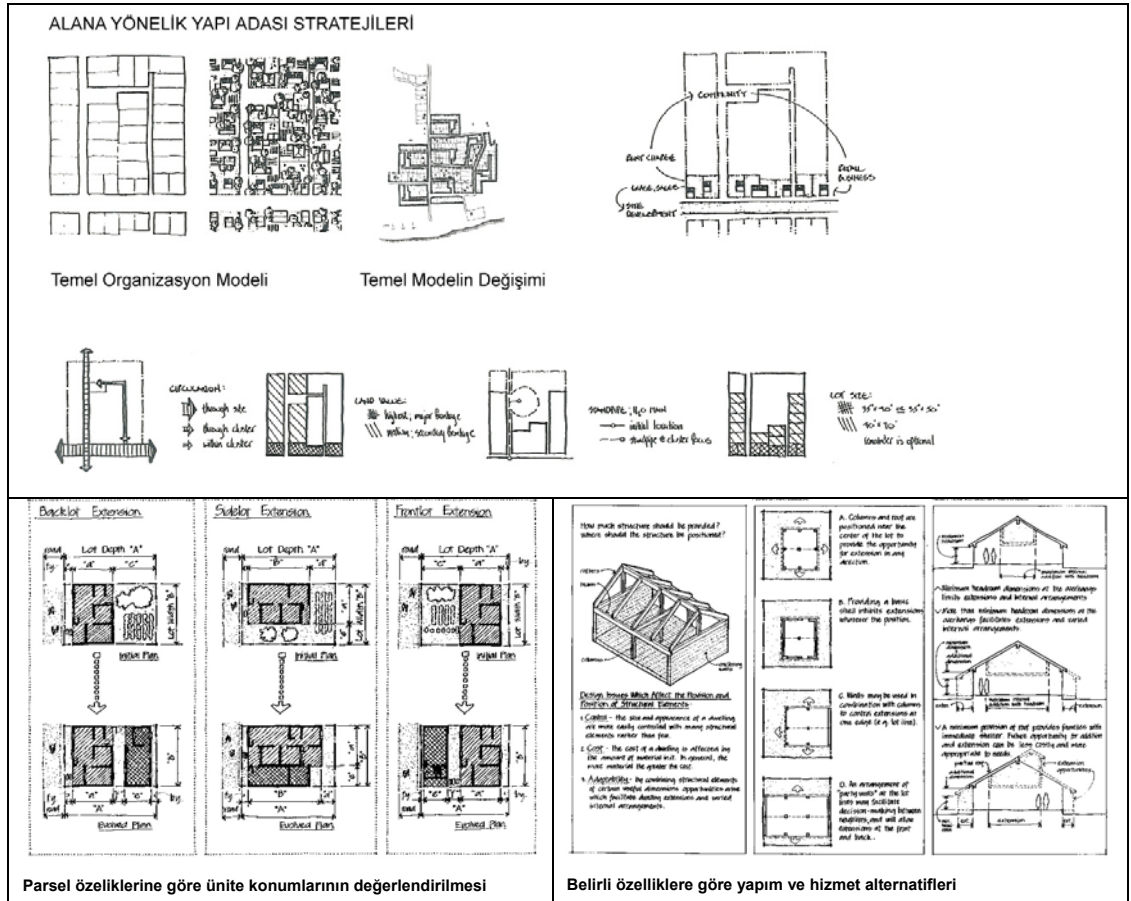
Mimarlar ve teknik-yönetim bölümünden konut otoriteleri genelde kendi evini yapana yardım konutları, yer ve hizmet sağlama projeleri, iyileştirme çalışmaları, arazi yönetimi ve kamusal hizmetlerin iyileştirilmesi konularına ilgi göstermektedirler. Tasarımcılar buradaki programları uluslar arası fonların ilgisini çekmek, arazi mülkiyet güvenliğini artırmak ve halkın tasarruflarını yapım ve kendi binalarının onarımı konusunda yönlendirmek konusunda görmektedirler (Hamdi, 1991).

İyileştirme çalışmalarında bölgeye ait fizibilite çalışmaları, detaylandırılmış bir tasarım, teknik yardım ve fon sağlayan kurumlara yardım konuları büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda tasarımcılar danışman olarak yer aldıklarında gerek veri toplama, gerek tasarım, gerekse uygulama aşamasında süreci geliştirebilecek öneriler getirebilmektedir. Kullanıcı katılımı bu süreçte farklı biçimlerde ele alınabilecek bir kavramdır. Tasarımcıların kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için geliştirdikleri süreçler ve diğer rollerle olan ilişkileri iyileştirme bakış açısında değerlendirilmesi gereken konulardır.

3.4.1. İyileştirme Çalışmalarında Tasarımcının Çözüm Üretme Süreçleri

Tasarımcıların kullanıcı gereksinmelerine uygun çevreler üretme çalışmaları ürüne ve sürece yönelik olarak geliştirilmiştir (Özsoy, 1982). Plansız konut alanlarında kullanıcı ihtiyaçların karşılanmasını önemseyen iyileştirme yaklaşımlarında, tasarımcıların bu doğrultuda geliştirdiği çözümler önemli görülmektedir. Tasarımcıların ürünün geliştirilmesi konusundaki çalışmaları esneklik, uyarlanabilirlik, açık uçluluk gibi değiştirilebilir ve tamamlanabilir tasarım ürünleri yanında; teknolojik zorlamalar ve bilgisayar kullanımı ile geliştirilen yapma çevre örneklerini (akıllı mimari) kapsamaktadır (Özsoy, 1982). İyileştirme çalışmalarında

her zaman bir üründen bahsetmek mümkün değildir. Fakat tasarımcının bu tip çalışmalarda yönlendirme etkisi çok büyüktür. Barınma konusunda katılım kavramı ile topluluklar ve yerel organizasyonlar, mevcut dokunun kontrolü konusunda büyük ölçüde yarar sağlamaktadır. Yapabilirlik (enablement) bu kontrolü deneyimlemek için halkın güçlendirildiği bir süreçtir. Aynı zamanda yapabilirlik, halkın kendi konut ve çevresini planlama ve yapım aşamalarında aktif katılımlarını sağlayan ve katılımcı tasarım sürecini organize eden bir metot olarak da tanımlanmaktadır (Hamdi, 1991). MIT'de daha önceden yapılan bir çalışma ile üçüncü dünya ülkelerinden plansız yerleşime ait bir bölge ele alınmış, yerleşim ve konut ölçeğinde yapılabirlik konusu irdelenmiştir. Böylelikle bölgedeki mevcut sistem, ilişkiler, kullanıcı profili, mevcut politikalar ve kullanılabilir kaynaklar ortaya konmuş, ihtiyaç duyulan destekler tanımlanmıştır. Şekil 3.20'de plansız yerleşime ait olası alternatifler yapılabirlik bakış açısı ile yerleşim ve konut ölçeğinde gösterilmektedir.

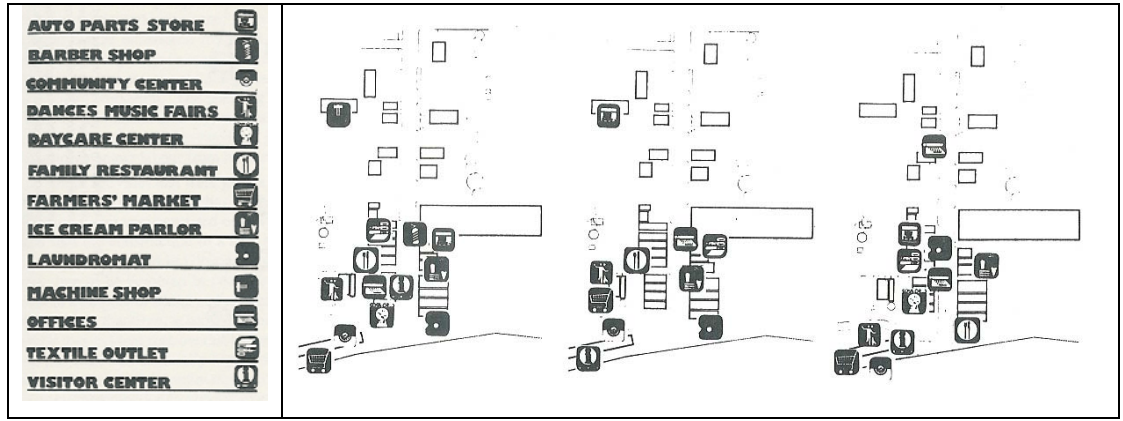
Şekil 3.20 Yerleşme ve Konut Ölçeğinde Yapılabilirlik Alternatifleri (Hamdi, 1991)

Daha önce kullanıcı katılımının farklı biçimlerde olabileceğine değinilmiştir. Bu bölümde plansız konut alanları için kullanıcı gereksinmelerine uygun çevrelerin üretilmesinde tasarımcının süreci geliştirmedeki rolünü belirlemek için kullanıcı

katkısının olduğu süreçleri tanımlamakta fayda vardır. Özsoy (1982) sürecin geliştirilmesi için kullanıcı katkısını üç yaklaşım içinde yer vermiştir:

- Tanım ve tasarım süreçlerine kullanıcı katkısı; dolayısıyla ürünün kullanıcı gereksinimlerine uyumunun sağlanması,
- Yapım sürecine kullanıcı katkısı,
- Yapılmış, bitmiş yapıların kullanıcılar tarafından değiştirilmesi biçiminde bir kullanıcı katkısı.

Tanım ve tasarım, yapım ve sürdürme olarak özetlenebilecek bu yaklaşımlarda kullanıcı ve tasarımcı arasında geliştirilmiş ortak işaretlerden bahsetmek mümkündür. Bu işaretler bazen atölye çalışmaları, oyunlar ve yarışmalar aracılığı ile kullanıcı ve tasarımcı arasında köprü görevi görmüştür. Şekil 3.21 Gibson bölgesinin planlanması için yapılan atölye çalışmasında kullanılmış grafikleri göstermektedir.

Şekil 3.21 Kullanıcının Mekanı Organize Etmede Kullandığı Semboller (Sanoff, 1990)

Plansız konut alanlarında tasarımcının öncelikle kullanıcı ve diğer rollerle ilişkisini artıran; kullanıcı verilerini, mevcut verileri iyileştirme çalışmasıyla etkin bir biçimde birleştirebilen bazı süreçler bu bağlamda incelenebilir.

Atölye çalışmaları (workshoplar):

Eğitim amaçlı gerçekleştirilen yerel katılımlı atölye çalışmaları proje çalışmalarısıyla paralel biçimde ilerlemektedir. Böylelikle zaman iyi biçimde kullanılarak daha fazla eğitim sağlanmakta ve katılımcıların öğrendikleri bilgiler sorgulanarak yönlendirme yapılmaktadır. Bu süreçte eğitimciler tanımlarını ve fikirlerini basit biçimde sunmalıdırlar. Çünkü kullanıcılar soyut fikirleri çoğunlukla anlamamaktadırlar. Toplu tasarım atölye çalışması geleneksel eğitimle eş değerde değil, paralelinde bir çalışma biçimidir. Yerel uzman gruplarca atölye çalışması zaman, insan ve mekan baskısını kullanmaktadır. Burada eylemin hızlı biçimde gerçekleştirilmesi, kararların da hızlı biçimde verilmesini gerektirmektedir. Konuyu hızlı biçimde ele almak

anahtar kavramların nasıl ayırt edileceğini ve öncelikli konumda inceleneceğini göstermektedir. Bu şekilde ele alınma biçimi tamamlanmamış bilgiyle birleştiğinde projeyi başlatma yollarını göstermektedir. Burada fiziksel ve sosyal içerikli temalar üzerinde doğaçlama ve kapsamlı olmayan tutarlı planlar yapma yolların üzerinde durulmaktadır (Hamdi, 1991).

Atölye çalışmalarının sürdürülmesine engel oluşturabilecek iki öge bulunmaktadır. Bunlardan birincisi teknoloji toplumunda karmaşık ve özelleşmiş görevlerin katılım oluşumunu engelleyebileceği zorluk, diğeri ise toplumun alt grubundaki insanlarla olan iletişim zorluğudur. Fakat grubun psikolojisine göre kullanılan matematiksel modeller ve sistem analizleri, oyun simülasyonları gibi teknikler atölye çalışmalarının verimliliğini artırmaktadır (Sanoff, & Cohn, 1970).

Atölye çalışmalarında çözüm üretme süreci, alanda bir dizi toplu tasarım gerçekleştirildikten sonra başlamaktadır. İlk olarak bölge hakkında çıkarı olan farklı grupların öncelikleri, beklentileri, problemleri ortaya konur, sonrasında buradaki verilerin planı nasıl etkileyeceği belirlenmektedir. Projelerin başarısı tasarımın ilk aşamalarında önemli ölçüde farklılıkların nasıl çözülebileceği ve katılımcılar arasında ne kadar işbirliği olacağı konusuna bağlıdır (Hamdi, 1991).

Oyunlar:

Tasarım simülasyon oyunları mimarlık ve planlama alanında kısa bir zaman içinde geliştirilmiş ve kullanılmış olsa da, katılım temelli yaklaşımların, yapısal çevrenin tasarım ve yönetimine uyarlanmasına yönelik çok fazla örnek yer almaktadır. Bugün bu konudaki veriler özellikle konut kullanıcısı ve mimar başlığında küçük ölçekli yerleşim bölgelerinden çok, büyük ölçekli kentsel problemler konusunda yoğunlaşmaktadır (Sanoff, 1990). Oyunlar karşılıklı iletişim derecesi, halktan istenen eylem seviyesi ve görevlilerin harcadıkları zaman bakımından çok olumlu biçimde değerlendirilmektedirler (Ok, 1985).

Çoğu mimar ve plancılarının aksine tasarım simülasyon oyunlarının destekçileri, bina yaratma sürecinin, ürünün kendisinden daha önemli olduğunu belirtmektedirler (Sanoff, 1990). Nitekim günümüzde çok yaygın biçimde oynanan SIMS oyunu, oyunu oynayan kişinin süreç içerisinde aldığı kararlar, oyunun gelişimini etkilemekte ve süreci doğru stratejilerle geliştirmesine yöneltilmektedir.

Bu oyunlar genelde tasarım çeşitliliğini artırmak yerine, tasarım problemini anlamak ve tasarım kriterlerini belirlemek için sınırları azaltmakta; görsel tasarımlara ya da maliyet gibi seçilen kriterlere göre sınırlı sayıda açık öneriler koymaktadırlar. Bu nedenle bütçe oyunları ya da takas (trade-offs) gibi yaklaşımlar çok yönlü bir metot sağlayabilmektedir. Fakat günümüzde kullanıcılara açık biçimde ifade edilememiştir.

Bu nedenle katılımcılar harcama biçimlerini çıkardıklarında kaybedeceklerinin veya kazanacaklarının ne olduğu konusunda başka bir yol bulamamış, bu prensiple tasarım sürecinde kişiler arası iletişimin önemi tekrar gündeme gelmiştir. (Sanoff, 1990).

Kullanıcıların kendi ihtiyaç ve isteklerini keşfedecek, anlam ve ifade etmelerine yardımcı olacak sistemlerin gelişimi için planlama ve tasarım profesyonelleri bilgisayar ortamlarında veya reel ortamlarda oyunlar geliştirmişlerdir. Böylelikle kullanıcı ve tasarımcı arasında dolaylı bir ilişki kurulmaktadır.

Strathclyde Üniversitesi'nde ABACUS (Architecture and Building Computer Unit) bu anlamda bilgisayar ortamında farklı oyunlar tasarlamıştır. Oyunlardan birinde program kullanıcıya problemin anlaşılması için sorular sormakta, cevaplarını almakta, eğilimleri tespit etmekte, fiziksel formun daha uygun bir modelini kurmakta ve böylelikle kolay anlaşılır sembollerle kullanıcının kafasındaki bütün elemanları, alanları, ekipmanları ortaya çıkarmaktadır. Bir diğer tasarlanan oyunda değişkenler, maliyet, çevre performansı, strüktürel dayanıklılık ve planlama etkinliği; rol alanlar ise finansmanı sağlayan yöneticiler ve kullanıcılar olarak belirlenmiştir. Bu değişkenlerin birbirlerini nasıl etkilediklerini, rol alanların birbirleriyle çatışan istekleri, gerek meslekten olanlara, gerekse olmayan kullanıcılara bir bilgisayar oyunu aracılığı ile gösterilmektedir (Ok, 1985).

Bilgisayar ortamından farklı olarak reel ortamda kullanıcının kendi konut ihtiyacını belirlemesine, finansman konularını da ortaya koyarak, birtakım yardımcı araçlar yoluyla katkıda bulunmasını sağlamada TRUAX oyun tekniği kullanılmaktadır. Bu teknik halk konutları projelerinde uygulanmıştır. Katılımcılardan içinde yaşamak istediği konutun fiziksel modelini kurması ve mevcut zorunlu bütçe şartlarına uyması için bunu tekrar revizyondan geçirmesi istenmektedir. Oyunun birinci bölümünde katılana 10x10 cm'lik 100 kareden oluşan bir grid ve mekan bölücüler (duvar, pencere, kapı), mobilyalar, ekipmanlar, elektrikli araçlar ve depolama alanlarından oluşan bir oyun seti verilmekte ve bununla ideal bir ünite oluşturması istenmektedir. Bunu yaparken kullanıcıyı, mimar da gözlemekte ve çizmeye çalıştığı plana yardımcı olmaktadır. Oyunun ikinci bölümünde ise kendisine tanınan maliyet sınırını aştığı takdirde ne gibi olanaklardan vazgeçerek bütçe sınırına inebileceği tartışılmaktadır. Burada meslek adamının görevi tasarımı fiyatlandırmak ve teknik çözüm önermek olmakta, kendiliğinden tasarı geliştirmemektedir. Tercihler görsel olarak bildirildiğinden bunları planlara dönüştürmek çok kolay olmaktadır (Ok, 1985).

Yarışmalar:

Günümüzde kentleşme sürecini hızlı biçimde gösteren merkezlerde, düşük geliri yerleşimlerin yaşama standartlarını iyileştirmeye yönelik önemli çalışmalar yer almaktadır. Dünya Bankası, Uluslararası gelişim için Birleşmiş Milletler Kurumu ve daha birçok ulusal kurumlar bu konuda çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bazı istisnaların dışında mimar ve tasarımcıların bireysel anlamda geri planda tutulması, hükümetler ve ilgili kurumlar dünya mimarlarının bu konudaki katkılarını azaltmıştır. 1976'da Habitat'ın Manila'nın köhneleşmesine yönelik kendi evini yapana yardım yaklaşımı açtığı yarışma çok büyük bir önem taşımaktadır (Seelig, 1978). Manila'daki yarışma sonucu edinilen deneyim kullanıcı ihtiyaçlarını karşılayabilen topluluk tasarımı ve konut alanların iyileştirilmesi konusunda mimarların önemli ölçüde kendi sınırlarını genişlettiğini göstermiştir.

Yarışmalar her zaman teknik ve üslupla ilişki kuran yeni deneyim ve fikirlerin geliştirilmesinde yardımcı olmuştur. Yarışmaların düşük gelirlilere konut sağlamadaki başarıları genelde ikinci planda kalmıştır.

Mimarların konut konusundaki deneyimleri başarıları ve başarısızlıklarından elde edilen en önemli ders organizasyonlar aracılığıyla uygulamada farklılıklar sunmalarıdır. Bunların küçük bir kısmı üslup, teknik ya da teknolojide farklılıklar sunmuşlar, büyük bir kısmı ise kurumların şartlarına, politik ve sosyal yapıya uygun binalar inşa ederek kar etmişlerdir (Hamdi, 1991).

3.4.2 İyileştirme Çalışmalarında Tasarımcının Diğer Rollerle İlişkisi

Bütünleşik bir bakış açısıyla ele alındığında, iyileştirme çalışmalarının etkinliğinin artacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda tasarımcının uygun verileri kullanabilmesi iyileştirme çalışmasındaki rollerle kurduğu ilişkiyle söz konusudur.

Kullanıcı-Tasarımcı:

Alışılmış tasarım sürecinde mimarın görevi, bireysel kullanıcının gereksinmelerini saptamak ve bunları yapımcıya-ustaya aktararak binanın oluşumunu sağlamaktır (Ok, 1985). Bugün kentsel yenileme projelerinde ve diğer alanlarda mimarın sorumluluğu istenileni, talebi ve kullanıcı tercihlerini hangi ölçekte ve hangi yöntemlerle değerlendireceği konusundadır. Farklı ölçeklerde yapılan sorgulamalar kullanıcı katılımını gündeme getirmektedir (Sanoff, 1990).

Kullanıcının soyut alternatiflerle karşı karşıya kalması durumunda kendisi için neyin en iyi olduğunu bilmemesi doğal bir süreç olarak görülmektedir. Çözümlerin geliştirilmesinde ve kararların sorumluluğunda bir payı yoksa çözümleri yargılayamaz. Fakat aynı zamanda, hiç kimse de seçenekler hakkında ve onların

doğuracağı sonuçlar hakkında kullanıcı adına değer yargısında bulunamaz. Bu düşünceler tasarım araştırmacılarını, kullanıcının tasarım aktivitesine daha etkin olarak katıldığı çözümlerin geliştirilmesinde ve kararların verilmesinde rolü olduğu süreçler bulmaya yöneltmiştir (Ok, 1985). Bu yüzden tasarımcının kullanıcı ile kurduğu ilişkide belirli bir probleme yönelik çözüm üretmek için sunum, sorgulama, bölgeselcilik, iletişim alternatifleri, birlikte karar verme, kendi kendine karar verme gibi farklı aşamalara yer verilmiştir (Sanoff, 1990).

Sivil Toplum Kuruluşları-Tasarımcı:

Sivil toplum kuruluşlarının halkı organize etme konusundaki rolü çok büyüktür. Tasarımcıların plansız yerleşimlerdeki kullanıcı yapısından daha farklı bir kültüre sahip olmaları kimi zaman tasarımcı-kullanıcı arasındaki ilişkiyi zorlamaktadır. Diğer yandan tasarımcılar uygun verileri her zaman kullanıcı yapısını gösteren tablolardan elde etmemekte, karşılıklı görüşmeler ve derin gözlemleri kullanmaktadırlar. Tüm bu aşamalarda sivil toplum kuruluşları kullanıcı-tasarımcı arasındaki ilişkiyi dengeleyen kilit noktasını oluşturmaktadır.

Kamu kuruluşları-Tasarımcı:

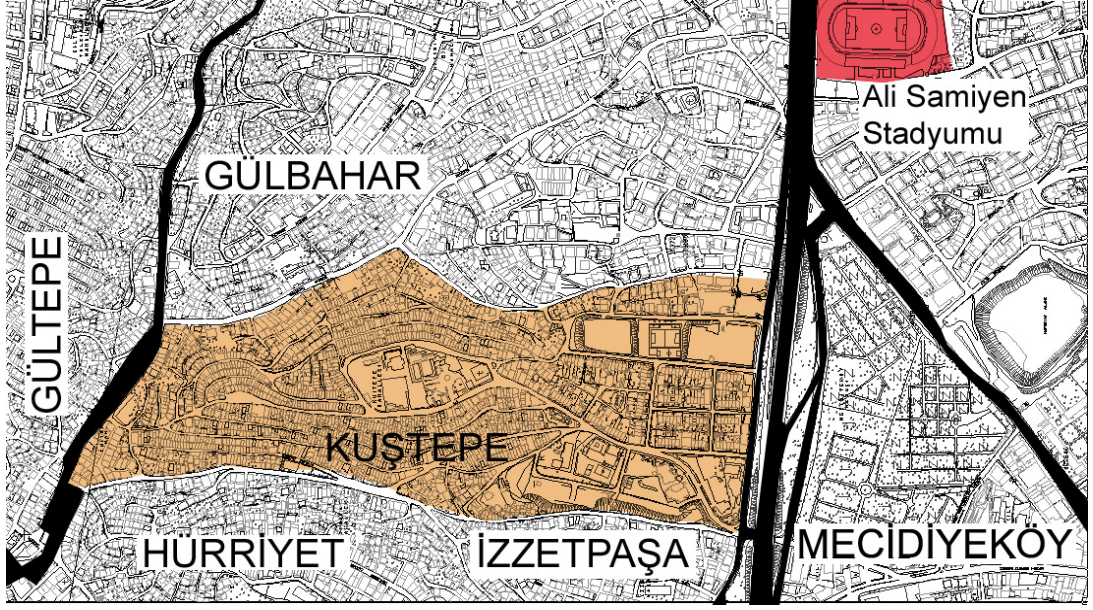
Tasarımcı ve kamu kuruluşları arasında her zaman bir ilişki kurulmamaktadır. Fakat plansız yerleşimlerle ilgili verilen kararlar bazen gelişime yönelik alternatif arayışların sonucu olabilmektedir. Hindistan'da Yeni Bombay için oluşturulan gelişim planı, tasarımcılardan gelen farklı alternatiflerin değerlendirilmesi ile bu konuda örnek sayılabilmektedir. Ayrıca kamu kuruluşları bünyesinde de planlama etütlerini gerçekleştiren ilgili kurumların varlığı söz konusudur. Burada çalışan kadronun diğer kuruluşlarda görev alan tasarım profesyonelleriyle birlikte çalışmalarını iyileştirme bakış açısında yararlı görülmektedir.

4. KUŞTEPE ÖRNEĞİNDE İYİLEŞTİRME YAKLAŞIMLARININ İNCELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde, örnek çalışma alanı olarak seçilen Kuştepe Mahallesi, olası bir iyileştirme çalışması için veri toplamada ve analizinde kullanılan tekniklerle incelenmiştir. Çalışma alanı ile ilgili olarak öncelikle literatür taraması yapılmıştır, daha sonra fiziksel ve sosyal yapı analizleri tamamlanmış, birbirleriyle olan ilişkileri değerlendirilmiştir.

4.1 Bölgeye Ait Genel Bilgi

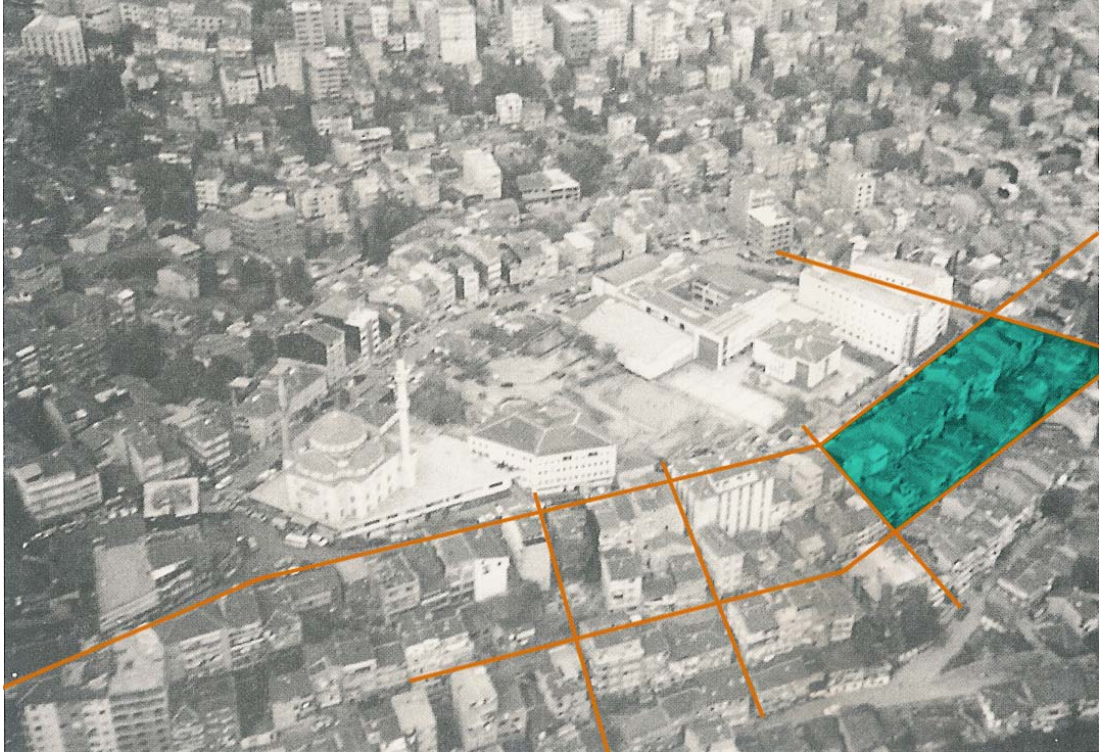
Kuştepe Mecidiyeköy'ün kuzeyinde, diğer gecekondu semtlere komşu bir konumdadır. (Şekil:4.1) Şişli ilçesinin Kuştepe mahallesi, gecekonduları yıkılan halka belediyece arsa tahsis edilmesini öngören 1953 tarihli 6188 sayılı Bina Yapımını Teşvik ve İzinsiz Binalar Hakkında Kanun ile kurulan ilk sosyal mesken bölgesidir. Bu kanun ile hazinenin ve diğer kamu kuruluşlarının elindeki toprakların belediyelere geçmesine ve böylece belediyelerin kendilerinin dar gelirli için konut projeleri üretmelerine ve ihtiyacı olan ailelere arsa sağlayabilmelerine olanak tanımıştır (Gökmen, ve diğerleri, 2003). 1950'li yıllardan önce Kuştepe'de yerleşim yok denecek kadar azdır. Bölgede mezarlığın yanı sıra dutluk ve bahçeler yer almaktadır. Kuştepe'de bu kanun ile gecekondu yıkılan halka yer tahsis edilerek, parselleri belirlenmiştir. Halk geçici bir süre çadırlarda kaldıktan sonra yıkılan gecekondularından söktükleri malzemelerle burada kendi evlerini yapmış veya yaptırmışlardır. Kanun akarsu, kanalizasyon, ulaştırma, yol gibi altyapı ihtiyaçlarına ve eğitim, istihdam gibi sosyal ihtiyaçlara yönelik öğeleri kapsamamaktadır. Bu yöndeki eksiklikler halkın kendi çabasıyla tamamlanmaya çalışılmasına rağmen bugün halen tam olarak sağlanamamıştır. Bu şekilde Türkiye'nin farklı yörelerinden gelen halk bir arada yaşayarak yeni değerler üretmişlerdir. Bölgede İstanbul doğumluların yanı sıra Karadenizliler, Romanlar ve Kayserililer sırasıyla üst ve alt gelir grubunun ve sosyoekonomik yaşam düzeyinin temsilcileri sayılmaktadırlar (Kazgan, ve diğerleri, 1999).

Şekil 4.1 Kuştepe'nin Mecidiyeköy'le Olan İlişkisi (İ.B.B 1/5000)

Kuştepe bölgesinin gelişiminde, bir sivil toplum kuruluşu olan İstanbul Gecekonducularını Güzelleştirme Derneği ve özel bir üniversite olan Bilgi üniversitesinin çok önemli bir yeri vardır. Gecekonducu yıkılan halkın örgütlenerek oluşturduğu bu dernek, gecekonducuların haklarını korumak, belediyeden karşılanabilecek hizmet ihtiyaçlarını karşılamak ve tapulandırılmalarını sağlamak için çaba gösterirken, Bilgi üniversitesi çeşitli etkinliklerle Kuştepe halkının kültürel anlamda gelişimini sağlamak konusunda yardımcı olmuştur. Üniversite aynı zamanda Kuştepe ilkokulu'nun sekiz yıllık öğretime geçişindeki tüm yapı ve eğitim donanım sorumluluğunu üstlenmiş, Etiler ve Nişantaşı'na giden Kuştepe'li öğrencilerin kendi mahallelerinde okumalarını sağlamıştır (Kazgan, ve diğerleri, 1999).

Kuştepe bölgesinde yaşayan halk, mahallelerinin gecekondu mahallesi olarak adlandırılmasına karşı çıkmasına rağmen bina köhneleşme durumları, alt yapı eksikliği, kat adetlerindeki uyumsuzluk ve illegal kat çıkışları gibi olumsuzluklarıyla plansız yerleşimlerdeki özelliklerle paralellik göstermektedir.

Şekil 4.2 Kuştepe, Yukarıdan Görünüş (Kazgan, ve diğerleri, 1999).

Kuştepe’de iyileştirmeye yönelik ilk eylem 1997 yılında mahallenin merkezindeki yıkık yapının onarılarak, ek binalarıyla Bilgi üniversitesinin yapılmasıyla gerçekleştirilmiştir. Bölgede Bilgi’nin konumlandığı yapı adasına doğru yükselen, oldukça dik yokuşların ve merdiven yolların oluşmasına neden olan topografya hakimdir. Binalar bu eğimli arazi üzerine yerleşmiştir. Topografyanın mevcut durumu da gene plansız yerleşimlerle paralellik içindedir. Bilgi üniversitesinin mahalleyi iyileştirmeye yönelik çalışmaları, bölgenin sosyoekonomik yapı ve işleyişini saptamak ve değişimi gözlemlemek için başlattığı araştırmaların yanı sıra, “Kuştepe’yi Okumak” adlı atölye çalışmasıyla fiziksel ve sosyal yapının tasarımcı bakış açısıyla incelenmesi ve senaryolar geliştirilmesi ile çeşitlilik göstermektedir (Kocaman, 1999).

4.2 Kuştepe Örneğinde İyileştirme Yaklaşımı İçin Ele Alınan Çerçeve

İyileştirme çalışmaları kavram ve yaklaşımlar olarak ikinci bölümde detaylı biçimde ele alınmıştır. Bu veriler doğrultusunda Kuştepe’de olası iyileştirme alternatifleri arasından halkı yerinde koruyan, aşamalı bir süreci takip eden arsa düzenleme yaklaşımı üzerinde durulmuştur. Bölgede konut, sosyal merkez ve ticari merkez gibi, bir yerleşmede olması gereken tüm aktiviteler için yeniden planlanmasını öngören arazi düzenlemeleri; burada yapı adası ölçeğinde tutulmuş ve bu yönde incelemeler

yapılmıştır. Kapsamlı bir iyileştirme çalışmasında topografik öğeler, yerleşim kaynakları, ulaşılabilirlik, altyapı, açık alanlar, sirkülasyon ve konutun durumu gibi fiziksel öğelerin yanı sıra; sosyal, ekonomik eğitim, sağlık, istihdam gibi fiziksel olmayan öğeler yer almaktadır.

Yapı adası ölçeğinde ele alınan uygulama çalışmasında fiziksel öğeler konutun durumu ve plan tipolojileriyle, sosyal öğeler hanehalkının sosyoekonomik durumu, kişi sayısı, mülkiyet durumu ve olası bir iyileştirme çalışması için katılım durumu ile sınırlı tutulmuştur. Burada elde edilen verilerin kullanılan yöntemlerle, rollerin hangi aşamalarda aktif yer alabileceği gösterilmek istenmektedir.

4.2.1 Amaç ve Kapsam

Kuştepe'ye ait veriler gecekondusu yıkılan halkın arsa tahsisi yoluyla bu bölgede yerleştiği yönündedir. Fakat gerek yerinde yapılan gözlemler gerekse kaynaklardan elde edilen veriler halkın yaşadığı konutlardan ve çevrenin sunduğu şartlardan memnun olmadığını, aynı zamanda bu bölgede yaşamayı sürdürmek istedikleri doğrultusunda olmuştur. Bölge için yapılacak olası bir iyileştirme çalışmasında halkı yaşadıkları çevrede koruyan, aşamalı gerçekleşecek bir süreç öngörülmüştür.

Yapı adası ölçeğinde ele alınan uygulama çalışmasında amaç; rollerin etkinliklerinin incelenmesiyle bölgede hangi sektörlerin katılımı olabileceğini ve katılımın ne şekilde gelişebileceğini değerlendirmektir. Bu doğrultuda elde edilen verileri fiziksel alan üzerinde bütünleştirerek, her hane için ilgili sorunların tespiti ve kurum-kuruluşların, kullanıcı grubun ve tasarımcıların rolleri incelenmektedir. Diğer yandan analiz aşamasında kullanılan diyagramlar ve simülasyonlar aracılığıyla elde edilen görsel verilerin tasarımcıya veri oluşturacağı düşünülmektedir.

4.2.2 Yöntem

Uygulama bölgesi için seçilen Kuştepe'de kullanılan yöntemler; literatür araştırması, yerinde yapılan gözlem, anket çalışması, seçilen bölgenin simüle edilmesi, gözlem ve anket çalışmasından elde edilen verilerin simüle edilmiş alan üzerinde ayrıştırılması, ayrıştırılan bilgiyi iyileştirilebilecek öğeler konusunda rollerin sorumluluklarını değerlendirme gibi aşamalardan oluşmaktadır.

Literatür araştırması, iyileştirme çalışmalarında kullanılacak veri toplama teknikleri, Kuştepe'ye ait genel bilgi konusunda yapılmıştır. Kuştepe'ye ait genel bilgi için "Kuştepe'yi Okumak" adlı atölye çalışmasından edinilen deneyim ve kaynakların yanı sıra internetten elde edilen veriler kullanılmıştır.

İyileştirme kavramının toplumsal bakış açısına sahip olması, iyileştirmenin çeşitli biçimlerde incelenmesini gerektirir. Plansız yerleşimlerdeki hızlı değişim ve kontrolsüz büyüme bu tip alanlarla ilgili karar veren grupların farklı veri toplama sistemlerine ihtiyaç duyduklarını göstermiş, diğer yandan iyileştirme çalışmalarında, arazi tahsisi ve yenileme konularında yaşanan problemler, iyileştirilecek bölgelere ait verilerin toplanması konusunda eğilimi artırmıştır (Hijl, ve diğerleri, 1981). İyileştirme çalışmalarında kullanılacak veri toplama teknikleri, özellikle problemi net ve doğru biçimde belirlemek için önemlidir. Bunun için veri toplama aşamasında anket çalışmaları ve yerinde yapılan gözlem-fotoğraflar; analiz aşamasında diyagramlar ve simülasyonlar gibi teknikler kullanılmıştır.

Veri Toplama Aşamasında Kullanılan Teknikler

Anket çalışmaları:

Anket çalışmaları yazılı olduğu gibi sözlü biçimde de uygulanmaktadır. Yazılı biçimde gerçekleştirilen düzenlenmiş sorular araştırmada hedeflenen bölgelere ait yararlı sonuçlar getirmelerine rağmen bununla birlikte bazı zorlukları da taşımaktadır. En önemli problem belirlenen soruları doğru biçimde karşılıkine aktarabilmektir. Diğer bir problem soruların yöneltildiği kişilerin cevap vermek konusunda yaşadığı tereddüttür. Kimi zaman görüşmelerin tekrarlanması anketlerdeki başarıyı soruların cevaplanmasıyla artırmaktadır. Anket çalışmaları kullanıcıların tepkileri göz önünde bulundurularak hazırlanmalıdır (Zube, ve Moore, 1989).

Sözlü gerçekleştirilen anket çalışmaları hanehalkıyla, grupla veya alanda araştırmacıyla birlikte dolaşarak yapılabilmektedir. Açık uçlu derinlemesine yapılan görüşmeler düzenlenmiş sorularla yapılan görüşmelerden farklıdır. Burada derinlemesine görüşmeler araştırmacının ikinci el kaynaklardan elde etmesinden çok, veri toplamada doğrudan içinde olduğu görüşmelerle sağlanmaktadır. Bu şekilde yapılan görüşmelerle daha fazla bilgiye ve veriye ulaşılabilmektedir.

Yine grupla birlikte yapılan görüşmelerle de niteliksel anlamda zengin sonuçlara ulaşılmaktadır. Çünkü bu süreçte derin ve duygusal yüklü görüşmeler yapılmaktadır. Bu şekilde kimi zaman yerinde yapılan görüşmelerle belli mekanların grup tarafından nasıl değerlendirildiği gözlemlenmektedir (Zube, ve Moore, 1989).

Bu tezde uygulama çalışmasında hedeflenen amaçlar doğrultusunda anketler her haneye girilerek yüz yüze yapılmıştır. Anket çalışması, seçilen bölgenin kullanıcı profili ve konut içi mekan organizasyonu çıkartılmak üzere hazırlanmıştır. Her parseldeki hane için kullanıcının gelir düzeyi durumu, kişi sayısı, istihdam tipi,

mülkiyet durumu, olası bir iyileştirme çalışması için katılım durumu, kullanıcı gözüyle problem tipleri, katılım biçimleri ve konut tipolojisi verileri elde edilmiştir.

Yerinde yapılan gözlem-Fotoğraflar:

Yerinde yapılan gözlemlerde yerinde tespit ve fotoğraflarla analiz yapılmıştır. Fotoğraflar binaların köhneleşme durumları ve kat adetleri arasındaki uyumu göstermektedir. Yerinde tespit için seçilen bölgenin ve kullanıcıların çevreyi kullanma biçimleri gözlemlenmiştir. Buradaki veriler değerlendirme aşamasında kullanılmıştır.

Fotoğraflar, tüm gerekli detayların görsel sunumlarını, gerçekçi olarak ortaya koyarlar. Çeşitli sunumlar için farklı açılardan elde edilen görünüşler, yapılan fotomontajlarla ve metin ilaveleriyle veri sağlamakta kullanılmaktadırlar (Hall, 1996). Diğer yandan hava fotoğrafları ile elde edilen veriler, genelde gelişmekte olan ülkelerde alt yapı ihtiyaçları, konut programları, plansız yerleşimlerin iyileştirilmesi gibi problemler konuların üstesinden gelmek konusunda yarar sağlamaktadır (Hijl, ve diğerleri, 1981). Hükümet araştırma ofislerinden elde edilen hava fotoğrafları, araştırmacılara bölgenin geçmişi hakkında veri sağlaması açısından önemlidir. Böylelikle fiziksel araştırmalar geniş çapta analiz edilmiş ve anlaşılmıştır (Zube, ve Moore, 1989). Plansız yerleşimlerde veri toplarken ekonomik kaynaklardaki yetersizlik, eğitilmiş personellerdeki eksiklik, diğer bir yandan mevcut alana ait fiziksel karmaşıklık ve kullanıcıların olumsuz düşünceleri gibi zorluklarla karşılaşmaktadır. Hava fotoğrafları tecrübeli araştırmacılar tarafından ele alındığında bu tip bölgelerdeki hızlı değişime adapte olabilecek düzeydedirler (Hijl, ve diğerleri, 1981).

Hava fotoğrafları ile elde edilen veriler bilgisayar sistemlerine ihtiyaç duymaktadır. Çeşitli semboller, gölgelemeler veya renkler kullanılarak mevcut alana ait çizgisel haritalar oluşturulur. Coğrafi kodlamanın, depolamanın, analizlemenin ve alansal bilgilerin görsel anlamdaki sunumu olan GIS (Coğrafi Bilgi Sistemi) bu yöntemde kullanılan bir veri bildirim sistemidir (Bechtel, ve diğerleri, 2002).

Bu tezde yapı adası ölçeğinde ele alınan uygulama çalışmasında hava fotoğraflarından kapsamlı bir biçimde faydalanılmamıştır, fakat alanda çekilen fotoğraflar bina durumu ve bina-plan ilişkisinin ihtiyaç duyulan aşamalarında faydalanılmıştır.

Analiz Aşamasında Kullanılan Teknikler

Simülasyonlar:

Seçilen bölgenin simülasyonu için daha önceden belediyeden alınmış arazinin halihazır paftaları ve eğim çizgileri, “Kuştepe’yi okumak” adlı atölye çalışmasının kaynaklarından elde edilmiştir. Anket çalışmasından elde edilen plan tipolojileri ve arazinin topografyası Auto Cad 2004 programı yardımıyla dijital ortama aktarılmış, 3D Viz programı yardımıyla üç boyutlu hale getirilmiş, Photoshop programı yardımıyla düzenlemeler yapılmıştır.

Simülasyon sanayi, bilim ve eğitimde, gerçek olayları ve işlemleri deney koşulları altında yaratmaya dayanan araştırma ve öğretim tekniğidir (Goetz, ve diğerleri, 1994). İyileştirme çalışmalarında gerek fiziksel verilerin saptanmasında gerekse kullanıcıların fikirlerini almak ve bu konuda nelerin yapılabileceğini saptamak için üç boyutlu modellerle simülasyonlar yapılmaktadır. Üç boyutlu modellerle, ihtiyaç duyulan düzeyde detaylar gösterilebilir, model istenilen ortama göre değiştirilebilmektedir. Bugün üç boyutlu modellerin kullanıcılar tarafından anlaşıldığı ve proje önerilerinde düzeltme ve geliştirme yapabildikleri bilinmektedir. Böylelikle etkileşim ve erişim kavramlarıyla görsel etkinin gerçekçi sunumlarının birleşmesi mümkün kılınmış, halkın yeni mekanların gelişiminde rolünün olması sağlanmıştır (Hall, 1996).

Kullanıcıların fikirlerini almak konusunda simülasyonlar diğer görüşme teknikleriyle birlikte kullanılmaktadırlar. Bu tip metotlar soyut fikirlerin gösterilmesi aşamasında faydalı olmaktadır. Maketler ve diğer grafik anlamdaki sunumlar görüşmelerde yardımcı olan araçlardır. Güney Afrika’daki çoğu kendi evini yapana yardım konut projelerinde kullanıcıların bu metodu kullanarak kendi konutlarını tasarlamaları tavsiye edilmiştir. Burada edinilen deneyimle kullanıcıların maket ölçeklerini kullanmada bir problem yaşamadıkları, fakat iki boyutlu çizimleri algılamakta zorlandıkları görülmüştür. Maket metoduyla kullanıcılar kendi konutlarını kendi tercihlerine göre tasarlayabilmişlerdir (Zube, ve Moore, 1989).

Konut tercihlerinin toplanması ve toplum tarafından kabul edilmeleri açısından, simülasyon tekniğinin sörvey yöntemleriyle karşılaştırılmaları şöyle olmaktadır. İlk olarak sörveylerde konut ihtiyacı ve öncelikleri, ilgili soruların cevaplandırılmasıyla bulunmaya çalışılmaktadır. Her ne kadar istekler belirlense de çoğu zaman cevaplayanın konut ihtiyacı konusunda bir bütün olarak bilgi toplamak mümkün olamamaktadır. Bu bilgi simülasyonlarla toplanabilmektedir (Ok, 1985).

Bu tezde farklı aşamalarda kullanılan simülasyonlar uygulama çalışması kapsamında verilerin üç boyutlu modele dönüştürülmesinde kullanılmıştır.

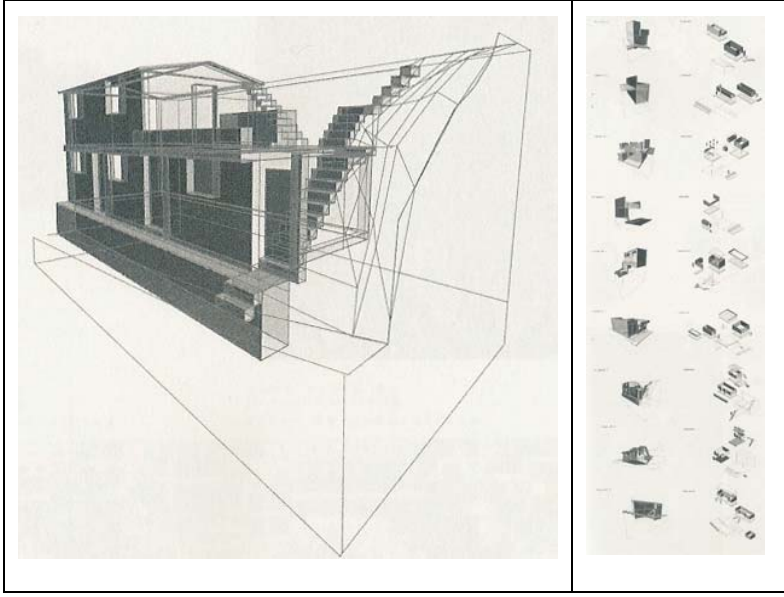
Diyagramlar:

Toplanan verilerin alan üzerinde ayrıştırılması, diyagramatik olarak yapılmıştır. Bunun için anket çalışmasından elde edilen veriler, simülasyonu yapılan bölgede her hane üzerinde farklı renkler kullanılarak çakıştırılmıştır. Böylelikle olumsuz şartlar gösteren durumlar koyu renkte belirtilerek mevcut sosyal ve fiziksel durum, simüle edilmiş alan üzerinde gösterilmiş, iyileştirme yapılacak konuları yönlendirebileceği üzerinde durulmuştur. Elde edilen sonuçlar mevcut bölgenin birebir aynısı olmaması durumuyla diyagramatik bir gösterim özelliği taşımaktadır.

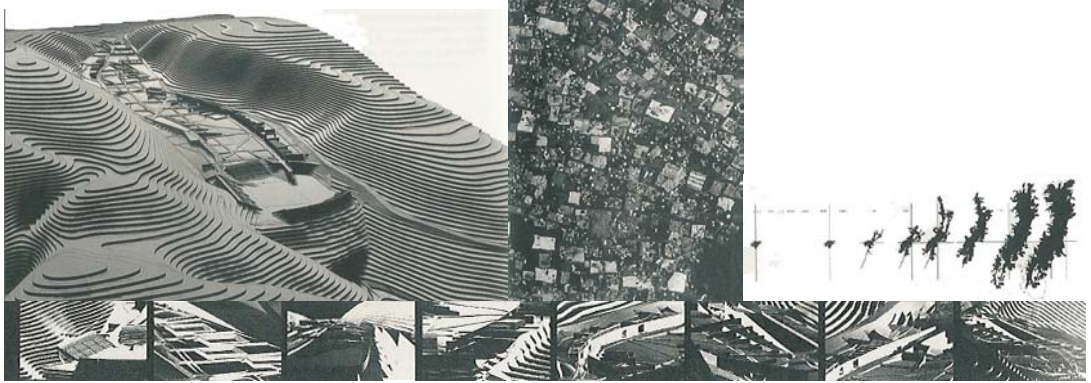
Diyagramlar performans kriterinin geliştirilmesinde ve araştırılmasında büyük önem taşımaktadırlar (Hall, 1996). Genel anlamda, üst üste örtüşen bilgiyi, görsel bir araç şeklinde en iyi anlaşılabilir hale getirmek için kullanılan bir tekniktir (Do, ve Gross, 2001). Diyagramlar yeniyi, yararlı olanı ortaya koyarak mimarlıktaki tipoloji alışkanlığından farklı bir yere götüren bir anlayış sergilemektedirler. Tasarım disiplininde diyagramlar; düşünmek, problem çözmek ve iletişim kurmak için temel sunumlardır. Mimarlıkta diyagramlar, son bir kaç yıldır tasarımı geliştiren, çoğaltan ve yararlı hale getiren bir tekniğin parçası olmuşlardır (Berkel, ve Bos, 1999).

Diyagramlar gelişmiş toplumlarda mimari projelerde tasarıma yardımcı olan bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Bu doğrultuda diyagramlara örnek olabilecek bir çalışmayı anlatmakta fayda görülmektedir. Quato, Ekvator'da arazinin yeniden kullanımına yönelik dinamik tasarım çalışması konuyla olan ilişkisi açısından önemli bir örnek olarak değerlendirilmektedir.

Proje İngiltere AAschool'da bitirme çalışmasında Quato'nun kontrolsüz kentsel gelişimine yönelik; arazi değerleri, verimsiz topraklar, topografik değerler, mevcut kent hizmetleri diyagramatik bir dille ele alınmış (Şekil 4.4) ve bu veriler doğrultusunda tasarım kararları alınmıştır. Bölgesel ölçeğin yanı sıra konut ölçeğinde de konuta ait her bir katman diyagramlarla parçalanmış (Şekil 4.3) ve yeni gelişim bölgeleri için yönlendirildiklerinde bir araya gelme biçimleri irdelenmiştir (Boom, 2003).

Şekil 4.3 Konuta Ait Çıkartılan Katmanlar (Boom, 2003).

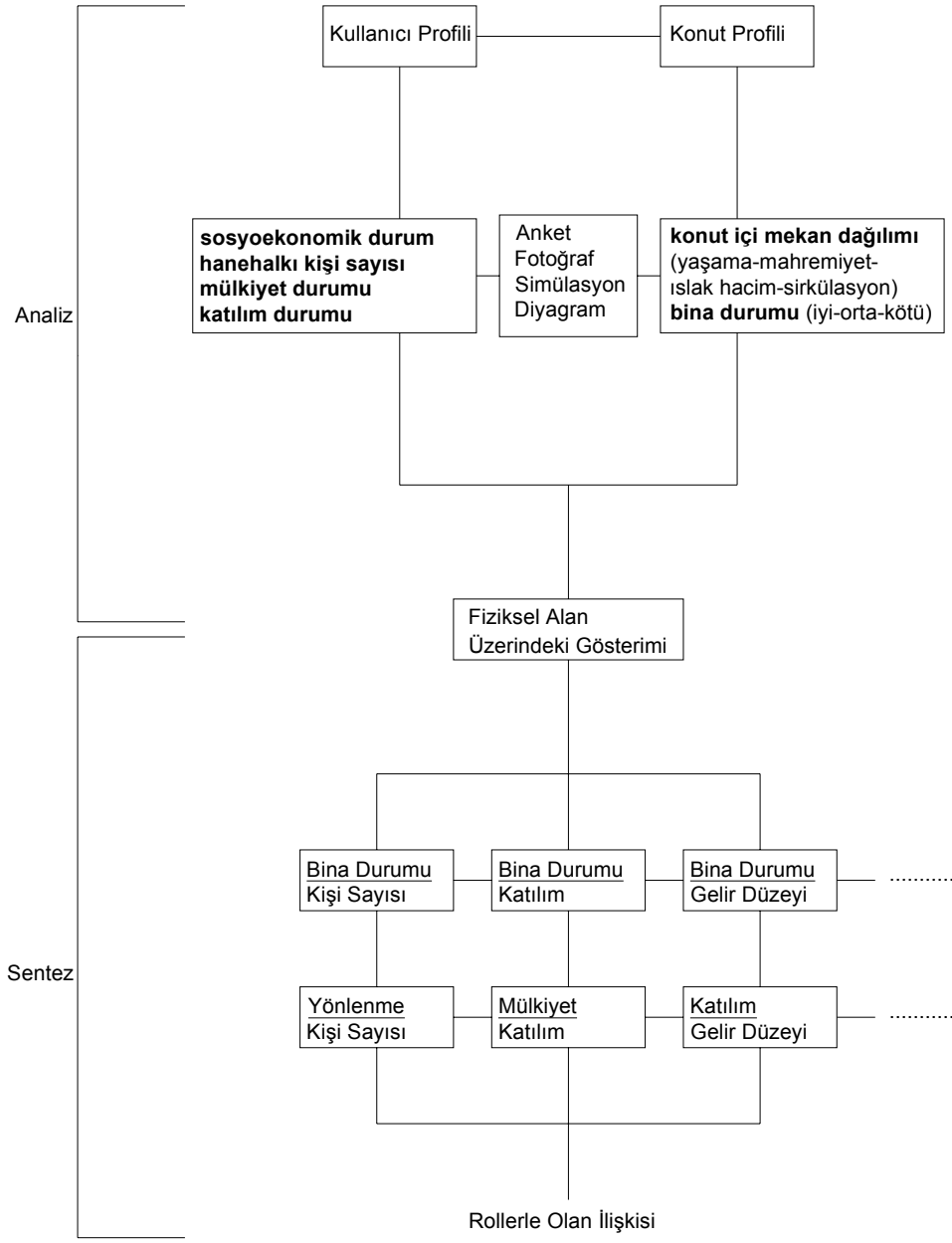

Şekil 4.4 Bölgeye Ait Oluşturulan Topografik Değerler Ve Bölgeye Ait Gelişim Grafikleri (Boom, 2003).

Diyagramların, gelişmiş toplumlarda, gerek köhneleşmiş alanların iyileştirilmesi, gerekse yeni tasarımlarda mimari proje örneklerin çözümlenmesinde kullanıldığı bilinmektedir. Fakat henüz Türkiye’de bu kapsamda sağlıklı yerleşim alanlarında kullanılan bir teknik değildir. Bu tezde uygulama çalışması için elde edilen veriler bilgisayar ortamında simüle edilmiş ve diyagramlar verilerle kurduğu ilişkiyi gösteren bir yöntem olarak kullanılmıştır.

Ayrıştırılan verilerin rollerle olan ilişkisi, fiziksel ve sosyal yönden aşamalı bir gelişim için kurulmuştur. Bu doğrultuda köhneleşme gösterebilecek farklı veriler üst üste çakıştırılarak kullanıcı katılımının hangi konularda olabileceğini, rollerin hangi konularda yer alabileceğini göstermiştir. Tablo 4.1 Uygulama çalışması için aşamaların birbiriyle olan ilişkisini göstermektedir.

Tablo 4.1 Kullanılan Yönteme İlişkin Akış Şeması

4.3 Kuştepe Mahaltesinde Kullanıcı ve Konut Profili

Uygulama bölgesi olarak seçilen Kuştepe’de yerleşim, kullanıcı profili ve konutun durumu açısından diğer gecekondu bölgeleri ile benzerlik göstermekte, fakat konut edinme biçimiyle farklılık göstermektedir. Arsa tahsisi yoluyla buraya yerleştirilen halka uzun vadeli konut kredisi verilmesi ve aynı yardım yapılması yoluna gidilmiştir (Anon., 2003. www.bayindirlik.gov.tr). Bölgenin gelişimi konusunda sivil toplum kuruluşlarının ve özel kuruluşların etkisi olmuştur.

Kuştepe Mahaltesinin genel kullanıcı profili “Kuştepe Araştırması 1999” adlı çalışmada daha önceden derinlemesine araştırılmıştır. Buradaki veriler doğrultusunda ve katılımcı olduğum “Kuştepe’yi Okumak” adlı atölye çalışmasından edindiğim deneyimle, bu bölümdeki alan çalışmaları gerçekleştirilmiştir

Kuştepe gecekondu mahallesi olarak kurulmadığı için diğer plansız konut alanlarından ayrılmaktadır. Yarım yüzyılı geçen bir geçmişi vardır. Fakat kurulduğu zamanda altyapı hizmeti götürülmemiş; eğitim, muhtarlık gibi işler barakalarda sürdürülmüştür. Bugün altyapı hizmeti Kuştepe’nin belli bölgelerine götürülmüş olsa da halen eksik hizmet gitmiş konutlar yer almaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının bu gelişimde önemli bir rolü olmuştur.

Kuştepe mahaltesinde halkın büyük bir çoğunluğunu Karadeniz kökenliler ve Romanlar oluşturmaktadır. Bölgede bunlar dışında Kayserililer ve Doğudan gelenlerle İstanbul doğumlular yerleşmektedir.

Yapılan araştırmalar, Kuştepe halkının eğitim düzeyinin İstanbul ortalamasının altında kalmasına rağmen, kentli geleneklerin yaygınlaştığını göstermektedir. Doğum oranı düşmüş, “büyük aile” yerini çekirdek aileye bırakmıştır. Kadının toplumdaki statüsünü gösteren nikahın niteliği (dini-resmi) kentli geleneklerle önemli ölçüde uyum sağlamaktadır. Fakat bu verilere rağmen Kuştepe halkı kendilerini yaşadıkları ortamla tam özdeşleştirememekte, eski bağlarını arayan davranış biçimleri göstermektedirler. Nitekim kadınların komşuluk ilişkilerini sokağa taşıyarak kapı önlerinde gün yapmalarını, ya da sokakta halı yıkamalarını bu davranış biçimleri içine koyabiliriz.

Kuştepe’deki kullanıcı yapısı yaşama, görgü ve çalışma biçimleri açısından iki gruba ayrılmaktadır. Bu ayrım bölgenin fiziksel yapısında da görülmektedir. Geçimlerini geçici-günü birlik düzensiz işlerle sağlayan, kalabalık aileler halinde yaşayan Romanlar ve Kayserililer düşük yaşam düzeyleriyle Kuştepe’nin geri kalan kısmına göre daha fakir konutlarda yaşamaktadırlar. Buralarda konutlar altyapı hizmetinden yoksundurlar. Konutlarda bakım yok denecek kadar azdır. Ayrıca konut içi mekan

organizasyonlarında belli bir düzen görülmemektedir ve ailedeki kişi sayısına göre oda eklentileri yapılmıştır.

Şekil 4.5 Yapı Adasının Bilgi Üniversitesi Yönüne Bakan Cephe

Şekil 4.6 Yapı Adasının Yavrukuş Sokak Yönüne Bakan Cephe

Konutun durumu diğer kullanıcı yapısında daha farklıdır. Binalar parsel boyutlarına tam olarak oturmuş, bahçe kullanımına yer verilmemiş ve konut içi mekan organizasyonu sıkışık biçimde planlanmıştır. Diğer bölgede yatayda ve düşeyde görülen oda eklentileri burada hane içindeki odaların bölünmesi ile sınırlı kalmıştır. Romanlar ve Kayseriler Şekil 4.2'de gösterildiği gibi Bilgi'nin konumlandığı yapı adasının kuzeyinde, diğer kullanıcı gruplar güneyinde yerleşmişlerdir.

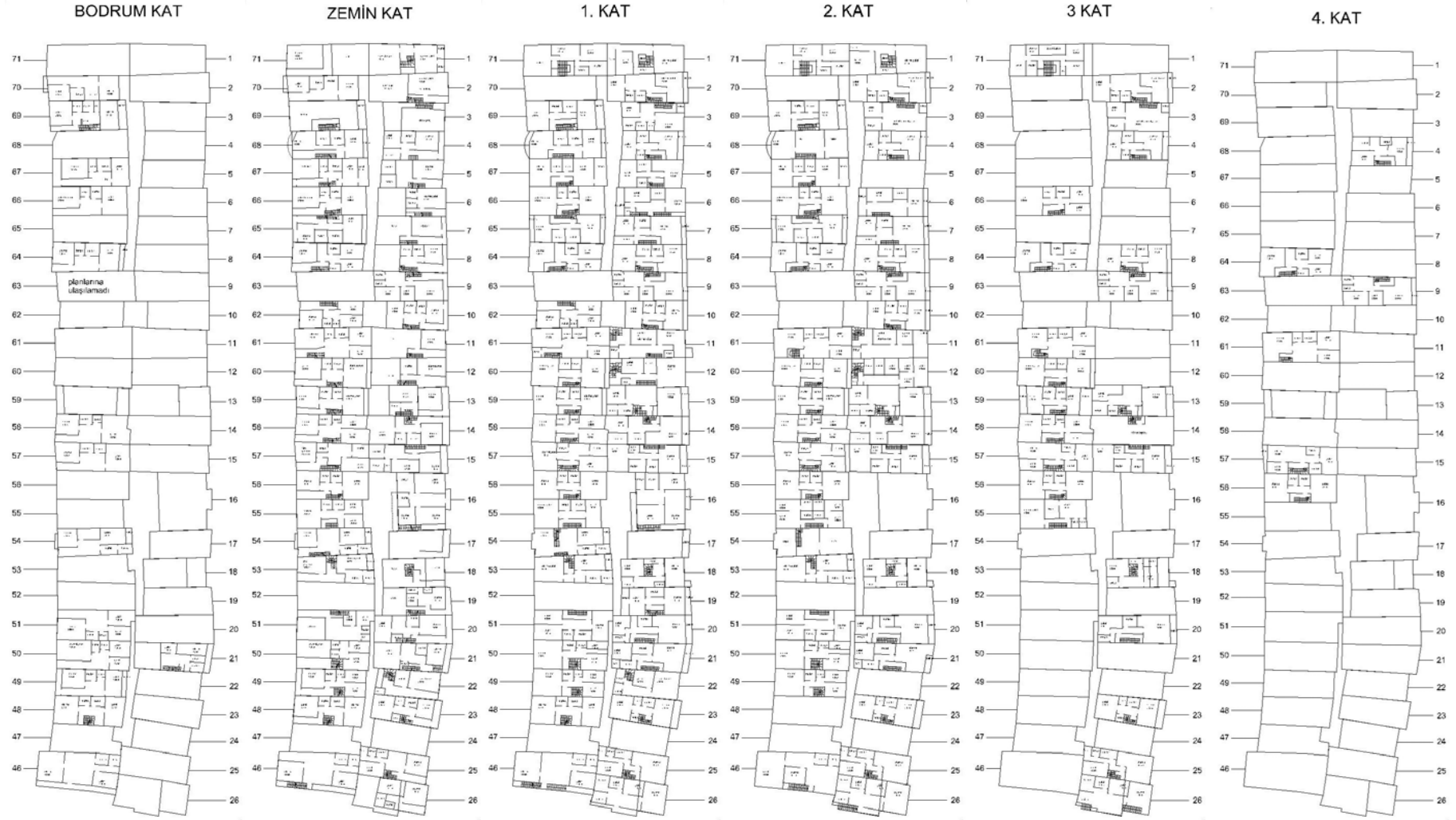
Kullanıcı yapısı ve fiziksel özellikler Kuştepe'de iki farklı biçimde görülmektedir. Alan çalışması kullanıcının olası bir iyileştirme çalışmasında katılım performansına göre seçilmiştir. Bölgede daha önceden kullanıcılarla yapılan görüşmelerde kullanıcının, komşuya ait benzer özelliklere sahip olma isteği yaygın biçimde görülmüştür. Bu doğrultuda yapılacak olası bir iyileştirme çalışması bölgeyi olumlu yönde etkileyeceği ve halkı teşvik edeceği düşünülmektedir.

4.4 Kuştepe'de İyileştirme Yaklaşımına Yönelik Fiziksel ve Sosyal Yapı Analizleri

Kuştepe'ye ait olası bir iyileştirme çalışmasında seçilen bölgenin mevcut verilerini birbirleriyle ilişkilendirmek için uygulama çalışmasında analizler farklı tekniklerle yapılmıştır. Burada ele alınan analizler; konut içi mekan organizasyonu analizi, mülkiyet analizi, bina kullanım analizi, hane başına düşen kişi sayısı analizi, gelir düzeyi dağılımı analizi, olası iyileştirme çalışması için katılım durumu analizi, doluluk boşluk analizi, bina durumu analizleridir. Anket çalışmasından elde edilen sosyal veriler Tablo 4.2'de, plan tipolojileri Şekil 4.7'de gösterilmektedir.

Tablo 4.2 Uygulama Alanından Elde Edilen Sosyal Veriler.

TOPLAM	Kullanım		Mülkiyet		Katılım		Gelir Düzeyi Aralığı		Kişi Sayısı Dağılımı		İstihdam Dağılımı	
	Konut	149	Kiracı	86	Yorum Yok	45	(1) 0-190	4	1 Kişi	14	vasıfsız işçi	60
Depo	7	Ev Sahibi	63	Evet	56	(2) 200-390	59	2 Kişi	38	esnaf	30	
İş yeri	3		149	Hayır	48	(3) 400-590	51	3 Kişi	17	öğrenci	179	
					149	(4) 600-790	21	4 Kişi	45	memur (kamu+özel)	77	
						(5) 800-990	7	5 Kişi	24	emekli	39	
						(6) 1000-1500	7	6 Kişi	9	ev kadını	99	
							149	7-10 Kişi	2	işsiz	12	
									149	diğer	19	
											515	

Şekil 4.7 Uygulama Alanından Elde Edilen Plan Tipolojileri

4.4.1 Bina Durumu Analizi

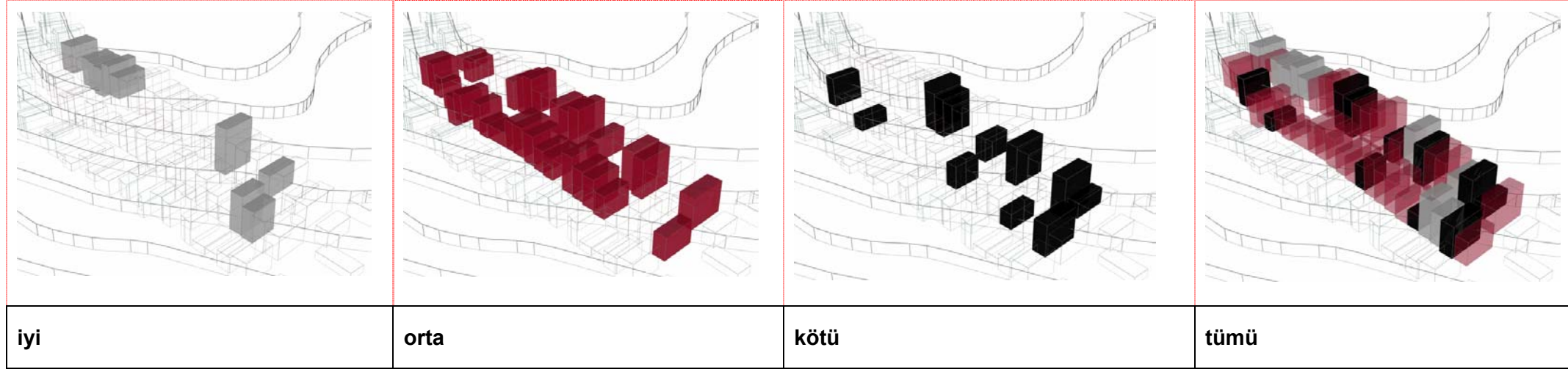
Yerinde yapılan gözlemlerle bölgede binaların durumlarına ait veriler elde edilmiştir. Bina durumları iyi, orta, kötü olarak belirlenmiş ve bu doğrultuda veriler Şekil 4.8'de gösterilen diyagramlarda uygulanmıştır. Bina durumu iyi olarak gösterilen yapılar çoğunlukla çevre binalarla kat uyumsuzluğu gösteren apartmanlaşmış yapılardır. Fakat yapı adasındaki diğer binalardan daha iyi koşullardadır. Bina durumu kötü olarak gösterilen binalar gerek cephe, gerekse taşıyıcı ölçeğinde bozukluklar gösteren aynı zamanda çarpık yapılaşma gösteren binalardır. Kötü özellik gösteren binalarda yapılan görüşmelerin çoğunda kullanıcı rutubet, su akıntısı, sıva dökülmesi, ısıtma problemi gibi sorunlardan bahsetmiştir. İyi, orta ve kötü özellik gösteren binaların çoğunda planlarda kullanıcı kendi ihtiyacı doğrultusunda yeni oda oluşturma, odayı büyütme ya da ıslak hacimler arasında yer değişikliği gibi planı çözümlenmeye yönelik düzenlemeler yapmışlardır. Bu da kullanıcının kendi konutunu deneyimle geliştirebileceğini göstermektedir. Burada hazırlanan diyagramlar tüm diğer diyagramlarla birlikte alınabilmekte ve konutun genel durumu hakkında bilgi vermektedir.

4.4.2 Bina Kullanım Analizi

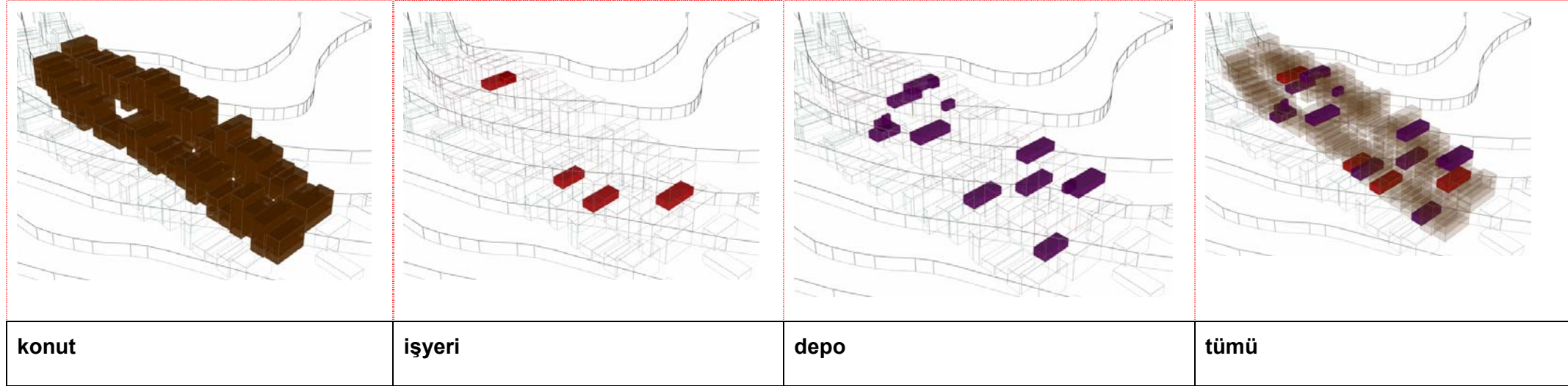
Seçilen bölgedeki binaların % 94 ü konut, % 4 ü depo, % 2 si iş yeri olarak kullanılmaktadır. (Şekil 4.9) Bazı binalarda yer alan depo, ağırlıklı biçimde kömürlük ve yakacak depolama olarak işlev görmektedir. Genelde bodrum katında görmeye alışık olduğumuz kömürlükler, buradaki binalarda üst katlarda da kullanılmaktadır. Derme çatma yapılan üst katlar bu kullanıma hizmet etmektedir. Çevredeki yeni apartmanlar, arsa sahiplerinin dar parsellere daha önceden derme çatma yaptıkları konutları yıkarak yerlerine çok katlı konutlar yapmalarıyla oluşturulmuştur. Böylelikle arsa sahipleri kira yoluyla gelir elde etme yoluna gitmişlerdir. Bu durum Türkiye'de diğer gecekondu bölgelerinde de sıkça karşılaşılan bir problemdir.

4.4.3 Mülkiyet Analizi

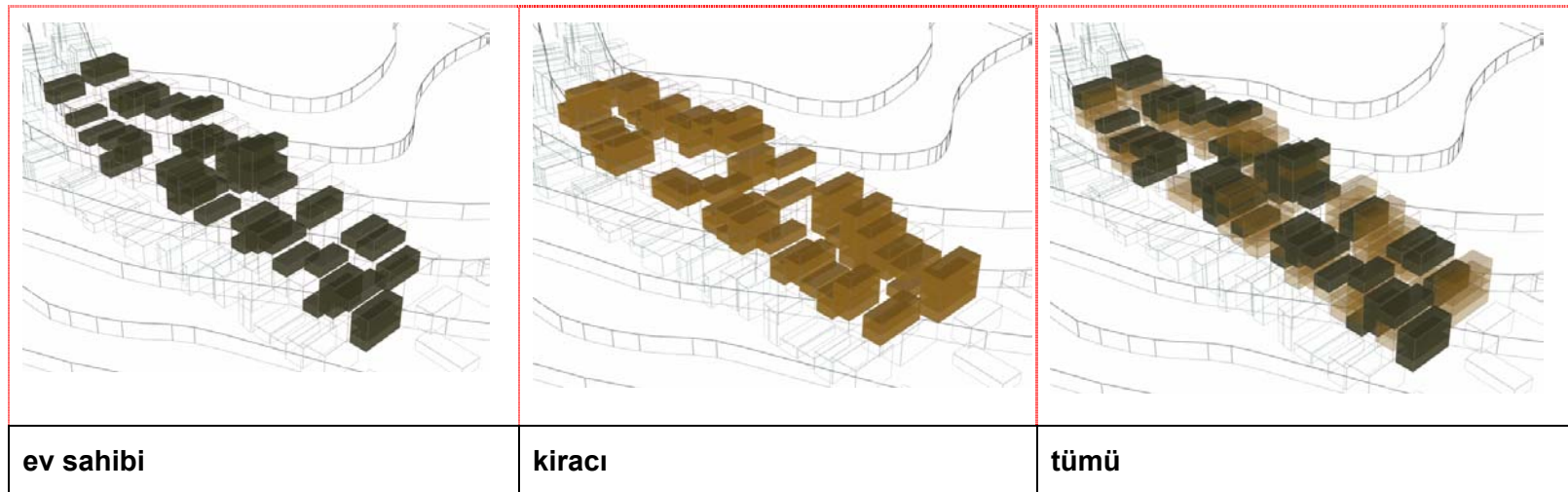
Mülkiyet analizi kullanıcının ev sahibi ve kiracı olma durumu ile belirlenmiştir. Seçilen bölgede görüşme yapılan hanelerin % 42 si ev sahibi, % 58 i kiracı durumundadır. Mülkiyet durumu, kullanıcının olası bir iyileştirme çalışmasında yer almasıyla son derece ilişkilidir. Kiracıların bir kısmı bölgede geçici olduklarını belirtip bölgenin ve konutun iyileştirilmesinde rol alamayacaklarını söylemelerine karşın, bazı kiracılar uygun oldukları ölçüde çalışabileceklerini belirtmiştir. Şekil 4.10'da gösterilen diyagramlar seçilen bölgedeki ev sahibi, kiracı durumunun dağılımını göstermektedir.

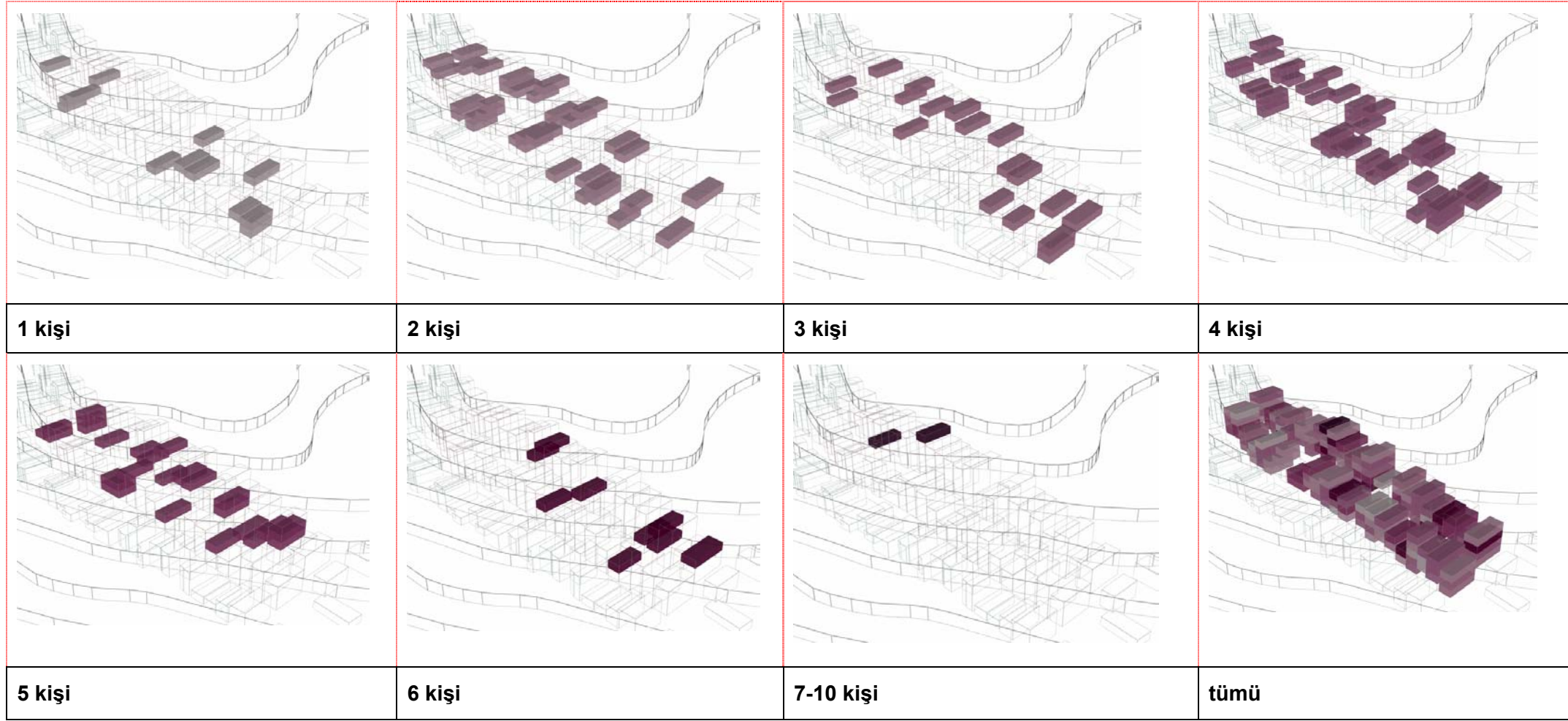
Şekil 4.8 Bina Durumu Analizi

Şekil 4.9 Bina Kullanım Analizi

Şekil 4.10 Mülkiyet Analizi

şekil 4.11 Hane Başına Düşen Kişi Sayısı Analizi

4.4.4 Hane Başına Düşen Kişi Sayısı Analizi

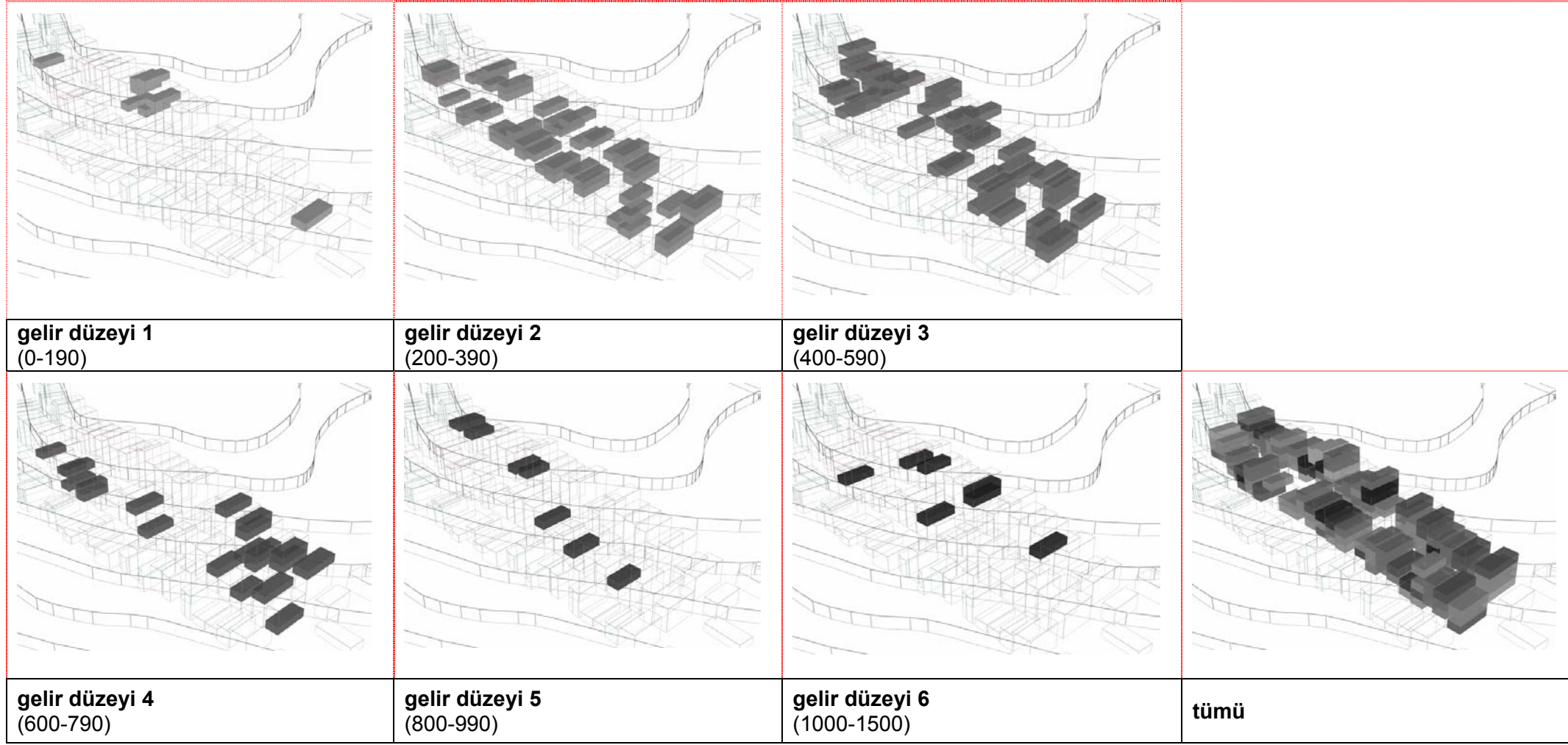
Şekil 4.11'de gösterilen diyagramlar, seçilen bölgede mevcut konut kullanımındaki kişi sayısının dağılımını göstermektedir. Bu dağılımın % 9 u 1 kişi, % 26 sı 2 kişi, % 11 i 3 kişi, % 31 i 4 kişi, %16 sı 5 kişi, %6 sı 6 kişi, % 1 i 7-10 kişidir. 4 kişilik çekirdek aileler çoğunlukta olmasına rağmen, iyileştirme çalışmasını bölge genelinde düşündüğümüzde kişi sayısına göre mekan kullanımı ve binanın durumu ile ilişkisi problemleri noktaları belirlemekte önemli olacaktır.

4.4.5 Gelir Düzeyi Dağılımı Analizi

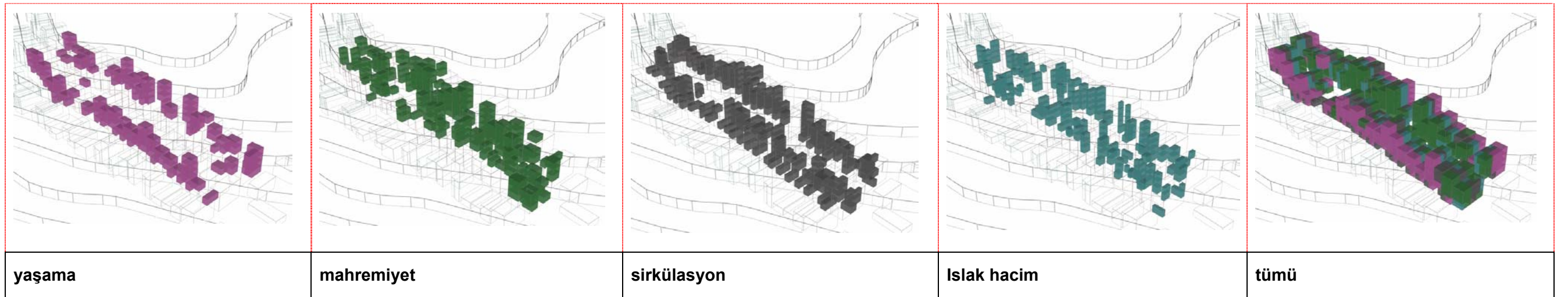
Bölgeden anket sonucu elde edilen bilgiler doğrultusunda, çeşitli gelir dağılımları oluşturulmuştur. Burada 0-190 arasındaki grup, gelir düzeyi 1; 200-390 arasındaki grup, gelir düzeyi 2; 400-590 arasındaki grup, gelir düzeyi 3; 600-790 arasındaki grup, gelir düzeyi 4; 800-990 arasındaki grup, gelir düzeyi 5 ve 1000-1500 arasındaki grup, gelir düzeyi 6 yı oluşturmuştur. Geliri elde etme biçimlerini incelediğimizde vasıfsız işçi (% 12), esnaf (% 6), memur -kamu+özel- (% 15), serbest (% 4), işsiz (% 2), emekli (%8), ev hanımı (% 19), öğrenci (% 34) dağılımını göstermektedir. Şekil 4.12'deki diyagram gelir düzeyinin mevcut çevre üzerindeki dağılımını göstermektedir. İyileştirme çalışmalarında gelir düzeyi kişinin konutuna ne kadar bakabileceği veya yenilenme durumunda konut masrafını ne ölçüde karşılayabileceği yönünde ele alınabilir.

4.4.6 Konut İçi Mekan Organizasyonu Analizi

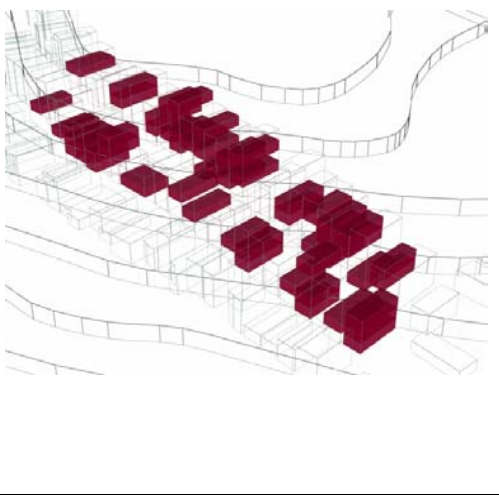
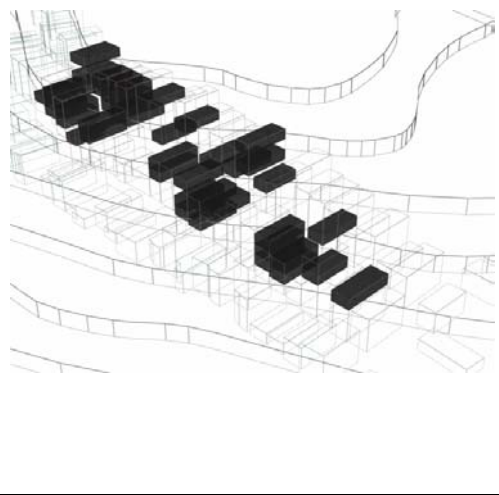
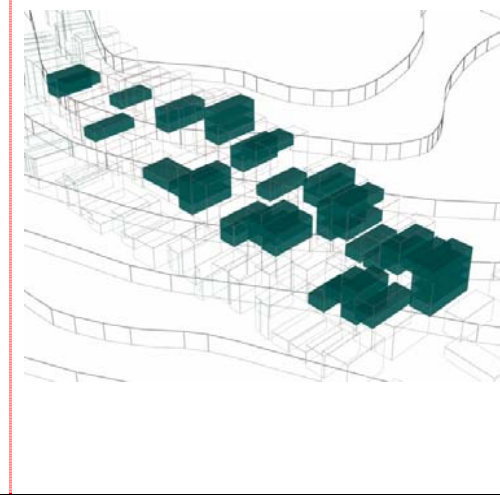
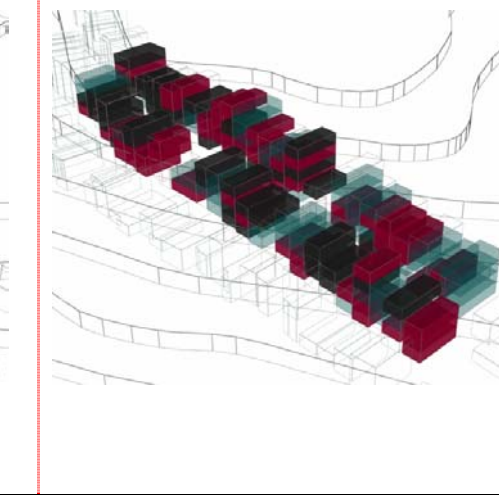
Seçilen bölge için toplanan plan tipolojileri ile kullanıcıların mekanı kullanım biçimleri ayrıştırılmıştır. Oturma odası-salon, yaşama; yatak odası, mahremiyet; hol ve koridorlar sirkülasyon; mutfak, banyo ve wc ıslak hacim olarak gösterilmektedir. Ortaya çıkartılan diyagramlar aşamalı bir gelişim planında, her hane için diğer verilerle sorgulanabilecek tasarım verileri olarak değerlendirilmektedir. Bu analizde Şekil 4.13'de gösterilen diyagramlar, binanın durumu ve hanenin gelir düzeyi ile ilişkilendirildiğinde, mevcut durumun olumsuzluğu gösterilmektedir.

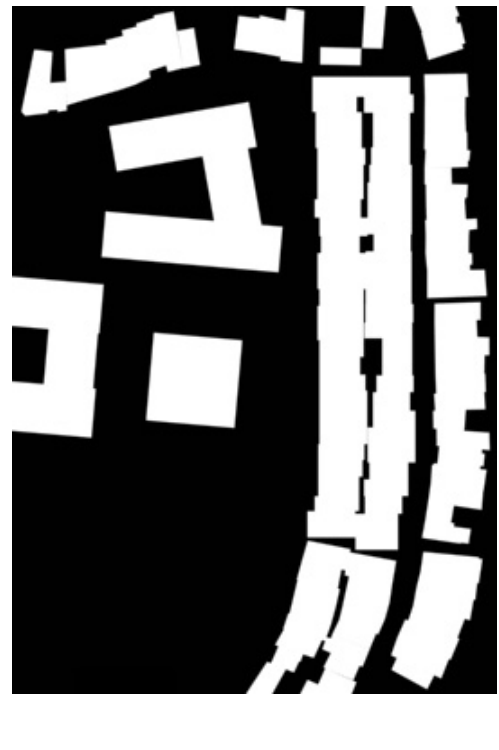

Şekil 4.12 Gelir Düzeyi Dağılımı Analizi

Şekil 4.13 Konut İçi Mekan Organizasyonu Analizi

			
evet	hayır	yorum yok	tümü

Şekil 4.14 Olası Bir İyileştirme Çalışması İçin Katılım Durumu Analizi

		
dolu	boş	değerlendirme

Şekil 4.15 Doluluk Boşluk Analizi

4.4.7 Olası Bir İyileştirme Çalışması İçin Katılım Durumu Analizi

Uygulama bölgesinde yapılan analizlerde kullanıcıya, çevrelerinin ve konutlarının olası bir iyileştirme çalışmasıyla ele alınmasında katılım durumları sorulmuş ve bu doğrultuda cevaplar alınmıştır. Girilen haneler arasından % 38 lik bir grup, evet; % 32 lik bir grup hayır ve % 30 luk bir grup ise yorumsuz kalmıştır. Verilen cevaplar hanenin mülkiyet durumuyla ve kadının konumuyla çok fazla ilişkilidir, çünkü görüşmelerin çoğu evin hanımıyla yapılmıştır ve kadının böyle bir etkinlikte rol alması eşinin izniyle gerçekleşmektedir. Diğer bir yandan kiracıların çoğu, böyle bir çalışmada yer almalarının onlar için bir kazanç sağlamayacağı görüşündedirler. Daha önceki iyileştirme çalışmalarından elde edilen deneyimler, halkın güvenini kazanmaya ve onların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik uygulanan çabaların önemli olduğunu göstermiş, bu eylemler kullanıcı hareketlerini anlamak konusunda halkın katılımını teşvik etmiştir. Burada da benzer bir çaba içerisine girildiğinde, kullanıcının yaşadığı çevrenin önemini anlatan, onları teşvik etmede cazip öneriler geliştiren faaliyetlerle, yorumsuz ve olumsuz kısmın düşüncelerinin de olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir. Şekil 4.14'de gösterilen katılım durumu analizinin bina durumu ve mülkiyet durumu ile kuracağı ilişki rollerin her hane için ele alabileceği parametreleri sıralamasında yardımcı olacağı düşünülmektedir. Sadece tasarımcılar değil onların dışında diğer kurumların da halkın yaratıcı gücünü harekete geçirme konusunda itici bir kuvveti vardır. Kullanıcının olası bir iyileştirme çalışmasında zarar görmeyeceğini anlatmak bu anlamda çok önemlidir.

Görüşme yapılan hanelerde kullanıcılar, olası bir iyileştirme çalışması için katılım konularını şu şekilde belirtmişlerdir:

- Diğerleri tarafından belirlenecek konularda yardımcı olmak,
- İnsanları eğitmek,
- Kuştepe halkına yönelik kültürel etkinlikler yapmak,
- Hayvanlarla ilgili etkinlik yapmak,
- Otoparka yönelik çözüm getirmek,
- Yollarda düzenleme yapmak,
- Çocukların oynayabileceği yeşil alan düzenlemesi yapmak, (mevcut park yeterli değil)
- Güvenliği artırmak,
- Kötü durumdaki konutları iyileştirmek, genişlemesi için çözüm üretmek (yapısal anlamda sağlıklı olmayanlar var),
- Büyük bir market yapmak,

- Çingeneler için çözüm üretmek,
- Halk spor merkezi salonu yapmak,
- Kadın organizasyonu için kadın kahvesi açmak,
- Kuştepe halkının çalışabileceği ortamlar sağlamak.

Tüm bu veriler uygulama çalışması için değerlendirilmesinde dikkate değer özellik taşımaktadırlar.

4.4.8 Doluluk Boşluk Analizi

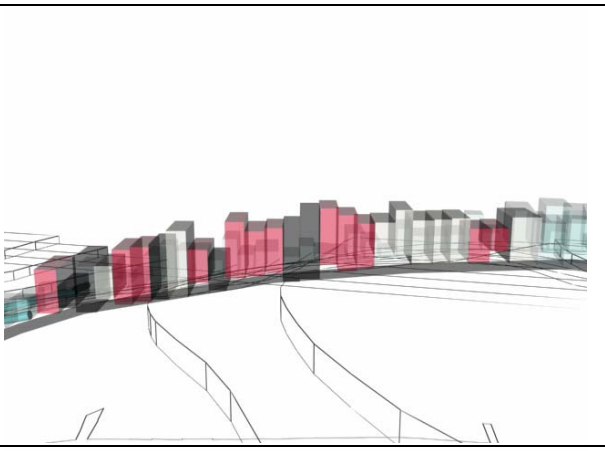
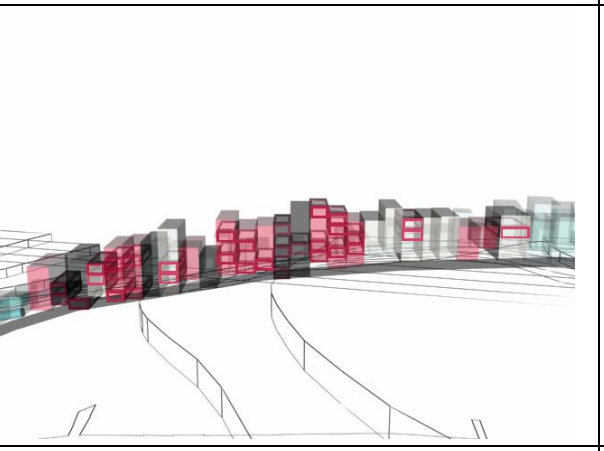
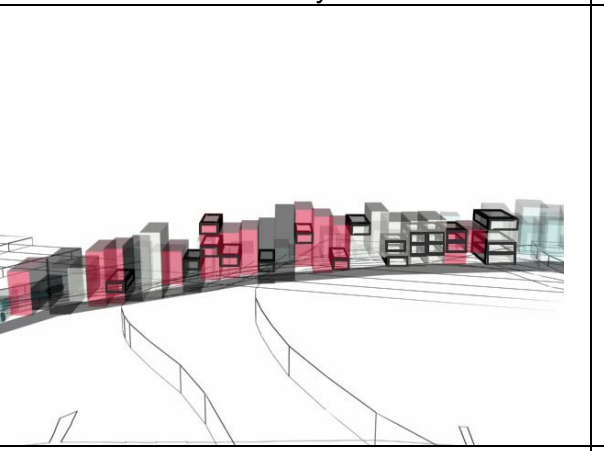
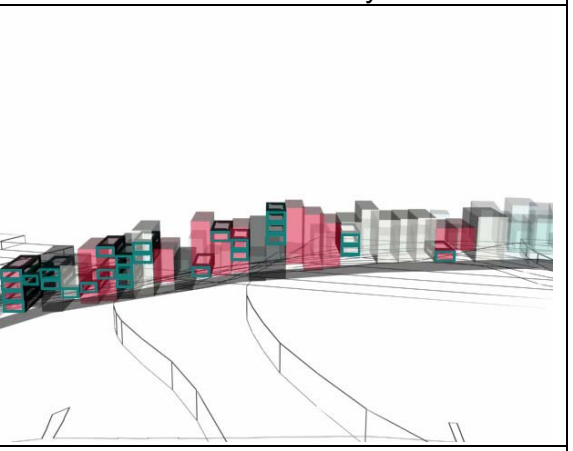
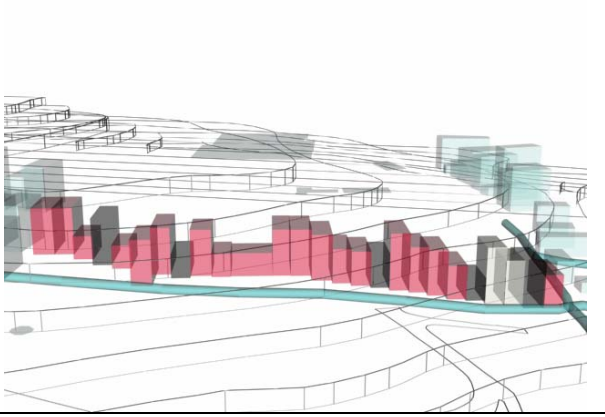
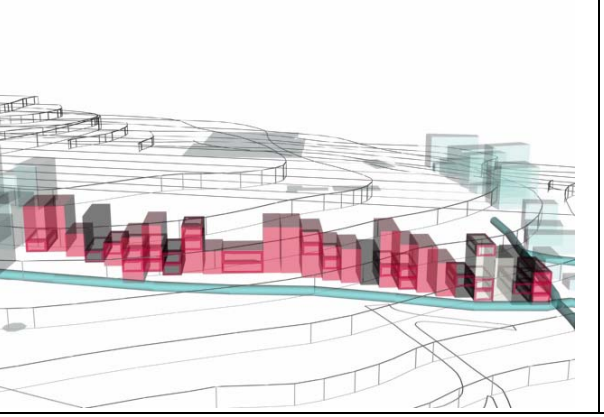
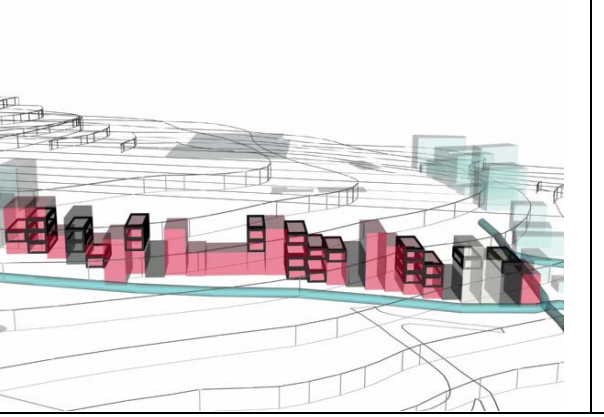
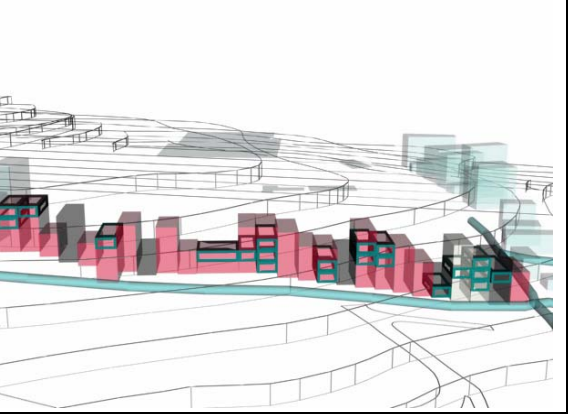
Şekil 4.15'de gösterilen analizde, seçilen yapı adasının çevreyle olan ilişkisi gösterilmek istenmiştir. Yapı adası Bilgi Üniversitesiyle yakın bir ilişki içerisinde. Bu yüzden ticari kullanıma oldukça açıktır. Ayrıca kullanıcıların da belirttiği gibi otopark eksikliği bu çevrede araç yoğunluğuna sebep olmaktadır. Çevrede kullanıcılar tarafından belirtilen problemlere ışık tutabilecek alanlar seçilmiştir. Burada belirlenen referanslar, etkileşimli bir ortamda tasarım verisi oluşturabilecek özelliği taşımaktadır.

4.5 Fiziksel ve Sosyal Yapı Analizlerinin Değerlendirilmesi ve Sentez

Kuştepe'de uygulanabilecek aşamalı bir iyileştirme yaklaşımı için bu bölümde analizler, veriler arasında ilişki kurularak değerlendirilmiştir. Fiziksel ve sosyal yapı analizinde farklı faktörlerin, ikili karşılaştırma yoluyla incelenmesi yapılmıştır. Burada diyagramlar kullanılarak ikili ilişkilerle üst üste çakıştırılan veriler, kullanıcı grup, kurumlar ve tasarımcıların her haneyi sorgulayarak rolleri belirlenmeye çalışılmıştır. Yerinde yapılan gözlemler ve kullanıcılardan alınan bilgiler doğrultusunda problem olarak görülen unsurlar saptanmıştır. Otopark, yeşil alan, güvenlik, eğitim, sosyal etkinlik, iş imkanı, konutlarla ilgili değişiklikler bunlar arasındadır. Uygulama çalışması yapı adası ölçeğinde tutulmuş olmasına karşın katılım ile ilişkili verilerde bu problem konularından bahsedilmiştir.

	Bina durumu	Bina durumu / 5 Kişi	Bina durumu / 6 Kişi	Bina durumu / 7-10 Kişi
Bilgiye Bakan Bina Grupları				
Arkaya Bakan Bina Grupları				

Şekil 4.16 Bina Durumu / Kişi Sayısı Değerlendirmesi

	Bina durumu	Bina durumu / Katılım "Evet"	Bina durumu / Katılım "Hayır"	Bina durumu / Katılım "Yorum yok"
Bilgiye Bakan Bina Grupları				
Arkaya Bakan Bina Grupları				

Şekil 4.17 Bina Durumu / Katılım Değerlendirmesi

4.5.1 Bina Durumu-Kişi Sayısı

Binanın iyi, orta ve kötü durumu, konutun iyileştirme çalışmalarında önemlidir. Kişi sayısı hane içindeki yoğunluk bilgisini vermektedir. Dört kişilik çekirdek ailelerden daha fazla sayıda olan aileler için bu ilişkilendirmenin önemi vurgulanmıştır. Örneğin Bilgi Üniversitesi'ne bakan caddedeki binalarda, kişi sayısı dört kişiden (çekirdek aileden) fazla olan haneler, arka caddeye bakan binalara göre daha fazla olduğu görülmektedir. Bu da planlama aşamasında kullanılabilir veri olma niteliğindedir.

Birincil olarak kötü durumda, ikincil olarak orta durumda binalardaki kişi sayıları, mahalle ölçeğinde ele alındığında resmi kurumlara planlama etütleri için veri sağlama niteliği taşımaktadır. Üst ölçekte ele alınan kararlar doğrultusunda bina ölçeğinde ele alındığında ise yoğunluk (kişi sayısı) binanın büyüklüğü ile ilişkili olmaktadır. Şekil 4.16 Bina durumu ve kişi sayısı arasındaki ilişkiyi göstermektedir.

4.5.2 Bina Durumu-Katılım

İyi, orta ve kötü durumdaki binalarda ailelerin olası bir iyileştirme çalışmalarına katılma durumları incelenmiştir. (Şekil 4.17). Kötü ve orta durumda binalarda katılımcı olacak hanelerin tespiti; katılımcıyı organize edebilecek yöntemleri mülkiyet-katılım ve gelir düzeyi-katılım arasındaki ilişkilerle birlikte değerlendirilebilir. Her iki caddeye bakan binalarda kullanıcıların tutumuna ve binanın durumuna göre bir yaklaşım benimsenebilir. Şekil 4.17'deki analizlerden gerekli görülen haneler için sivil toplum kuruluşları ve tasarımcıların işbirliği ile kullanıcı grubu teşvik etmeleri konusunda yardımcı olacağı düşünülmektedir.

4.5.3 Bina Durumu-Gelir Düzeyi

Gelir düzeyi, kullanıcı grubunun olası bir iyileştirme çalışmasında neleri karşılayıp neleri karşılayamayacağı konusunda fikir vermektedir. Şekil 4.18 de görüldüğü gibi yapı adasında kötü durum gösteren binalarda ailelerin gelir düzeyleri 200 ile 1000 milyon arasında çeşitliliğe sahiptir. Bu durum bize kullanıcıların binalarına bakım ve onarım yapmak istemedikleri yönünde fikir vermektedir. Bilgi Üniversitesi Kuştepe'de 1997 yılında açılmıştır. O günden beri içinde bulunduğu mahalleyi güzelleştirmek ve Kuştepe halkının sosyokültürel yapısını iyileştirmek için halka yönelik çeşitli faaliyetler düzenlediği ve dolaylı biçimde gelir düzeylerine olumlu etkileri olduğu bilinmektedir. Mevcut durum göz önünde bulundurulduğunda özel üniversitenin kendi imkan ve bütçelerinden faydalanılarak, sivil toplum örgütleri ile birlikte işbirliği içinde yürüyen iyileştirme çalışması, bilinçli bir toplumun ilk adımlarını atacaktır.

	Bina durumu	Bina durumu / Gelir düzeyi 1	Bina durumu / Gelir düzeyi 2	Bina durumu / Gelir düzeyi 3
Bilgi'ye Bakan Bina Grupları				
Arkaya Bakan Bina Grupları				
Bilgi'ye Bakan Bina Grupları				
Arkaya Bakan Bina Grupları				

Şekil 4.18 Bina Durumu / Gelir Düzeyi Değerlendirmesi

	Yönlenme	Yönlenme / 5 Kişi	Yönlenme / 6 Kişi	Yönlenme / 7-10 Kişi
Bilgi'ye Bakan Bina Grupları				
Arkaya Bakan Bina Grupları				
Perspektif				

Şekil 4.19 Yönlenme / Kişi Sayısı Değerlendirmesi

4.5.4 Yönlendirme-Kişi Sayısı

Yapı adası ölçeğinde her haneye ait plan tipolojileri, kullanıcının yaşadığı mekanı nasıl yönlendirdiği konusunda; hane içinde yaşayan kişi sayısı, kişi başına düşen alanın yeterliliği konusunda bilgi vermektedir. (Şekil 4.19). Çekirdek ailelerden daha fazla kişi sayısı olan haneler bu ilişki içerisinde incelenmiştir. Çünkü bina durumundan gelen bilgilerle bu ikili ilişki değerlendirildiğinde mekan kullanımı konusunda tasarımcıların kullanıcıların görüşlerini alarak ve bilgilendirerek tasarım sürecine katkılarının sağlanması konusunda rolü olacağı düşünülmektedir.

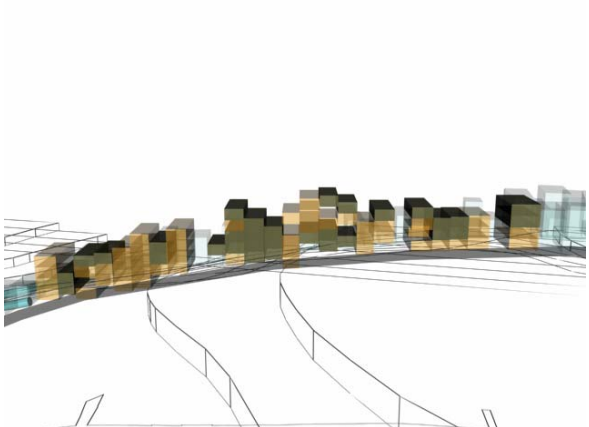
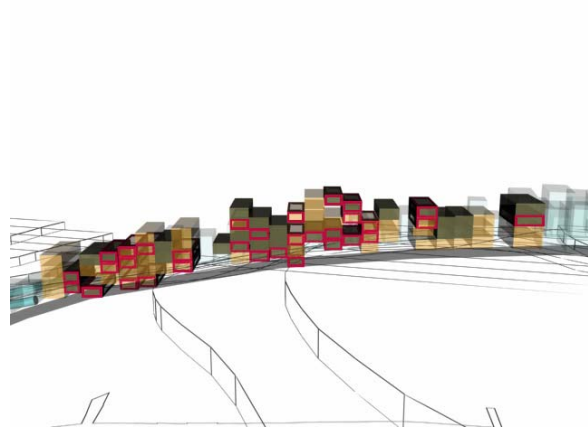
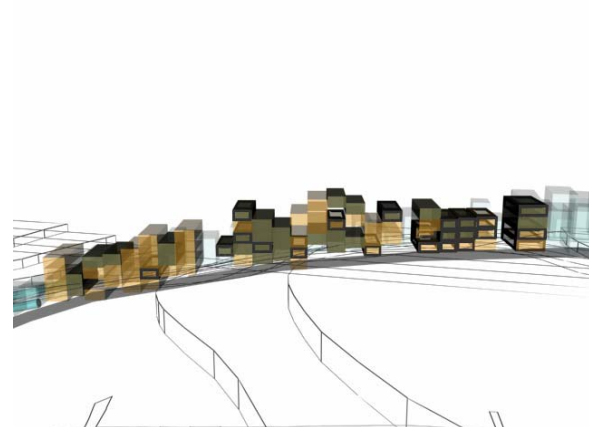
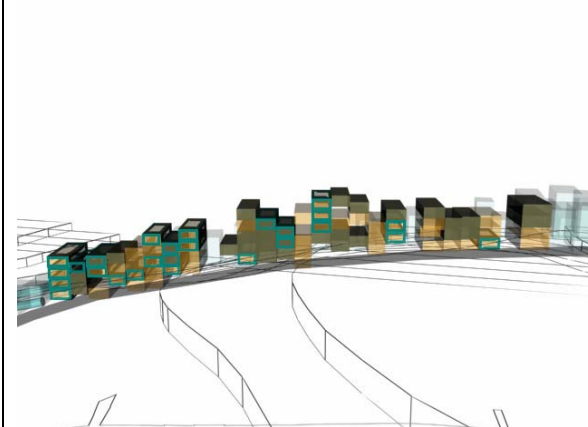
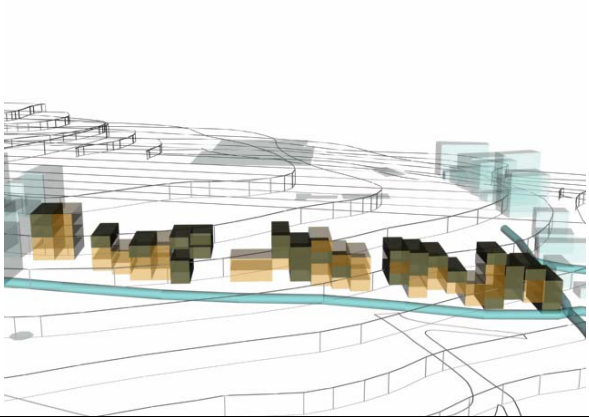
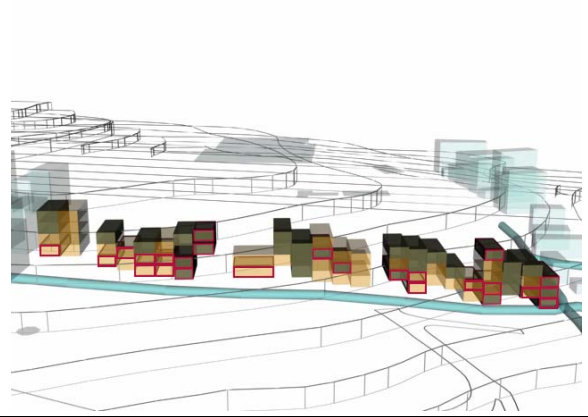
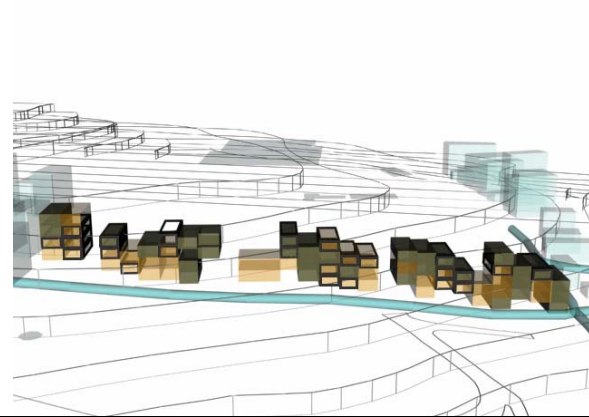
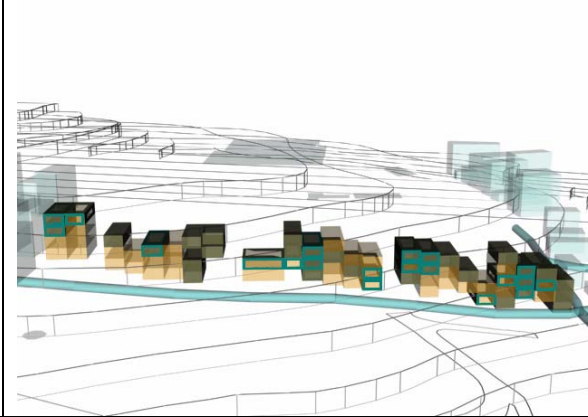
Aynı zamanda bina durumu-kişi sayısı arasındaki ilişkilerde vurgulanan rollerle beraber burada, kullanıcı etkileşimli bir ortamda tasarımcıya yatay ve dikey çözümler için veri sağlamaktadır.

4.5.5 Mülkiyet-Katılım

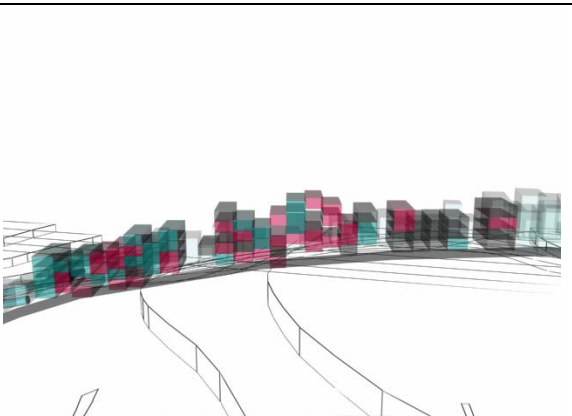
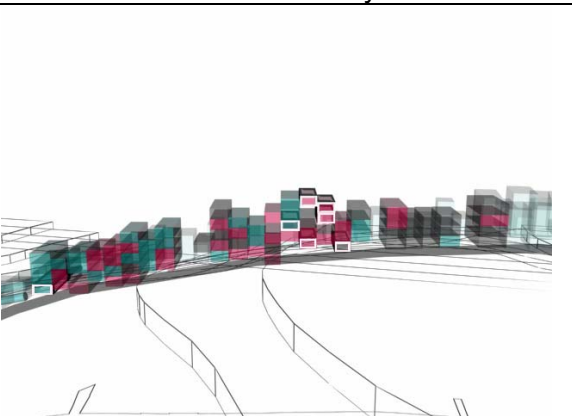
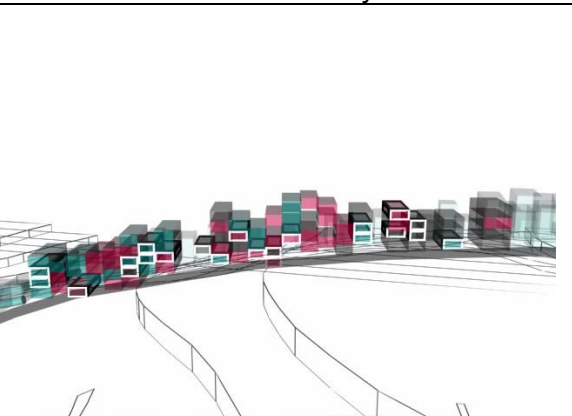
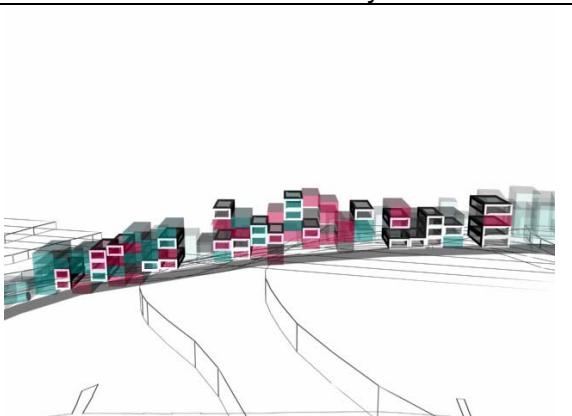
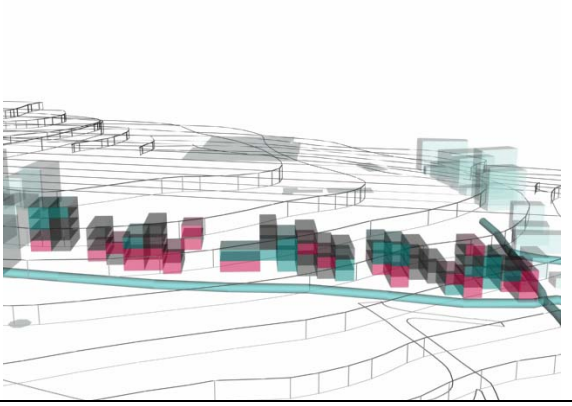
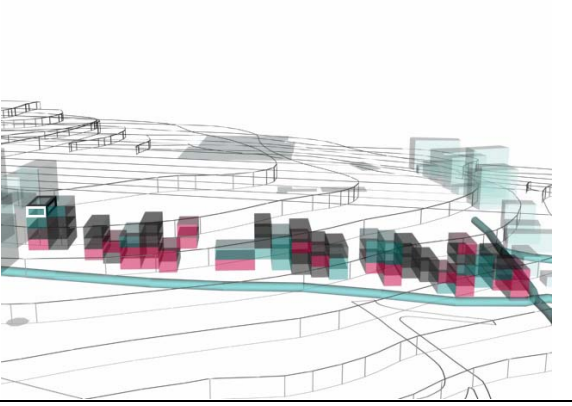
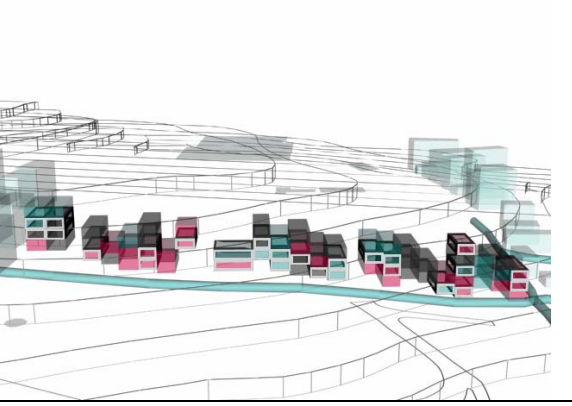
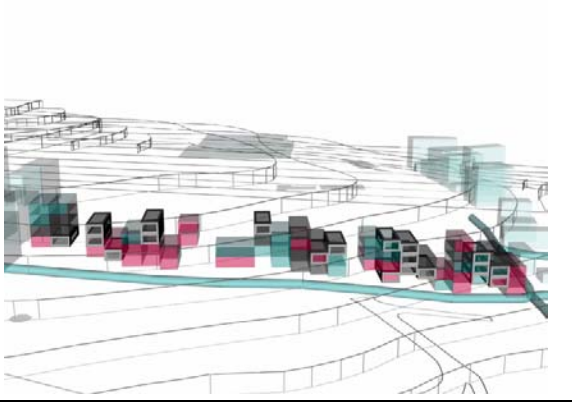

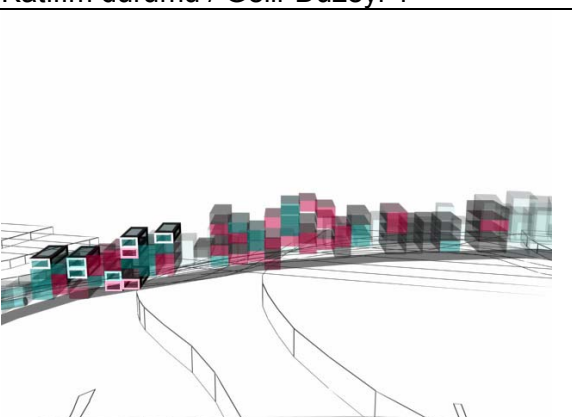
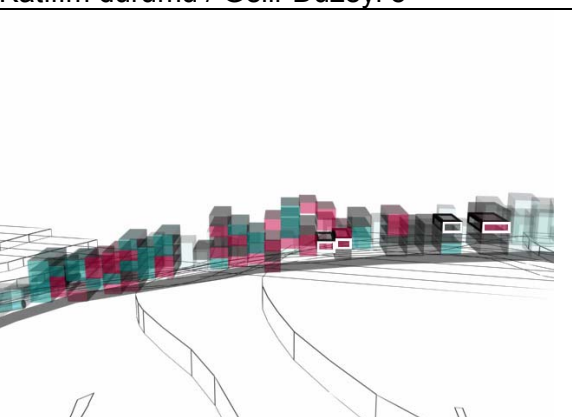
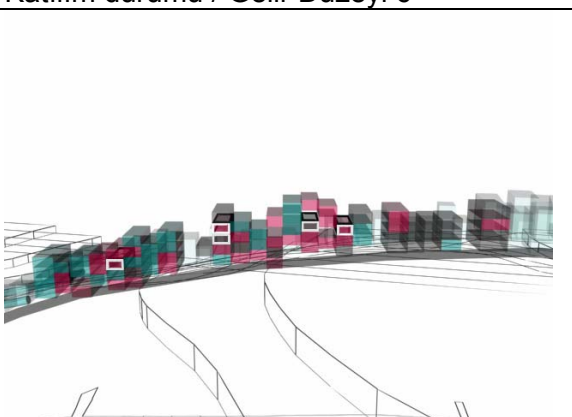

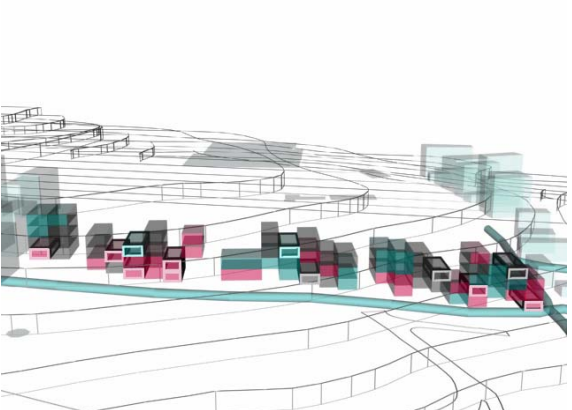
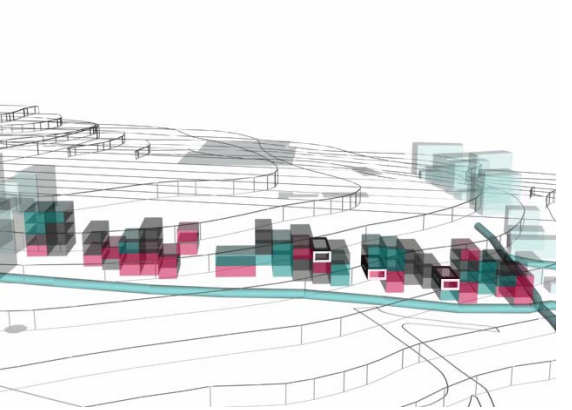
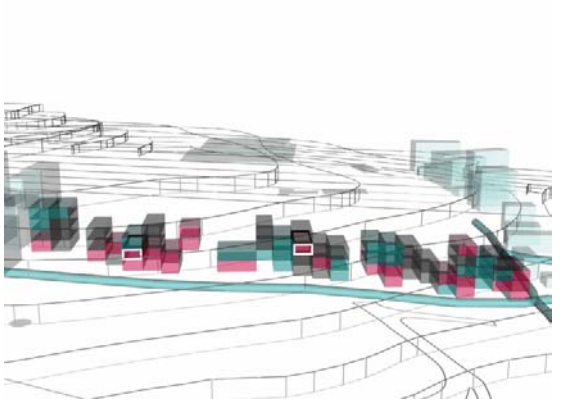
Diyagramlarda ev sahibi-kiracı özelliği gösteren hanelerin olası bir iyileştirme çalışması için katılım konusundaki cevapları ilişkilendirilmiştir. (Şekil 4.20). Her iki sokağa bakan bina gruplarında katılım konusunda “evet” cevabının ağırlıklı olduğu görülmektedir. Katılım konusunda ağırlıklı olarak kiracıların olumlu, ev sahiplerinin olumsuz düşüncelerinin olması, ev sahiplerinin kendi mülkleri için yatırım yapmak istemedikleri, bölgeyi halen sahiplenemedikleri konusunu düşündürmektedir. İyileştirme çalışması için öngörülen yaklaşımda ev sahiplerinin sivil toplum kuruluşları tarafından bilinçlendirilebileceği düşünülmektedir.

4.5.6 Katılım-Gelir Düzeyi

Bu diyagramlarda katılıma olumlu ve olumsuz yönde cevap veren kullanıcı grubunun gelir düzeyleri gösterilmiştir. (Şekil 4.21). Böylelikle olumlu yanıt verenlerin kullanıcı katılımı bir iyileştirme çalışmasında maddi olanaklarına göre çözüm alternatifleri geliştirilebileceği düşünülmektedir. Kurum ve kuruluşların burada gelir düzeyini artırmaya yönelik farklı alternatifler geliştirme yönünde çalışmaları söz konusudur. Tasarımcıların ucuz maliyetli malzemelerle kullanıcıları yönlendirmesi de bu ilişki içerisinde görülebilir.

	Mülkiyet durumu	Mülkiyet durumu / Katılım "Evet"	Mülkiyet durumu / Katılım "Hayır"	Mülkiyet durumu / Katılım "Yorum Yok"
Bilgi'ye Bakan Bina Grupları				
Arkaya Bakan Bina Grupları				

Şekil 4.20 Mülkiyet / Katılım Değerlendirmesi

	Katılım durumu	Katılım durumu / Gelir Düzeyi 1	Katılım durumu / Gelir Düzeyi 2	Katılım durumu / Gelir Düzeyi 3
Bilgiye Bakan Bina Grupları				
Arkaya Bakan Bina Grupları				
		Katılım durumu / Gelir Düzeyi 4	Katılım durumu / Gelir Düzeyi 5	Katılım durumu / Gelir Düzeyi 6
Bilgiye Bakan Bina Grupları				
Arkaya Bakan Bina Grupları				

Şekil 4.21 Katılım / Gelir Düzeyi Değerlendirmesi

4.6 Seçilen İyileştirme Yaklaşımının Fiziksel ve Sosyal Yapı Analiziyle Değerlendirilmesi

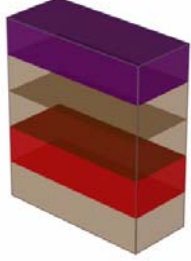
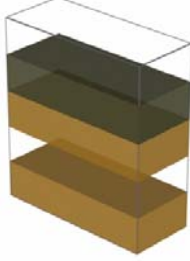

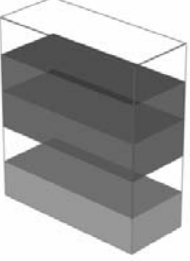
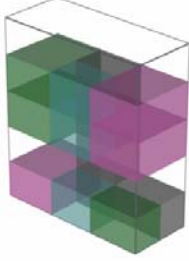
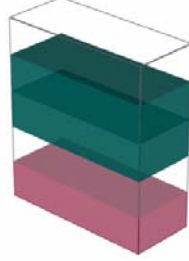
Yapı adası ölçeğinde ele alınan uygulama çalışmasında amaç; fiziksel mekan üzerinde farklı sorunları bir arada göstererek, rollerin sorumluluklarını incelemektir. Anket, fotoğraf, simülasyon ve diyagram yöntemleri, veri toplama ve verileri değerlendirme aşamalarında kullanılmıştır. Olası bir iyileştirme çalışmasında sorun olarak görülen öğeler diyagramatik olarak ifade edilmiş ve simülasyonu yapılmış yapı adası üzerinde gösterilmiştir. Böylelikle analizi yapılan veriler; katılım-gelir düzeyi, mülkiyet-katılım, yönlendirme-kişi sayısı, bina durumu-gelir düzeyi, bina durumu-katılım, bina durumu-kişi sayısı gibi ikili ilişkilerle değerlendirilmiştir. Yapılan analizler tek bir konut birimi olarak Şekil 4.22'de gösterilmektedir. Burada farklı verilerin, farklı roller tarafından her hane için bütünleşik biçimde ele alınabileceği gösterilmek istenmektedir.

Kuştepe'de yapılan uygulama çalışması sonucunda, (anketlerden elde edilen verilere göre) kullanıcıların ağırlıklı olarak düşük gelir düzeylerinin olduğu, aile-kişi sayılarına oranla, mekanların küçük ve yetersiz olduğu, oturma odası-salon gibi yaşama alanlarının sokak cephesine yönlendiği, yatak odalarının yapı adası boşluğuna yöneldiği, kiracılık oranının ev sahiplerine oranla daha fazla olduğu, olası bir iyileştirme çalışması için kullanıcıların katılım konusunda olumlu oldukları, (yerinde gözlem ve fotoğraflardan elde edilen verilere göre) incelenen bölgenin kalitesiz yapılardan oluştuğu, yapıların sağlam olmadığı, cephelerde boya ve sıva eksiklikleri olduğu, parsellerin dar ve sıkışık olduğu ve böylelikle nem, rutubet gibi yapı kalitesini düşüren, kullanıcının sağlığını olumsuz yönde etkileyen durumların oluştuğu gözlemlenmiştir.

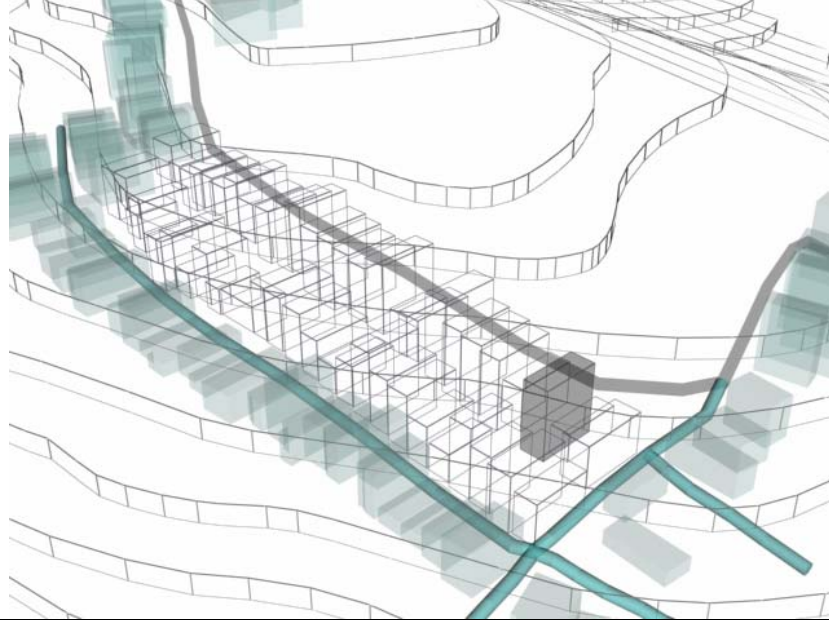
Bu bilgiler göz önünde bulundurulduğunda, bölgenin iyileştirilmesi için;

- Üst ölçekli gelişim planları yapılmasının ve yapı denetimlerinin sağlanmasının,
- Kullanıcıların katılımının,
- Katılım sırasında eğitim ve bilgilendirmenin,
- İyileştirme sırasında malzeme ve teknik destek sağlamada gerekli yardımların,

önemli olduğu görülmektedir.

Bina kullanımı	Mülkiyet	Hane başına düşen kişi sayısı	Gelir düzeyi dağılımı	Konut içi mekan organizasyonu	Katılım durumu
					

Bina durumu kötü özelliği gösteren konut

Şekil 4.22 Kötü Bina Durumu Özelliği Gösteren Konuta Ait Analizler

Olası bir iyileştirme çalışması için öngörülen aşamalı gelişim bölge için uygun bulunmaktadır. Bazı konutların çok kötü özelliklere sahip olması diğerlerine göre daha kapsamlı ele alınmalarını gerektirmektedir. Farklı disiplinlerdeki roller, kendilerine düşen sorumluluklar dahilinde problemi belirleme, analiz, değerlendirme, uygulama ve sürdürme aşamalarında bu iyileştirme çalışması kapsamında yer alabileceği görülmektedir.

Uygulama çalışması kapsamında problemin ele alınması önemli görülmüştür. Bu doğrultuda yöntem olarak kullanılan diyagramların; verilerin analiz edilmesinde ve değerlendirilmesinde oldukça yararlı olduğu görülmüştür.

Bu yöntemin mahalle ölçeğinde; yerleşim kaynakları, ulaşılabilirlik, altyapı, açık alanlar, sirkülasyon gibi fiziksel öğeler konusunda incelenmesi durumunda, yerel otoritelerin alacağı kararlar doğrultusunda tasarımcılarla birlikte gerçekleştirilecek planlama etütleri için yarar sağlayacağı düşünülmektedir.

5. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Tez çalışmasının amacı; plansız konut alanlarında uygulanan iyileştirme çalışmalarını ileriye dönük, uygun çözüm alternatifleriyle geliştirebilmek için farklı disiplinlerdeki rollerin incelenerek değerlendirilmesidir.

Tez kapsamında iyileştirme çalışmaları; uygulanan yaklaşımlar ve bu yaklaşımlarda etkin rollerin belirlenmesi olmak üzere başlıca iki grup halinde incelenmiştir.

İyileştirme kavramının toplumsal yönünün olması, farklı bakış açılarıyla birlikte süreç içerisindeki gelişimini incelememiz gerekliliğini ortaya koymuştur. Plansız konut alanları, yasal konut piyasasında konut edinemeyen düşük gelirli halkın kimi zaman kentin sınır bölgelerinde, kimi zaman da kent merkezlerinde kendi imkanlarıyla oluşturdukları bölgelerdir. Ülkemizde ve diğer dünya ülkelerinde bu tip alanlar çözülmesi gerekli bir sorun olarak görülmüş ve başlangıçta bu soruna çözüm olarak yıkım politikası uygulanmıştır. Yıkımla birlikte konutun nicelik ihtiyacını karşılamak için ortaya konan standart konut üretimi, gerek kullanıcının niteliksel ihtiyacını karşılamakta yetersiz olması, gerekse kullanıcının erişebileceğinden daha yüksek maliyetli olması nedeniyle düşük gelirli aileler için uygun bir çözüm olamamıştır. Ülkemizde bu yolla üretilen konutlar (halk konutları, sosyal konutlar, işçi konutları) zamanla orta gelirli halka hizmet etmiş ve dar gelirli halkın farklı bölgelerde plansız yerleşmelerine zemin hazırlamıştır. Nüve konut da ülkemizde belirli bir süre farklı bölgelerde uygulanmıştır. Fakat bu uygulamalar 775 sayılı kanun çıktığı zaman yapılmış ve sürdürülmemiş ve dar gelirli halkın sorununa yeterli düzeyde yanıt olamamıştır.

Plansız yerleşmeler, ilgili kurumları farklı stratejilerin geliştirilmesine yöneltmiş, bu tip bölgelerin iyileştirilmesi hedeflenmiştir. İyileştirme çalışmaları iki farklı biçimde uygulanmaktadır:

- Yerinde yapılan iyileştirme ve
- Başka yere taşınarak yapılan iyileştirme

Genel olarak yerinde yapılan iyileştirmeler; köhneleşmenin fazla olmadığı, konutun sıhhileştirilebileceği bölgelerde ve kullanıcıyı bölgede koruyan arazi düzenlemeleri ile gerçekleştirilmektedir. Başka yere taşınarak yapılan iyileştirme sıhhileştirilemeyecek bölgelerde uygulanmaktadır.

Diğer yandan gelişmiş toplumlarda, konutun ve çevresinin niteliksel gelişimine yönelik kullanıcı ihtiyaçlarını karşılayan çözümler katılım ve sürdürülebilirlik gibi kavramlarla desteklenmiş, ürüne ve sürece yönelik çözümler önerilmiştir. İyileştirme çalışmalarında her zaman üründen bahsetmek mümkün görülmemektedir. Bu anlamda gelişmiş toplumların çözümlerinin incelenmesinde yarar görülmektedir. Plansız konut alanlarında köhneleşmenin boyutuna ve konumuna göre yer ve hizmet sağlayan yaklaşımlar, iyileştirme kapsamında kullanıcıları başka yere yönlendirerek ele alınmakta, süreçte kullanıcı katılımını sağlayan kendi evini yapana yardım metodu kullanılmaktadır.

Yerinde yapılan uygulamalarda köhneleşmenin boyutuna göre sıhhileştirilebilecek durumda olan konutlar arsa düzenleme yaklaşımı ile ele alınmakta, sıhhileştirilebilecek konutlar yapının onarımı, cephede düzenlemeler gibi çeşitli biçimlerde iyileştirilmektedir. Belirlenen uygun stratejiler doğrultusunda iyileştirme çalışmalarının belli aşamalarda incelenmesi yararlı görülmektedir. Bu aşamalar:

- Problemi belirleme,
- Analiz etme,
- Değerlendirme,
- Uygulama,
- Sürdürme

olarak sınıflandırılabilir. Her bir aşamada farklı disiplinlerden aktörlerin yer alacağı ve böylelikle farklı rollerin işbirliği içinde iyileştirme çalışmaları için uygun bir sınıflandırma olarak kullanılabilceği düşünülmektedir.

Kullanıcılar, kamu kuruluşları, özel kurumlar, sivil toplum kuruluşları ve tasarımcılar (mimar ve plancılar) iyileştirme çalışmalarında yer alan roller olarak sınıflandırılmıştır. Plansız konut alanlarının gelişiminde **kullanıcıların** kendi konutu ile ilgili çözümlerde önemli veri kaynağı oluşturduğu açıktır. **Kamu kuruluşlarının**; yasal düzenlemelerle kent ölçeğinde gelişime yönelik alternatifleri sunarak, maddi ve teknik destek sağlamak konusunda sorumlulukları vardır. **Özel kurumlar**; kimi zaman resmi kurumlarla birlikte sürecin içinde yer alıp maddi ve teknik destek sağlamakta, kimi zaman bireysel çabalarıyla bölgenin sosyokültürel gelişimine yönelik etkinlikler düzenlemektedirler. **Sivil toplum kuruluşları**; kullanıcı grupları ile organize olarak ya da organize olmuş bu gruplara yardımcı olarak hareket eden kuruluşlardır. Kullanıcı ve diğer kurumlar arasında önemli yeri olan sivil toplum kuruluşlarının halkın sorunlarına yönelik çok çeşitli çabaları (eğitim, maddi ve teknik

destek, istihdam, v.b.) söz konusudur. **Tasarımcılar (mimar ve plançılar)**; mekana yönelik çözüm alternatifleri için süreci planlamakta; kimi zaman bir özel kurum bünyesinde, kimi zaman bir sivil toplum kuruluşu bünyesinde yer almaktadırlar. Uygun verilerin saptanması iyileştirme çalışmalarında önemli görüldüğünden, kullanıcı ihtiyaçlarının karşılanması için yöntem geliştirmekte sorumlulukları söz konusudur. Bahsedilen rollerin birbirleri arasında ilişki içerisinde olması daha dengeli ve daha fazla yaşanılabilirliğe sahip olan çevreler oluşturması için gerekli görülmektedir.

İncelenen örneklerde de görüldüğü gibi genel olarak bu tip bölgelerde yerinde ve başka yere taşınarak yapılan iyileştirme çalışmaları, kendi içinde olumlu ve olumsuz yönleri taşımaktadır. Başka yere taşınarak yapılan iyileştirme çalışmalarında maliyet, toplum dokusundaki kayıp, toplumsal hizmetlere, işe ve kamusal fırsatlara ulaşılabilirlik gibi olumsuz özellikler gösterirken; fiziksel açıdan olumlu, uygulaması daha kolay bir yaklaşım olarak görülmektedir. Yerinde yapılan iyileştirme çalışmalarında ise, yoksul kentlinin ihtiyaç duyduğu mevcut ekonomik sistem ve fırsatların korunması, düşük maliyetli konut sistemini avantajlı yönleriyle koruması, birçok olumlu özelliği olan toplumu koruması şeklinde özetlenebilir.

Ülkemizde bu tip alanların iyileştirilmesine yönelik çoğu örnek, devlet tarafından desteklenmediği için genellikle sivil girişimlerle gerçekleşen küçük ölçekli çalışmalar olarak kalmışlardır. İyileştirme çalışmalarında geliştirilecek modeller için projenin sürekliliğinin sağlanması, esnek bir yapıya sahip olması, proje organizasyonunun ve karar mekanizmasının tespit edilmesi, finansmanın sağlam zemin üzerine oturtulması, önceliklerin doğru şekilde belirlenmesi, dikkate alınması gereken noktalardır. Bunların dışında en önemli nokta ise, güçlü bir ortaklık içerisinde projeyi oluşturan taraflar arasında uzlaşmanın sağlanmasıdır.

Bu tez çalışmasının kapsamında; Kuştepe’de plansız konut alanları için halkı yerinde koruyan, aşamalı gelişim gösteren olası bir iyileştirme çalışması yapı adası ölçeğinde irdelenmiş, veriler; anket, fotoğraf, simülasyon ve diyagram gibi yöntemlerle bir araya getirilmiş ve rolleri belirlemede değerlendirilmiştir.

Kullanılan yöntemlerle fiziksel ve sosyal veriler bir araya getirilmiş, bu veriler fiziksel mekan üzerinde üst üste çakıştırılmıştır. Bu şekilde elde edilen diyagramlarla iyileştirme çalışmasının hane ölçeğinde kararları nasıl etkilediği sorgulanmıştır. Uygulama çalışması; kullanıcı gruplarına, gelir dağılımlarına, mülkiyet durumlarına göre organize edebilecek, kendi konutlarının bakım ve onarımında destekleyen rolleri gösterecek ve kullanıcının katılım konusundaki olumlu tavrıyla konutun

yeniden yapılması durumunda kişi sayısına göre gerekli plan etütleri için veriler sağlayabilecek durumu göstermiştir. Bu aşamalarda, kurum ve kuruluşların ve tasarımcıların hangi derecelerde ve ne şekilde yer alabileceği olasılıkları irdelenmiştir. Ancak kapsamlı bir iyileştirme çalışması için konunun ve yöntemin en azından mahalle ölçeği ile ele alınması gerektiği düşünölmektedir.

Bu çalışmanın plansız gelişmelerde olduğu kadar, tarihsel bölgelerdeki çöküntü alanlarında ve planlı yerleşimlerdeki sorunlu alanlarda kullanım potansiyeli olabileceği düşünölmektedir.

KAYNAKLAR

Aksoylu, Y., 1987. Kent Gecekondularının Sosyal Dayanışma Bağları ve Yerel Yönetimle Etkileşimleri, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Ankara.

Alterman, R. ve Cars, G., 1991. Neighbourhood Regeneration, An International Evaluation. Mansell Publishing Limited, London.

Atasoy, A., İnceoğlu, M., Şener, H., Turgut, H. ve Ünügür, M., 1988. Gecekondu Bölgelerinde Sağlıklaştırma Sorunları, Çağdaş Konut Ve Kentsel Çevre Arayışları Bildiriler-Projeler-Sergiler.

Bechtel, R. B. ve Churchman, A. (Eds.), 2002. Handbook of Environmental Psychology. John Wiley & Sons, Inc., New York.

Beisi, J., 1998. Component Strategies for Adaptable Housing IN China, Open House International, Vol.23, No.1.

Boom, I., 2003. Architectural Association Projects Review 02/03, Dexter Graphics.

Correa, C., 2000. Housing and Urbanisation, Thames and Hudson, New York.

Çakılcıoğlu, M., ve Cebeci, Ö. F., 2003. Kentin Çöküntü Alanlarında Uygulamada Yetersiz Kalan İmar Planlarının Yerine Alternatif Planlama Süreçleri, Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildiriler Kitabı, İstanbul, ss:295-300.

De Oliveira, M., Gan, T, Gonzalez, C., Li, Y., Lopez, A. ve Maribbay, A., 1996. Community Upgrading: La Esperanza, The Minimum Cost Housing Group (MCHG) pf McGill University, Montreal.

Demiray, K., 1993. Temel Türkçe Sözlüğü, İnkilap Kitabevi, İstanbul.

Dülgeroğlu, Y. ve Kerem, Z., 1998. Göç, Kent ve Gecekondu. Birsen Yayınevi, İstanbul.

Ergun, N., 1990. Gecekondu Islah Bölgelerinin Yeniden Yapılanmasında Kullanılabilecek Bir Yöntem Önerisi, Doktora Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Gilbert, A. ve Gugler, J., 1989. Cities, Poverty and Development, Urbanization in the Third World, Oxford University Press, New York.

Gilroy, R. ve Woods, R., 1994. Housing Women, Routledge, London.

Goetz, P. W., Kağıtçıbaşı, Ç., Mango, A., Tekeli, İ. ve Yalman, N. (Eds.), 1994. AnaBritannica, Ana Yayıncılık, İstanbul.

Goodchild, B., 1997. Housing and The Urban Environment: A Guide To Housing Design, Renewal and Urban Planning, Blackvell Science, Oxford.

Göksu, A. F., 2003. Kentsel Dönüşüm Projelerinde Yenilikçi Yaklaşımlar, Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildiriler Kitabı, İstanbul, ss:270-279.

Gülersoy, Z. N., Özsoy, A., Erkut, G., Yiğiter, R. G. ve Eyüboğlu, E., 1999. İTÜ Ayazağa Kampüsü Arazisinde Oluşan Armutlu Gecekondu Bölgesinin Planlanmasına Yönelik Araştırma Projesi 1. Aşama. Necdet Ozalit Çok Yönlü Kopyalama Sistemleri A.Ş., İstanbul.

Gürler, E., 2003. Kentsel Yeniden Üretim Süreci Üzerine Karşılaştırmalı Çalışma: İstanbul Örneği, Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildiriler Kitabı, İstanbul, ss:113-158.

Habraken, N. J., 1982. Uyarlanabilirlik, Değişim ve Kullanıcı Katılımı İçin Tasarım, Mimarlık 82-8-9, ss:49-53.

Hall, A. C., 1996. Design Control: Towards A New Approach. Butterworth Heinemann Ltd., Oxford.

Hamdi, N., 1991. Housing Without Houses, Van Nostrand Reinhold-New York.

Hardie, G. J., 1989. Environment and Behavior Research for Developing Countries, In E. H. Zube, & G. T. Moore (Eds.), Advances in Environment, Behavior, and Design Series, Volume 2, Plenum Pres, New York.

Hatch, C. R., 1984. The Scope of Social Architecture. New Jersey Institute of Technology, New York.

Hijl, A. B. M., Lohman, E. J. A. ve Lutchman, H. I. J., 1981. Use of Aerial Photography For Urban Surveys In Developing Countries, Open House Vol. 6, No.3.

Horelli, L., 2002. A Methodology of Participatory Planning, In R. B. Bechtel, & A. Churchman (Eds.), Handbook of Environmental Psychology, John Wiley & Sons, Inc., New York.

İslam, T., 2003. Galata'da Soylulaştırma: Soylulaştırıcıların Demografik ve Kültürel Özellikleri Üzerine Bir Çalışma, Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildiriler Kitabı, İstanbul, ss:159-172.

Juppenlatz, M., 1970. Cities in Transformation, University of Queensland Pres, St. Lucia.

- Kazgan, G., Kirmanođlu, H., Çelik, Ç. ve Yumul, A.,** 1999. Kuştepe Araştırması 1999, Bilgi İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Keskin, D., Sürat, Ö. ve Yıldırım, Ö.,** 2003. Londra'nın Sürdürülebilir Kentsel Yenileşme Deneyiminden, Türkiye ve İstanbul Özelinde Yenileşme Çalışmalarında Nasıl Faydalanılabilir, Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildiriler Kitabı, İstanbul, ss:398-413.
- Kocaman, M.,** 1999. Sokaklardaydık-Kuştepe'yi Okumak, Arredamento Mimarlık 100+19.
- Knox, P. L.,** 1994. Urbanization: An Introduction to Urban Geography. Prentice Hall, Englewood Cliffs, N.J.
- Kuruvilla, R. ve Merchant, F.,** 1981. Becc Slum Development Programme, Open House International, Vol.6, No.1.
- Landaeta, G.,** 1994. Strategies For Low-income Housing, CombiGrafik Tryckeri AB, Sweden.
- Lewin, A. C.,** 1981. Housing Co-operatives in Developing Countries. John Wiley & Sons, Chichester.
- Lian, Z.,** 1995. Housing Renewal in Beijing - Observation and Analysis, School of Architecture, McGill University: Montreal.
www.mchg.mcgill.ca/mchg/amb/ambch1.htm.
- Lisk, F.,** 1985. Popular Participation in Planning For Basic Needs-Concepts Methods and Practices, Blackmore Pres, Aldershot.
- Mathey, K.,** 1992. Beyond Self-Help Housing, Mansell Publishing Limited, London
- Mullins, M., Strojan, Z. T. ve Juvancic, M.,** 2003. Communicating Professional Design Intentions to the Lay Public on the Internet, Proceedings of EIA.
- Oakley, D.,** 1970. The Phenomenon Of Architecture In Cultures In Change, Pergamon Pres, Oxford.
- Ok, Z.,** 1985. Konut Gerçekleştirme Sistemlerinde Kullanıcı Katkısının Etkinliğini Arttırıcı Öneriler Ve Yardımlı Kendi Evini Yapımda Örneklenmesi, İ.T.Ü. Sosyal Bilimler, Doktora tezi, İstanbul.
- Özsoy, A.,** 1982. Gecekondu Biçimlenme Süreci ve Etkenlerinin Analizi, Doktora Tezi, İTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul.

- Özsoy, A.**, 1998. Gecekondu Çevreleri Ve Kalite (=Nitelik) Sorunu, Y. Dülgeroğlu, Z. Kerem (Der.), Göç, Kent ve Gecekondu, Birsen Yayınevi, İstanbul, ss:140-148.
- Özsoy, A. ve Pulat, G.**, 1994. Çağdaş Bir Duvarın Öyküsü: Gelişmiş Bir Ülkede Yaşanan Katılımcı Bir Toplu Konut Deneyimi, Tasarım, Mimarlık, İç Mimarlık ve Görsel Sanatlar Dergisi, No:45 ss:58-65.
- Payne, G. K.**,1984. Low-Income Housing In The Developing World – The Role of Sites and Services and Settlement Upgrading, John Wiley and Sons, Chichester.
- Pulat, G.**, 1992. Dar Gelirli Kentlilerin Konut Sorunu ve Soruna Sosyal İçerikli Mekansal Çözüm Arayışları, Kent-Koop Yayınları: 98, Volkan Matbaacılık, İstanbul.
- Rapoport, A.**, 1969. House Form and Culture, Prentice Hall, Englewood Cliffs, N.J..
- Rapoport, A.**, 1977. Human Aspects of Urban Form, Pergamon Pres, Oxford.
- Sağlamer, G. ve Özüekren, Ş.**, 1991. Housing For The Urban Poor – ENHR International Symposium, İTÜ Building and Earthquake Research & Application Centre.
- Sanoff, H. ve Cohn, S.**, 1970. Community Development Series, Dowden Hutchinson & Ross, Inc.
- Sanoff, H.**, 1978. Designing With Community Participation, Dowden, Hutchinson & Ross, INC., Stroudsburg.
- Sanoff, H.**, 1990. Participatory Design; Theory & Techniques, Bookmasters Inc., North Carolina.
- Seelig, M. Y.**, 1978. the architecture of self-help communities: The First International Competition For The Urban Environment of Developing Countries, Architectural Record Boks: New York.
- Sharma, S. K.**, 1990. An alternative to Squatter Settlements, Open House International Vol.15, No:4, ss:41-43.
- Şenyapılı, T.**, 1996. 1980 Sonrasında ruhsatsız Konut Yapımı, Konut Araştırmaları Dizisi: 8, T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Ankara.
- Şenyapılı, T.**, 1998. Cumhuriyet'in 75. Yılı Gecekondu'nun 50. Yılı, 75 Yılda Kent ve Mimarlık, Türkiye İş Bankası Yayıncılık, İstanbul.
- Thomas, D.**, 2002. Architecture and The Urban Environment, A Vision for The New Age. Architectural Pres, Oxford.

- Turgut, H. ve Ünügür, M.** 1989, March 18-19. Some Proposals on Squatter Upgrading Policies in Turkey. Sixth Inter-School Conference on Development UK: Centre for Development Planning Studies. University of Sheffield, Sheffield, UK.
- Turgut, H.,** 1990. Türkiye'de Gecekondu Sorununun Yapısal Analizi ve Bir Sağlıklaştırma Modeli Önerisi, Open House International, Vol.15, No.2
- Turner, B.,** 1988. Building Community, Building Community Books.
- Türel, A.,** 1994. Gecekondu Yapım Süreci Ve Dönüşümü, İ. Tekeli (Der.), Kent, Planlama, Sanat, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara, ss:637-649.
- Ünlü, A.,** 1998. Çevresel Tasarımda İlk Kavramlar, İTÜ Kütüphanesi, İstanbul.
- Wiesenfeld, E., & Sanchez, E.,** 2002. Sustained Participation: A community Based Approach to Addressing Environmental Problems, In R. B. Bechtel, & A. Churchman (Eds.), Handbook of Environmental Psychology, John Wiley & Sons, Inc, New York.
- Zube, E. H. ve Moore, G. T.,** 1991. Advances in Environment, Behavior, and Design Volume 2, Plenum Press, New York.
- Zube, E. H.,** 1984. Environmental Evaluation: Perception and Public Policy, Cambridge University Pres, England.
- Anon.** 1996a. Khuda-ki Basti Aşamalı Geliştirme Projesi Haydarabad, Pakistan, Tasarım Dergisi, ss(52-55).
- Anon.** 1996b. Living in Asian Cities, United Nations Development Programme (UNDP).
- Anon.** 1996c. Monograph On The Inter-Regional Exchange and Transfer of Effective Practices on Urban Management, United Nations Development Programme (UNDP).
- Anon.,** 1988. Shelter For The Homeless, The Role Of Non-Governmental Organizations, United Nations Centre For Human Settlements (Habitat).
- Anon.,** 2003. www.bayindirlik.gov.tr
- Anon.,** 2003. www.renzopiano.com
- Anon.,** 2003. www.unesco.org/most/asia9.htm
- Anon.,** 2003. www.forumhabitat.polito.it/participation/caracas/default.htm
- Anon.,** 2003. www.web.mit.edu/urbanupgrading/upgrading
- Anon.,** 2003. www.ilo.org/public/english/employment/recon/eiip/publ/1998/tanzania/
- Anon.,** 2003. www.worldbank.org/urban/poverty/sector.html

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL

Ad, Soyad : Mehtap Kocaman

Doğum : 21.07.1978, İstanbul

EĞİTİM

2001/1996 : **lisans** İTÜ Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

1996/1993 : **lise** Özel Üsküdar Fen Lisesi, İstanbul

DENEYİM

2004/2002 : İTÜ Mimarlık Fakültesi Konut Araştırma ve Eğitim Merkezi
öğrenci asistanı

2004/2000 : Serbest Mimarlık İşleri mimar

2003/2002 : Emre İnşaat Mimarlık Hizmetleri mimar

2002/2001 : Numar Ofis Sistemleri mimar

1999 : Nevzat Sayın Mimarlık stajyer mimar

1999/1998 : Yapı Endüstri Merkezi araştırma görevlisi

YABANCI DİL

: İngilizce

: Fransızca

PROGRAM

Autocad 2004, 3D Studio VIZ R3.0, Adobe Photoshop 7.0, Windows 95/98/XP, MS

Office XP Bileşenleri

YAYIN

1999 : Arredamento Mimarlık 100+19 "Kuştepe'yi Okumak"-
Sokaklardaydık

ATÖLYE ÇALIŞMALARI

: easa 2000 katılımcı

: Bilgi Üniversitesi – Kuştepe'yi Okumak katılımcı

: tmob 1999-1997 katılımcı